

Erasmus+

Κοινωνικο-πολιτισμική μάθηση για νέους σε κοινωνίες με κινητικότητα

Επισκόπηση Βιβλιογραφίας και Πρακτικών

CAI - Conversas
Associação
Internacional

UNIVERSITAT
POMPEU FABRA

Πληροφορίες για το έργο

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Ακρωνύμιο	SLYMS
Τίτλος του έργου	Κοινωνικο-πολιτισμική μάθηση για νέους σε κοινωνίες με κινητικότητα
Project Agreement number	2018-1-EL02-KA205-004039
Project website	http://slyms.uth.gr/
Εμπλεκόμενοι εταίροι	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Άρσις, CAI, UPF, Δήμος Θεσσαλονίκης
Χρόνος προετοιμασίας	01/07/2018-30/09/2018

Δήλωση αποποίησης ευθύνης:

Το έργο αυτό χρηματοδοτήθηκε με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η παρούσα δημοσίευση [ανακοίνωση] αντικατοπτρίζει αποκλειστικά και μόνο τις απόψεις των δημιουργών της και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

Πίνακας Περιεχομένων

1.Εισαγωγή.....	4
2.Νεανικές Μετακινούμενες Μεταβάσεις και Διεθνική Κινητικότητα Νέων.....	6
3. Νέοι σε Επισφάλεια.....	15
4.NEET.....	19
4.1Τι σημαίνει NEET;.....	19
4.2 Χαρακτηριστικά των NEETs.....	20
4.3 Η αγορά εργασίας και οι NEET.....	24
4.4 Το ελληνικό πλαίσιο.....	26
4.5 Εκπαίδευση και Επανακατάρτιση.....	28
5.Άτυπη και Μη Τυπική Μάθηση.....	30
6. Αναγνώριση και Διαπίστευση της εργασίας για την νεολαία.....	35
6.1 Ικανότητες που αποκτώνται μέσω της εργασίας για την νεολαία.....	35
6.2 Αναγνώριση της μη τυπικής και άτυπης μάθησης στον τομέα της νεολαίας.....	37
6.3 Τα στάδια της αναγνώρισης των μη-τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων.....	39
6.4 Τα οφέλη της αναγνώρισης των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων.....	40
6.5 Εμπόδια και προκλήσεις στην αναγνώριση.....	41
6.6 Ευρωπαϊκές Πολιτικές και Πρακτικές στον Τομέα της Αναγνώρισης.....	43
6.7 Συμπεράσματα.....	46
7. Δημόσιες εκδηλώσεις, δημόσιες γιορτές και νεολαία.....	47
7.1 Πλαίσιο αξιολογητικών κριτηρίων και δεικτών.....	52
7.2 Πολυπολιτισμικές, Πλουραλιστικές και διαπολιτισμικές εκδηλώσεις στις σύγχρονες κοινωνίες.....	54
7.3 Ένας λειτουργικός παράγοντας αναδύεται: ο τόπος, ως σύμβολο και κοινωνικό σημείο.....	60
7.4 Κριτική σκέψη.....	61
Βιβλιογραφία.....	65

1. Εισαγωγή

Η κινητικότητα των νέων είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που εμφανίζεται σήμερα έντονα στην Ευρώπη. Η μαζική ροή πληθυσμών προσφύγων και μεταναστών, ιδίως της νεολαίας στην Ευρώπη, φέρνει στο προσκήνιο το πολύπλοκο και περίπλοκο θέμα της ένταξης και κατά συνέπεια το κρίσιμο ζήτημα της αντιμετώπισης των αυξανόμενων κοινωνικών φαινομένων της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και του ρατσισμού κυρίως των νέων. Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα κύρια εργαλεία για την ενσωμάτωση των μετακινούμενων νέων και τη διαχείριση και μείωση του αυξανόμενου ρατσισμού.

Επιπλέον, οι μεταβαλλόμενες μορφές της τρέχουσας απασχόλησης των νέων, η εμπειρία της κατακερματισμένης, ευέλικτης και προσωρινής εργασίας, κυρίως για τους νέους σε πολλές οικονομίες, δημιούργησε ένα παγκόσμιο νεανικό πρεκαριάτο που ζει σε επισφαλείς συνθήκες. Τα ποσοστά των νέων που δεν είναι στην εκπαίδευση, την απασχόληση και την κατάρτιση (NEET) εξακολουθούν να είναι πολύ υψηλά στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών.

Η αποτελεσματική εκπαίδευση των εκτοπισμένων, των κοινωνικά ευάλωτων και των περιθωριοποιημένων νεανικών πληθυσμών πρέπει να βασίζεται σε μοντέλα ανεπίσημης και μη τυπικής μάθησης που συμπληρώνουν την τυπική εκπαίδευση και στηρίζονται στις αξίες της αμοιβαίας αποδοχής και κατανόησης, της διαπολιτισμικής ευαισθησίας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας και του δικαιώματος στην πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία. Όλες αυτές οι αξίες και τα δικαιώματα συγχωνεύονται με τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, καθώς και με τις σύγχρονες μελέτες για τη νεότητα.

Το επίκεντρο του ερευνητικού έργου SLYMS αφορά τις μετακινούμενες μεταβάσεις των κοινωνικά ευάλωτων νέων σε ένα ρευστό και μεταβαλλόμενο κοινωνικό περιβάλλον με διαφορετικές χωρικές και γεωγραφικές δυνατότητες. Η εξερεύνηση των διαφορών, καθώς και των ομοιοτήτων μεταξύ των χωρών και των περιοχών και του τρόπου με τον οποίο οι νέοι άνθρωποι βιώνουν και αντιμετωπίζουν τη δική τους κατάσταση, τον πολιτισμό, την εργασία και την εκπαίδευση βρίσκονται στο επίκεντρο αυτού του έργου.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση αυτή περιλαμβάνει τις δραστηριότητες που περιγράφονται στο παραδοτέο (πνευματικό προϊόν) 1: Επισκόπηση βιβλιογραφίας και πρακτικών. Στόχος αυτού του παραδοτέου είναι η διερεύνηση της σχετικής βιβλιογραφίας στους τομείς της νεολαίας και ειδικότερα της κοινωνιολογίας της νεότητας και της εκπαίδευσης. Τα περιεχόμενα αυτής της επισκόπησης μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Κινητικότητα των νέων και διεθνικές μετακινούμενες μεταβάσεις.
- Νέοι από ευάλωτα κοινωνικά στρώματα: Νεανικό προεκαριάτο, NEET, πρόσφυγες, μετανάστες.
- Άτυπη και μη τυπική μάθηση.
- Νεολαία: Αναγνώριση και Πιστοποίηση.
- Κοινωνικο-πολιτισμικές εκδηλώσεις, γιορτές και συμμετοχή των νέων: ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων, ενδυνάμωση, ανθεκτικότητα και ένταξη.

Ειδικότερα, το κεφάλαιο 2 αφορά την τρέχουσα έρευνα για τη νεολαία σε μετακίνηση και αμφισβητεί τις παραδοσιακές έννοιες της μετάβασης, προτείνοντας έναν πιο ευέλικτο, μη γραμμικό, αναστρέψιμο και πολυεπίπεδο ορισμό αυτής της έννοιας. Επίσης, οι μελέτες της μετανάστευσης αμφισβητούνται με κριτικό πνεύμα και ενσωματώνονται στο νέο εννοιολογικό πλαίσιο των διεθνικών μετακινούμενων μεταβάσεων. Στο Κεφάλαιο 3 παρουσιάζονται κριτικά οι σημερινές επισφαλείς συνθήκες της πλειοψηφίας των νέων και περιγράφεται με κριτικό πνεύμα η σύγχρονη επιστημονική συζήτηση σχετικά με την παρούσα κατάσταση και τις προοπτικές των νέων σήμερα. Η νεολαία από τις ευάλωτες κοινωνικές κατηγορίες, όπως οι NEET, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες, βρίσκεται στον πυρήνα του νεανικού προεκαριάτου. Το κεφάλαιο 4 αφορά τους νέους που βρίσκονται εκτός της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της κατάρτισης (NEET) και το σημερινό τους στάτους στην Ευρώπη. Η άτυπη και ανεπίσημη μάθηση αποτελεί το επίκεντρο του κεφαλαίου 5, όπου παρουσιάζεται το δυναμικό της για την κοινωνική ένταξη των περιθωριοποιημένων νέων. Το Κεφάλαιο 6 τονίζει τη σημασία της εργασίας με νέους και για τους νέους και παρουσιάζει τα οφέλη των διαδικασιών αναγνώρισης και

πιστοποίησης. Το τελευταίο κεφάλαιο 7 περιλαμβάνει την παρουσίαση της δυναμικής και των δυνατοτήτων των κοινωνικο-πολιτισμικών εκδηλώσεων και γιορτών ή φεστιβάλ ως άτυπων και ανεπίσημων μονοπατιών μάθησης, οι οποίες διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη συμμετοχή και την ενδυνάμωση των νέων.

2. Νεανικές Μετακινούμενες Μεταβάσεις και Διεθνική Κινητικότητα Νέων

Σύμφωνα με τους Skrbis, Woodward, και Bean (2014, 617), η κινητικότητα των νέων, ως μια επιλογή στο σχεδιασμό της ζωής τους, είναι περισσότερο αναμενόμενη σήμερα παρά σε οποιαδήποτε άλλη προγενέστερη γενιά. Οι Robertson, Harris και Baldassar (2018) υποστηρίζουν ότι δεδομένης της αυξανόμενης σπουδαιότητας της κινητικότητας των νέων που έχει διασαφηνιστεί από τις Σπουδές για τη Νεότητα, ένα ερευνητικό πλαίσιο το οποίο θα φωτίζει την αμοιβαία συγκροτητική φύση της μετάβασης και κινητικότητας στις ζωές των νέων, αποδεικνύεται ζωτικής σημασίας.

Η κινητικότητα φαίνεται να αποτελεί για τους νέους την βασική επιλογή, η οποία θα τους οδηγήσει σε καλύτερα ή διαφορετικά αποτελέσματα μετάβασης (Cairns, 2014, 6) και χρήζει ιδιαίτερης σημασίας στα σύγχρονα καθεστώτα μετάβασης (Wyn, 2015). Αυτή αφορά τόσο κοινωνικές ομάδες: α) περιθωριοποιημένων νέων που ζουν στην επισφάλεια, νέων που δεν έχουν εκπαίδευση, απασχόληση και κατάρτιση (NEET), νέων που μεταναστεύουν λόγω φτώχειας ή πολέμου όσο και β) προνομιούχων νέων της ελίτ. Κάθε ομάδα ικανοποιεί διαφορετικές ανάγκες, όπως οικονομική ασφάλεια και ανοδική κοινωνική κινητικότητα για την πρώτη, και οικονομικά και πολιτισμικά οφέλη για την δεύτερη (Robertson, Harris και Baldassar, 2018).

Σύμφωνα με τους Robertson, Harris και Baldassar (2018), οι «μετακινούμενες μεταβάσεις» θα έπρεπε να γίνουν αντιληπτές σαν ένα δυναμικό εννοιολογικό πλαίσιο, το οποίο καταδεικνύει τις ποικίλες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές επιπτώσεις της κινητικότητας των νέων ενώ ταυτόχρονα εξηγεί τους πολύπλοκους τρόπους με τους οποίους μετακινούνται σήμερα. Ειδικότερα, οι Jeffrey και McDowell (2004) υπογραμμίζουν τους τρόπους με τους οποίους οι ικανότητες των νέων είναι διαφορετικές όσον αφορά την εθνικότητα, το φύλο, την ταξικότητα, τη «φυλή» και το αν είναι μετανάστες ή όχι. Επιπλέον, οι Robertson κ. ά. (2018), προτιμούν να χρησιμοποιούν τον όρο «διεθνική κινητικότητα» παρά

«μετανάστευση», καθώς ισχυρίζονται ότι συλλαμβάνει καλύτερα την πολλαπλότητα των εμπειριών των «μετακινούμενων μεταβάσεων» των νέων, όπως είναι η εργασία, ο ελεύθερος χρόνος, οι σπουδές, ο εθελοντισμός και η εκπαιδευτική κινητικότητα, μαζί με τις παραδοσιακές μεταναστευτικές διαδρομές των νέων. Αυτοί οι τύποι κινητικότητας που έχουν εμφανιστεί τελευταία, περιλαμβάνονται στη «διεθνική κινητικότητα των νέων» και είναι ιδιαίτερα σημαντικοί στους νέους καθώς συνδέονται με τη μεγάλη σε έκταση μετανάστευση και τις τροχιές συνεχούς κινητικότητας, σύμφωνα με τους Robertson (2013) και Cohen (2011).

Οι Robertson, Harris και Baldassar (2018) στην πρόσφατη έρευνά τους διαφοροποιούν τις «μετακινούμενες μεταβάσεις» από τις παραδοσιακές ιδέες της μετακίνησης των νέων, υποστηρίζοντας ότι η διεθνική κινητικότητα των νέων δεν μπορεί να ερμηνευθεί μέσω γραμμικών ή ομοιογενών αντιλήψεων των νεανικών μεταβάσεων (δείτε επίσης Skelton, 2002; Biggart και Walther, 2006; Wyn και Dwyer, 1999). Σύμφωνα με τους Wyn και Dwyer (1999), τα παραδοσιακά ξεπερασμένα ερμηνευτικά μοντέλα που αφορούν τη μετάβαση των νέων στην ενηλικότητα δεν είναι πλέον κατάλληλα για να εξηγήσουν τις εμπειρίες τους, λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών της ύστερης νεωτερικότητας, οι οποίες οδηγούν τους νέους στο να «εφεύρουν» το δικό τους μέλλον, καθώς οι παραδοσιακές δομές είναι ανίκανες να τους στηρίξουν πια (δείτε επίσης Wyn, 2015, 12). Οι Samers (2010) και οι Harney και Baldassar (2007) προσθέτουν ότι οι ερμηνείες των μεταναστευτικών διαδικασιών θα έπρεπε να περιλαμβάνουν μια ποικιλία γεωγραφικών διαδρομών, μεταβαλλόμενους τύπους κοινωνικών θέσεων, όπως και τη συνεχόμενη κίνηση στο χώρο και το χρόνο.

Η μη γραμμική διαδικασία των μεταβάσεων των νέων παρουσιάζεται στη δουλειά των Pechtelidis και Kyriakis (2018). Συγκεκριμένα, εξετάζουν μια ομάδα νέων εκπαιδευόμενων (18-25 χρονών), οι οποίοι, αντιμετωπίζοντας τον κίνδυνο της ανεργίας και της υπο-απασχόλησης, στρατηγικά επέλεξαν να επιστρέψουν στην επίσημη εκπαιδευτική διαδικασία μέσω συμμετοχής στα Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης. Μέσα από τις αυτοβιογραφικές σκέψεις των νέων εκπαιδευόμενων οι συγγραφείς διερευνούν α) γιατί επέλεξαν ως στρατηγική διαχείρισης στην κρίση τον αναπροσανατολισμό των εκπαιδευτικών τους προσόντων β) το νόημα που δίνουν στην έννοια της εκπαίδευσης και τον τρόπο που αξιολογούν την επιστροφή τους σε αυτή και γ) τις συνέπειες της κρίσης στην επιλογή

συγκεκριμένων γνωστικών αντικειμένων. Οι νέοι εκπαιδευόμενοι φαίνεται να έχουν επίγνωση της κυριαρχίας της κουλτούρας της εξατομίκευσης και παρόλο που είναι ευρύτερα γνωστό και από άλλες μελέτες ότι η συγκεκριμένη κουλτούρα αμφισβητείται από πολλούς νέους, δεν την αξιολογούν αρνητικά (Pechtelidis, 2016). Σχεδόν όλοι οι νέοι της μελέτης ανησυχούν κυρίως για θέματα αυτοσυνείδησης και αυτοελέγχου, όπως και για άλλα που σχετίζονται με την οικογένεια, την προσωπική ταυτότητα κλπ, παρά με θέματα τα οποία τονίζουν μια «χειραφετική πολιτική» με στόχο την μείωση της κοινωνικής ανισότητας και της καταπίεσης (Πεχτελίδης και Κυριάκης, 2018).

Τα σημερινά μεταβαλλόμενα πρότυπα εργασίας, σπουδών και συνθηκών διαβίωσης δείχνουν μια νέα κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση, η οποία όχι μόνο αλλάζει το χρόνο μετάβασης (πχ από το σχολείο στην αγορά εργασίας), αλλά επίσης μετατοπίζει το κέντρο βάρους της εκπαίδευσης (πχ από πολιτιστικές σε πιστοποιητικές διαδικασίες) και μεταβάλλει το παρόν στάτους των ενηλίκων, όπως και τις προσφερόμενες ευκαιρίες στους νέους (Wyn και Woodman, 2006).

Μια πολύ σημαντική διαγενεακή διαφορά παρατηρείται στις μέρες μας και αφορά τις μεταβάσεις των νέων στην ενηλικότητα, με την εμπρόθετη δράση και την ατομική επιλογή να αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη αξία (Wyn και Dwyer, 1999). Ωστόσο, αν και η αξία του ατομικισμού ή των ατομικών επιτευγμάτων έχει ενισχυθεί και προωθηθεί ιδιαίτερα από τα σχολεία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στην πραγματικότητα τα υποκείμενα παραμένουν ανίσχυρα (Furlong και Cartmel, 2007). Ο παράδοξος συνδυασμός της προώθησης της αξίας της ατομικής ευθύνης αφενός και της έλλειψης του ατομικού ελέγχου των συνθηκών που περιβάλλουν τους νέους αφετέρου, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του αισθήματος κινδύνου και αβεβαιότητας για τους ίδιους τους νέους. Αυτό το αίσθημα απογοήτευσης και άγχους έχει διεισδύσει σε όλες τις πτυχές της ζωής και η προσωπική ταυτότητα είναι εύθραυστη και υπό συνεχή επαναπροσδιορισμό (Furlong και Cartmel, 2007, σελ. 9).

Οι Moreno και Urraco (2018) υποστηρίζουν ότι οι μεταβάσεις των νέων διαφέρουν στους τρόπους με τους οποίους εκδηλώνονται, παρόλο που έχουν παρόμοια γενεακή βάση. Ως εκ τούτου, εισάγουν μια διαγενεακή θεωρητική άποψη που αποσκοπεί στην κατανόηση της ποικιλίας των μορφών των σύγχρονων κοινωνικών θέσεων των νέων. Επανεξετάζουν και αναδιαρθρώνουν τις έννοιες των γενεών και της μετάβασης

προκειμένου να αμφισβητήσουν τις αντιλήψεις της γραμμικότητας των μεταβάσεων και της ομαλής ακολουθίας των γενεών, οι οποίες αντιβαίνουν στην πραγματικότητα του αποκλεισμού των μεταβάσεων που αντιμετωπίζουν πολλοί νέοι σήμερα.

Επιπλέον, οι Robertson, Harris και Baldassar (2018) έχουν εντοπίσει συγκεκριμένα κενά στην υπάρχουσα γνώση για τις μεταναστευτικές διαδρομές των νέων. Συγκεκριμένα, υπάρχουν πολυάριθμες μελέτες στις έρευνες για τη νεότητα που επικεντρώνονται στην κινητικότητα αναφορικά με την εκπαίδευση και την απασχόληση (Naafs και White, 2012· Minza, 2012· Punch, 2002· Ansell, 2004· Honwana, 2014· Batan, 2010), αλλά όχι στις επιπτώσεις που αφορούν άλλες κύριες διαστάσεις των μεταβάσεων των νέων, όπως είναι αυτή των συνεργατικών και συμβιωτικών μονοπατιών στον κοινωνικό, οικογενειακό και πολιτικό βίο (Heinz 2009· Cuervo και Wyn, 2014· Woodman και Wyn, 2014).

Υπάρχει μια τάση στις μελέτες για τη νεότητα, να αναλύονται οι μεταβάσεις των νέων με αποκλειστική εστίαση στην επιθυμία και τον σκοπό τους να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση (Farrugia 2014· Cairns, 2014). Σύμφωνα με τους Robertson, Harris και Baldassar (2018), σε μία ιδιαίτερα ανταγωνιστική παγκόσμια οικονομία, οι πολιτικές και οικονομικές διεργασίες οδηγούν τους νέους σε μία γραμμική συγκέντρωση διάφορων κοινωνικών αγαθών (όπως είναι η εκπαίδευση, η ασφάλεια της στέγης και της απασχόλησης), τα οποία είναι κοινώς αποδεκτά ως βασικά ή «φυσικά» τμήματα της μετάβασης των νέων στην ενηλικότητα.

Αυτό είναι εμφανές στην πρόσφατη εργασία του Πεχτελίδη (2015), όπου αναλύει με κριτικό τρόπο έντυπα δημοσιογραφικά άρθρα, τα οποία αφορούν τους νέους και τις μεταβάσεις τους από την οικογένεια στην εκπαίδευση και από την εκπαίδευση στον χώρο εργασίας, καθώς και τον μελλοντικό τους ρόλο στην κοινωνία σε μία περίοδο βαθιάς ύφεσης, επισφάλειας και κινδύνου. Συγκεκριμένα, τον απασχολεί η κατασκευή της «νεότητας», της «μετάβασης των νέων» και του «κινδύνου» στον ελληνικό τύπο, καθώς και οι σχέσεις αυτού του δημοσιογραφικού λόγου με άλλους λόγους, όπως είναι της επιστήμης και της πολιτικής. Βασικός στόχος της έρευνας είναι η κριτική προσέγγιση των σχέσεων αυτών των λόγων και των συνεπειών τους στον έλεγχο και την καθοδήγηση ή τη διακυβέρνηση των νέων προς καθορισμένους ηθικοπολιτικούς και οικονομικούς στόχους. Ενώ η κυρίαρχη ρητορική που αφορά τους νέους σε κίνδυνο και τους νέους ως κίνδυνο έχει μετατοπιστεί τελευταία, η

αντίληψη της μετακινούμενης μετάβασης παραμένει γραμμική, συσσωρευτική και περιορισμένη, σύμφωνα με τον συγγραφέα.

Οι Robertson κ. ά. (2018) αμφισβητούν αυτόν τον περιορισμένου εύρους ορισμό των μετακινούμενων μεταβάσεων, ο οποίος θεωρούν ότι αγνοεί άλλες περισσότερο «ανθρωπιστικές» διαστάσεις της κινητικότητας. Επιπρόσθετα, υποστηρίζουν ότι η κινητικότητα δεν θα έπρεπε να περιορίζεται σε ένα συμβατικό μονοπάτι, το οποίο παίρνουν οι νέοι με σκοπό να εξασφαλίσουν ή να βελτιώσουν την επιστημονική ή εργασιακή τους καριέρα. Ο Πεχτελίδης (2016), για παράδειγμα, εξετάζει κριτικά την περίπτωση μιας συλλογικής ομάδας φοιτητών στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας στην Ελλάδα της κρίσης, ως μια εναλλακτική μορφή πολιτικής και πολιτιστικής συλλογικής δραστηριότητας μικρής κλίμακας. Τα νεαρά μέλη της συλλογικότητας εκτιμούν τη στιγμή, το «εδώ» και «τώρα», ακολουθώντας μια μη συμβατική λογική και ηθική. Ο συγγραφέας ισχυρίζεται ότι αυτή η συλλογικότητα είναι μια μορφή ετεροτοπίας, ένας συγκεκριμένος κοινωνικός και πολιτιστικός χώρος, που με κάποιο τρόπο αντανάκλα και ταυτόχρονα παραμορφώνει, διαταράσσει ή ανατρέπει άλλους συμβατικούς χώρους.

Οι Nilan και Feixa (2006) υποστηρίζουν ότι διαφορετικά πολιτισμικά πρότυπα εισέρχονται σε νέους χώρους, δημιουργώντας «υβριδικές» και «πλουραλιστικές» νεανικές κουλτούρες. Οι νέοι διαδραματίζουν ενεργό ρόλο σε τέτοιες διαδικασίες μετασχηματισμού των τοπικών κανόνων (νόρμες) που οριοθετούν τις οικογενειακές ιεραρχίες με τις τροχιές της ζωής. Κατασκευάζουν διεθνικούς πολιτισμούς και διεθνικά δίκτυα (Veale και Donà, 2014· Parker και Nilan, 2013).

Η επικέντρωση στους χώρους και τις διαδικασίες ανάμεσα στις βασικές θεσμικές μεταβάσεις (Wyn, 2015· Hall, Coffey και Lashua, 2009) μπορεί να δια φωτίσει τις προσπάθειες των νέων ώστε να ανήκουν, να συμμετέχουν και να φτιάχνουν οι ίδιοι τη ζωή τους (Robertson κ. ά. 2018). Ειδικότερα, η Sanna Aaltonen (2013) εστιάζει στις σημαντικές μεταβάσεις που πραγματοποιούνται εκτός των παραδοσιακών θεσμικών σημείων των μεταβάσεων και πριν από το τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Επιδίωξή της είναι να συμβάλλει στην κατανόηση των προσπαθειών των νέων να πάρουν στα χέρια τους τον έλεγχο των πολύπλοκων καταστάσεων της ζωής τους στους τομείς τόσο της οικογενειακής ζωής όσο των μεταξύ τους σχέσεων και της εκπαίδευσης.

Η ενηλικίωση παρουσιάζεται παραδοσιακά ως τερματικός σταθμός που επιτυγχάνεται μέσα από μία σειρά μετατοπίσεων, από την εκπαίδευση στην εργασιακή απασχόληση, από την οικογένεια προέλευσης στην δημιουργία νέας οικογένειας, μεταβάσεις που θεωρούνται ότι είναι όλες «επιτυχείς», με τις εκτεταμένες κοινωνικο-οικονομικές μεταβάσεις, όμως, να αποτελούν εξαίρεση, μην μπορώντας πλέον να υποστηρίξουν το σύγχρονο μοτίβο ζωής (Robertson, Harris και Baldassar, 2018). Ο Jeffrey (2010) υποστηρίζει ότι τα παγκόσμια μέσα μαζικής ενημέρωσης τείνουν να παρουσιάζουν την κατάσταση της ενηλικιότητας ως ένα «επιτυχημένο» τερματικό σταθμό, αναφορικά με την εκπαίδευση, την απασχόληση, τον τρόπο ζωής και τις μορφές κατανάλωσης της μεσαίας τάξης. Επιπλέον, σε αρκετούς πολιτισμούς, η ενηλικιότητα πλαισιώνεται από πρότυπα αλληλεξάρτησης παρά αυτονομίας (Jeffrey, 2010; Parker και Nilan, 2013· Parkes κ. ά. 2015).

Οι Robertson, Harris και Baldassar (2018), ισχυρίζονται ότι ορισμοί των μεταβάσεων των νέων όπως «επιτυχημένες» ή «αποτυχημένες» δεν είναι σε θέση να διευκρινίσουν την κοινωνική κατάσταση της ενηλικιότητας. Από αυτή την άποψη, εισάγουν ένα θεωρητικό πλαίσιο για τις μετακινούμενες μεταβάσεις, το οποίο συνδυάζει μια ποικιλία οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών επιτευγμάτων, πρακτικών και ευκαιριών που είναι σημαντικά για τους νέους, ώστε να κατασκευάσουν τις προσωπικές τους ιστορίες ζωής. Επομένως, το προαναφερθέν πλαίσιο παρέχει την ευκαιρία να αποφευχθούν οι αυστηρές κατηγοριοποιήσεις των μεταβάσεων των νέων στην ενηλικιότητα ως «επιτυχημένες» ή «αποτυχημένες» και να προχωρήσουν πέρα από αυτές με πιο σύνθετους τρόπους (Robertson, Harris και Baldassar, 2018). Στις σύγχρονες μελέτες για την νεότητα, η ενηλικιότητα δεν θεωρείται πλέον ως τελικός «προορισμός» ή τερματικό σημείο αλλά ως μια συνεχής, εξελισσόμενη διαδικασία που περιλαμβάνει τη «συνεχή κίνηση» των νέων (Hall, Coffey, και Lashua, 2009, 556). Το επίκεντρο τώρα είναι η «συνεχής κινητικότητα των νέων (μέσα στη σημερινή κοινωνική ζωή) και όχι κάποιο σημείο προσανατολισμού ή προορισμού» (Hall, Coffey, και Lashua, 2009, 556).

Σύμφωνα με τους Dolby και Rizvi (2008, 1), «η ίδια η κινητικότητα αποτελεί ένα νέο χώρο ταυτοποίησης, ανήκειν», επομένως είναι πολύ σημαντικό να καταλάβουμε τι σημαίνει για τους ίδιους τους νέους. Η Camozzi (2016) μελετά τις εμπειρίες και τα πλάνα ζωής των νέων αλλοδαπής προέλευσης που ζούνε στο Μιλάνο κατά την μετάβασή τους στην ενηλικιότητα. Επιπλέον, υπογραμμίζει τους τρόπους που οι νέοι

συνεντευξιαζόμενοι σχετίζονται με τον χωρο-χρόνο των σύγχρονων πόλεων όπου διαμένουν και τον προγραμματισμό της ζωής τους. Οι νέοι της έρευνας επιδεικνύουν την ικανότητα να αντιμετωπίσουν την αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη νεωτερικότητα και τη μετάβαση στην ενηλικότητα μέσω της επιτέλεσης ενός κοσμοπολίτικου τρόπου ζωής. Η ενσώματη κοσμοπολίτικη κουλτούρα τους εμπεριέχει υπερβολική διεθνική κινητικότητα και μια παγκόσμια αίσθηση του ανήκειν. Είναι ένας μηχανισμός διαχείρισης και ενεργητικής κατασκευής ενός πλάνου ζωής και ένα αντίδοτο στην αβεβαιότητα που βιώνουν.

Επιπλέον, οι Thomson και Holl (2015) εξετάζουν την ιδέα της «κρίσιμης στιγμής» ως εργαλείο για την κατανόηση των αφηγήσεων των νέων για τις μεταβάσεις. Πραγματοποίησαν μια ποιοτική μελέτη που εκτείνεται γεωγραφικά σε πέντε διαφορετικές τοποθεσίες στο Ηνωμένο Βασίλειο και μέσω μιας αναλυτικής επικέντρωσης στις βιογραφικές «κρίσιμες στιγμές» των νέων διερεύνησαν και σύγκριναν τις αφηγήσεις αυτών με την πάροδο του χρόνου, εξετάζοντας ταυτόχρονα σε όλες τις περιπτώσεις τη σύνθετη διαδικασία της μετάβασης στην ενηλικότητα. Επίσης, κατέγραψαν τη σημασία του συγχρονισμού στα γεγονότα της ζωής τους και τις συνέπειές τους. Η Wyn (2015) υποστηρίζει ότι η παραδοσιακή έρευνα για τις μεταβάσεις των νέων στην ενηλικίωση, τείνει να παραμελεί τις σχέσεις των νέων με τους άλλους ανθρώπους και τον χώρο, τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαχείριση ολοένα και πιο ρευστών, ασταθών ζωών σε μετακίνηση.

Οι Robertson, Harris και Baldassar (2018), ιδανικά προτείνουν έναν συνδυασμό μεταξύ κινητικότητας (ως μη γραμμικής, αναστρέψιμης και πολυδιάστατης) και μετάβασης. Αυτή η σύζευξη μπορεί να επιτρέψει την ανάπτυξη του κριτικού προσανατολισμού και την εννοιολογική «στρωματοποίηση» της έννοιας της μετάβασης, η οποία αποδείχτηκε από τον Skelton (2002) και άλλους (Wyn και Dwyer, 1999· Hall, Coffey, και Lashua, 2009· Woodman και Bennett, 2015) κατά το πρόσφατο παρελθόν. Το πλαίσιο των «μετακινούμενων μεταβάσεων» ενώνει τα δύο αυτά πεδία με σκοπό την απομάκρυνση από τις παραδοσιακές ιδέες της μετάβασης και την οικοδόμηση ενός παγκόσμιου ερευνητικού προσανατολισμού προς τις «έρευνες της διεθνικής κινητικότητας των νέων».

Επιπλέον, επιτρέπει την κατανόηση των διαφορετικών μορφών κινητικότητας και ανισοτήτων της νεανικής κινητικότητας και των μεταβάσεων. Για παράδειγμα, η

κινητικότητα των νέων μεταναστών πρώτης και δεύτερης γενιάς, ιδιαίτερα των μουσουλμάνων, συχνά θεωρείται απειλή για την ασφάλεια στις χώρες όπου εγκαθίστανται, λόγω της ισλαμοφοβίας και του ρατσισμού γενικότερα (Maira, 2009, Mandaville, 2009). Ωστόσο, στο ίδιο κοινωνικό πλαίσιο, οι «εθελοντικές» μετακινήσεις των προνομιούχων μη μεταναστών νέων δεν λαμβάνουν την ίδια κριτική και δεν θεωρούνται ως απειλή. Επιπρόσθετα, οι νέες οικιακές βοηθοί συχνά αναπαρίστανται ως «καλά» και αποδεκτά υποκείμενα σε μετακίνηση ενώ οι εργάτριες του σεξ ως «κακά» και μη αποδεκτά (Agustin, 2005). Οι διαφορετικές μορφές της κινητικότητας των νέων σχηματίζονται ρηματικά με διαφορετικούς τρόπους είτε ως παραγωγικές ή αποτυχημένες ως προς τις μεταβάσεις των νέων και ευρύτερα για την κοινωνία.

Επιπρόσθετα, σε αντίθεση με τη «διεθνική μετανάστευση», η έννοια των «διεθνικών μετακινήσεων» προσφέρει μια πιο συγκριτική προσέγγιση (Robertson, Harris και Baldassar, 2018). Θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι έρευνες των νέων για την μετανάστευση χωρίζονται σε δύο βασικούς ερευνητικούς τομείς: 1) *μετανάστευση και ανάπτυξη*, ο οποίος μελετάει το φτωχό αγροτικό πληθυσμό των νέων που συνδέεται με μια «κουλτούρα μετανάστευσης» (Massey κ. ά. 1993), με την μετανάστευση να μοιάζει ο μοναδικός τρόπος ώστε να κατασκευάσουν το μέλλον τους και 2) *διεθνικές μεταναστευτικές μελέτες*, όπου η κινητικότητα εξετάζεται μέσα από το πρίσμα των διεθνικών μετακινήσεων των νέων της διασποράς, εστιάζοντας στο σχηματισμό των υβριδικών ταυτοτήτων των νέων της διασποράς και στις προσπάθειές τους για κοινωνική ενσωμάτωση στη χώρα υποδοχής (π.χ. Alba και Waters, 2011), διατηρώντας παράλληλα τους δεσμούς τους με την πατρίδα (π.χ. Conway και Potter, 2009).

Ενώ αυτοί οι τομείς έρευνας τείνουν να αντιμετωπίζουν θέματα των νέων που αφορούν τη δικτύωση, την τοποθεσία και την έννοια του «ανήκειν», συχνά αντιλαμβάνονται την κινητικότητα των νέων ως πρόβλημα. Συγκεκριμένα, συνήθως αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο οι αρνητικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες καταλήγουν στο «brain drain», τη μετανάστευση, τις ασάφειες του «ανήκειν», τον κοινωνικό αποκλεισμό, την εκμετάλλευση και τη συμμετοχή των νέων σε αντικοινωνικές πολιτικές ομάδες. Ωστόσο, κάποιες πρόσφατες μελέτες για τις κοινότητες της διασποράς διερευνούν τις οικονομικές και πολιτισμικές

ανταλλαγές (Baldassar και Pyke, 2014) και συνεισφορές στην οικονομική ανάπτυξη της πατρίδας (De Haas, 2010· Hugo, 2009).

Είναι σημαντικό να επικεντρωθούμε στους τρόπους με τους οποίους η διεθνική δραστηριότητα «διαμορφώνει δυνατότητες για τους νέους ώστε να έχουν πρόσβαση και να διαχειρίζονται μορφές της οικονομικής, κοινωνικής και αστικής σύνδεσης και ασφάλειας που σχετίζονται με την ενηλικίωση» (Robertson, Harris και Baldassar, 2018).

Σύμφωνα με τους Robertson κ. ά. (2018), οι σπουδές για την μετανάστευση (ανα)παράγουν αρκετά σταθερές τυπολογίες μεταναστών, όπως «δεύτερης γενιάς», «προσωρινοί», «με επιστροφή» και μια σταθερή αίσθηση των κινήτρων τους (π.χ. «μετανάστευση για εργασία», «μετανάστευση ως τρόπος ζωής»). Ως εκ τούτου, αποτυγχάνουν να καταγράψουν τις διαφορετικές καταστάσεις, τα κίνητρα, τις προθέσεις και τα αποτελέσματα για την κινητικότητα των νέων. Οι ποικιλία των κοινωνικών τροχιών αμφισβητεί τόσο τους σταθερούς μεταναστευτικούς «τύπους»/ορολογίες όσο και τις γραμμικά και χωρικά σταθερές αντιλήψεις των τρόπων με τους οποίους οι μεταβάσεις συμβαίνουν (π.χ. από την εκπαίδευση στην εργασία, από την οικογένεια προέλευσης στο σχηματισμό νέας οικογένειας και από τη ζωή στο σπίτι στον ανεξάρτητο βίο).

Συνοψίζοντας, υιοθετούμε το πλαίσιο των μετακινούμενων μεταβάσεων, το οποίο συναρθρώνει τις Σπουδές Μετανάστευσης και Νεότητας. Αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο αναδεικνύει τις πολλαπλότητες των μετακινήσεων και μεταβάσεων των νέων και αμφισβητεί κριτικά τις «κανονιστικές, τελεολογικές υποθέσεις των μοντέλων των σταδίων της ζωής» (Jeffrey, 2010, 498) δίνοντας προσοχή στην ποικιλία των μεταβάσεων των νέων. Οι μεταβάσεις δεν γίνονται αντιληπτές ως γραμμικές διαδρομές που καταλήγουν στο τελικό στάδιο της ενηλικίωσης, αλλά ως μια ποικιλία συνεχών και αλληλεπικαλυπτόμενων διαδικασιών μετασχηματισμού και αλλαγής της ταυτότητας, των ευκαιριών και των σχέσεων που θεσπίστηκαν μέσα από τις κοσμικές πρακτικές της ζωής, προσδοκώντας ένα μέλλον που να διαμορφώνει τη σημασία και τον σχηματισμό των τροχιών της ζωής των νέων. Η κατανόηση των μεταβάσεων ως «μετακινούμενων», τόσο χωρικά όσο και εννοιολογικά, καθώς και από άποψη πολλαπλότητας, μας επιτρέπει να βλέπουμε τους προορισμούς,

συμπεριλαμβανομένης της ίδιας της ενηλικίωσης, ως ενδεχομενικούς παρά ως προκαθορισμένους (Robertson κ. ά. 2018).

3. Νέοι σε Επισφάλεια

Από τη δεκαετία του 1980, οι νέοι στον αναπτυσσόμενο κόσμο έχουν επηρεαστεί από την αυξανόμενη ανεργία και την υποαπασχόληση. Η μακροχρόνια πεποίθηση και προσδοκία για εργασία πλήρους απασχόλησης για τους νέους έχει αρχίσει να εξανεμίζεται. Επιπλέον, πολλές κυβερνήσεις ανέπτυξαν πολιτικές για να εξασφαλίσουν ότι οι νέοι θα λάβουν «πιο κατάλληλη» εκπαίδευση (Bessant, Farthing, και Watts, 2017· Macdonald, 2016). Ωστόσο, το επικρατέστερο επιχείρημα ότι η περισσότερη εκπαίδευση αποτελεί το κλειδί για την απασχόληση και την ευημερία γίνεται όλο και πιο προβληματικό στα περισσότερα κράτη-μέλη του OECD (Brown, Lauder και Ashton, 2011), λόγω του αυξανόμενου αριθμού των νέων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εξασφάλιση της απασχόλησης. Ο Giddens (1991), ο Beck (1992) και πολλοί άλλοι ερμήνευσαν την τρέχουσα κρίσιμη κατάσταση ως μια μεγάλη δομική αλλαγή, η οποία χαρακτηρίζεται από τη σχεδόν μόνιμη παρουσία του κινδύνου. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρητική προσέγγιση, στην ύστερη νεωτερικότητα, τα παραδοσιακά, προβλέψιμα μοντέλα ζωής που επιτρέπουν τη μετάβαση από την «εφηβεία» στην «ενηλικίωση» (Furlong και Cartmel, 1997) ξεθωριάζουν. Ισχυρίζονται ότι ζούμε σε «κοινωνίες κινδύνου», οι οποίες δημιουργούν νέες υποκειμενικότητες και «βιογραφίες επιλογής».

Άλλοι συγγραφείς υποστηρίζουν μια πιο «δομική» προσέγγιση (Furlong και Cartmel 2006). Ο Roberts (2010) υποστηρίζει ότι η κοινωνική τάξη εξακολουθεί να επηρεάζει την κοινωνική κινητικότητα. Επίσης, ο Platt (2011) ενώ αναγνωρίζει ότι η εθνότητα και η γεωγραφία διαμορφώνουν την κοινωνική κινητικότητα, θεωρεί ότι η εργατική ή η μεσαία τάξη είναι ένας πιο κρίσιμος παράγοντας (βλέπε επίσης Shildrick κ. ά. 2012· Macdonald, 2016).

Ο Guy Standing (2011) εισήγαγε την έννοια του «πρεκαριάτου» ως μια «νέα κοινωνική τάξη» για να συλλάβει το νόημα των μεταβαλλόμενων προτύπων της τρέχουσας απασχόλησης των νέων. Επικεντρώθηκε στην εμπειρία της κατακερματισμένης, ευέλικτης και προσωρινής εργασίας σε πολλές οικονομίες, οι οποίες σήμερα εμπλέκουν τους νέους σε μεγάλο βαθμό. Ο Standing χαρακτηριστικά

λέει: «οι νέοι πάντοτε εισέρχονται στο εργατικό δυναμικό σε επισφαλείς θέσεις, αναμένοντας να πρέπει να αποδείξουν τους εαυτούς τους και να μάθουν». Ωστόσο, στους νέους σήμερα δεν προσφέρεται μια αξιόλογη συμφωνία (2011, 65).

Ο Standing υπογράμμισε το ρόλο των νεοφιλελεύθερων φορέων διαμόρφωσης της πολιτικής, οι οποίοι κάνουν τα πάντα για να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα και να επιτρέψουν στη λογική και στην ηθική της αγοράς να εισβάλλουν σε όλες τις πτυχές της ζωής (Standing, 2011, 1). Το κυρίαρχο νεοφιλελεύθερο μοντέλο προάγει την ευελιξία της αγοράς εργασίας, πράγμα που σημαίνει ότι οι κίνδυνοι και η ανασφάλεια μεταφέρονται στους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός παγκόσμιου προκαριάτου, που αποτελείται από εκατομμύρια ανασφαλείς ανθρώπους σε όλο τον κόσμο (Standing, 2011). Η ανασφάλεια είναι το «απαραίτητο κόστος για τη διατήρηση των επενδύσεων και των θέσεων εργασίας», σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους φορείς χάραξης πολιτικής (Standing, 2011, 6).

Το «προκαριάτο» βρίσκεται στη βάση αυτού του οποίου ο Standing αναγνωρίζει ως κοινωνικό σύστημα επτά κοινωνικών τάξεων (Standing, 2014, 12-15). Στην κορυφή βρίσκεται η ελίτ («ένας μικροσκοπικός αριθμός παράλογα πλούσιων πολιτών που εξουσιάζει όλο τον κόσμο με τα δισεκατομμύρια δολάρια του, ικανό να επηρεάσει τις κυβερνήσεις παντού»). Κάτω βρίσκονται οι «μισθωτοί» (εργαζόμενοι σε μεγάλες επιχειρήσεις και στην κυβερνητική διοίκηση, οι οποίοι εξακολουθούν να απολαμβάνουν εργασία πλήρους απασχόλησης, συντάξεις και αργίες). Ακολουθεί μια μικρότερη ομάδα εξειδικευμένων «proficians» (σύμβουλοι και ειδικοί) και στη συνέχεια τα υπολείμματα της παλιάς εργατικής τάξης. Στον πυθμένα όλων αυτών βρίσκεται το «προκαριάτο», το οποίο είναι η κατώτερη τάξη όλων (οι άνεργοι, οι «κοινωνικά άρρωστοι, οι απροσάρμοστοι που ζουν από τα περισσεύματα της κοινωνίας»).

Σύμφωνα με τον Standing (2011), το βασικό χαρακτηριστικό του προκαριάτου είναι η απουσία της ασφάλειας όσον αφορά την πλήρη απασχόληση, της προστασίας από την αυθαίρετη απόλυση, της προοπτικής δημιουργίας καριέρας, της προστασίας από ατυχήματα και ασθένειες, της ικανότητας να έχει ο/η εργαζόμενος/η εκπαίδευση στο χώρο εργασίας, πρόσβαση σε σταθερό επαρκές εισόδημα και φωνή αντιπροσώπου στα συνδικάτα. Για τον Standing, η ασφάλεια, η προστασία και η σταθερότητα των μισθωτών, ιδιαίτερα των νέων, έχουν υποβαθμιστεί σοβαρά λόγω του εταιρικού

καπιταλισμού, της παγκοσμιοποιημένης αγοράς εργασίας και των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων που προωθούν μια απζέντα απορρύθμισης και συνεπώς περισσότερο «ευέλικτες» αγορές εργασίας. Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι «η επισφάλεια έχει αγγίζει τα όριά της, ενώ η οικογενειακή αλληλεγγύη είναι ασθενέστερη· η οικογένεια είναι πιο εύθραυστη και η παλαιότερη γενιά δεν μπορεί να δει πλέον αμοιβαιότητα μεταξύ των γενεών» (Standing, 2011, 66). Υπό αυτές τις συνθήκες, η εκπαίδευση έχει εμπορευματοποιηθεί, θυμίζοντας επιχείρηση. Ο Standing υποστηρίζει ότι «τα εμπορευματοποιημένα εκπαιδευτικά συστήματα αναδιαρθρώνονται για να μεταφέρουν τους νέους στο ευέλικτο εργατικό σύστημα, το οποίο βασίζεται σε μια προνομιούχα ελίτ, μια μικρή εργατική τάξη τεχνιτών και ένα αυξανόμενο προκαριάτο» και προσθέτει επίσης: «τα μαθήματα γίνονται ευκολότερα, έτσι ώστε τα ποσοστά επιτυχίας να μπορούν να μεγιστοποιηθούν» (Standing 2011, 71). Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι παρόλο που οι νέοι του προκαριάτου ποικίλλουν ανάλογα με την κοινωνικο-πολιτισμική και οικονομική προέλευση και το υπόβαθρο, οι περισσότεροι νέοι δεν ακολουθούν πλέον τα πρότυπα και τα βήματα των γονιών τους. Προσπαθούν να αναπτύξουν το «ανθρώπινο κεφάλαιό» τους και φέρουν χρέος (δάνεια) που δημιουργήθηκε για την εκπαίδευση. Επιπλέον, δεν μπορούν να ακολουθήσουν σταδιοδρομία σε τομείς που σχετίζονται με τα προσόντα τους (Standing, 2011, 2013, 2014).

Ο Andy Furlong (2015α, 26), ο οποίος συμπληρώνει τον Standing, υποστηρίζει ότι οι νέοι αποτελούν μέρος ενός «παγκοσμιοποιημένου προκαριάτου», μιας νέας και «επικίνδυνης τάξης» που χαρακτηρίζεται από άγχος, ανομία, θυμό και αποξένωση, που προέκυψαν από την ύφεση του 2008. Ωστόσο, ο Furlong τόνισε ότι αυτό δεν είναι μια περιστασιακή απόκλιση από τον κανόνα, αλλά ένα μακροπρόθεσμο χαρακτηριστικό της «οικονομίας στην ύστερη νεωτερικότητα».

Ωστόσο, η Judith Bessant (2018) ισχυρίστηκε ότι το επιχείρημα του Standing σχετικά με την εμφάνιση μιας νέας τάξης - το «προκαριάτο» - είναι προβληματικό, επειδή δεν έλαβε υπόψη το χρόνο ή την ιστορία (Bremen 2013). Συγκεκριμένα, η Bessant λέει ότι «η ιστορία παραβλέπεται από τον Standing, ο οποίος επικεντρώνεται αποκλειστικά στην περίοδο μετά το 1945». Επίσης, για τον Bremen (2013, 135), ο ισχυρισμός του Standing ότι η εμπειρία της επικρατούσας προσωρινής, ευέλικτης και κατακερματισμένης εργασίας στη σύγχρονη οικονομία «συνιστά κατά κάποιο τρόπο μια νέα τάξη με ενδιαφέροντα ριζικά διακριτά, ακόμη και ανταγωνιστικά, με εκείνα

των εργαζομένων πλήρους απασχόλησης ή συνδικαλιστών, είναι μια ανοησία». Η Bessant (2018) ισχυρίζεται ότι «ο Standing αγνοεί τα αποδεικτικά στοιχεία ότι η πλειοψηφία των ατόμων που βρίσκονται σε επισφαλή απασχόληση χαρακτηρίζεται ως «εργατική τάξη», αποδίδοντάς το σε «σύγχυση ταυτότητας»».

Επιπλέον, σύμφωνα με την Bessant (2018), ένα άλλο πρόβλημα με την ερμηνεία του Standing για το «πρεκαριάτο» είναι ότι δεν είναι μια ομοιογενής ομάδα. Οι νέοι του πρεκαριάτου δεν είναι μια συνεκτική κοινωνικοοικονομικά μειονεκτική ομάδα. Η Bessant δίνει έμφαση στην ανάγκη να ασχοληθούμε με το ζήτημα της επισφάλειας με έναν πιο σύνθετο τρόπο, αφού «κοινωνικές ταυτότητες όπως η φυλή, το φύλο, η σεξουαλικότητα και η τάξη επικαλύπτονται και συμβάλλουν στα συγκεκριμένα είδη της συνεχιζόμενης καταπίεσης και διακρίσεων που βιώνει ένα άτομο». Για τους νέους, η «ηλικία» είναι μια από τις πολλές ταυτότητες: η ηλικία είναι συναρθρωμένη με άλλους δείκτες ταυτότητας και δεν ερμηνεύεται απαραίτητα ως μειονέκτημα ή περιθωριοποίηση. Για παράδειγμα, ορισμένοι νέοι αποφεύγουν κάποιες αρνητικές επιπτώσεις της επισφαλούς εργασίας, λόγω της οικογενειακής υποστήριξης που έχουν. Επιπλέον, η επισφαλής απασχόληση για ορισμένους νέους «μεγεθύνεται από την έλλειψη οικονομικών και κοινωνικών πόρων ή κεφαλαίων που συνδέεται με τον βίο της «εργατικής τάξης», ενώ οι νέοι των μεσαίων τάξεων πιθανόν να απολαμβάνουν τα πλεονεκτήματα των υψηλών εισοδημάτων, οικογενειακή υποστήριξη και δικτύωση και με αυτό τον τρόπο να μετριάζουν ορισμένες ή όλες τις επισφαλείς συνθήκες εργασίας» (Bessant, 2018). Επιπρόσθετα, ο van der Linden (2008, 34) ισχυρίζεται ότι είναι σημαντικό να εντοπιστεί ιστορικά και επί του παρόντος η συνύπαρξη διαφόρων ενδιάμεσων θέσεων, «γκρίζων περιοχών», μεταξύ της μισθωτής εργασίας και των άλλων μορφών εκμετάλλευσης εργασίας».

Συνολικά, αναγνωρίζουμε τις σημερινές επισφαλείς συνθήκες για την πλειοψηφία των νέων σε όλο τον κόσμο, ωστόσο δεν αντιλαμβανόμαστε το πρεκαριάτο ως μια «νέα» ή αναδυόμενη παγκόσμια τάξη διαφορετική από την «εργατική τάξη» ή το «προλεταριάτο». Ένα μεγάλο μέρος του πρεκαριάτου αποτελείται από νέους και νέες που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, εργασίας και κατάρτισης, τους NEET.

4. NEET

4.1 Τι σημαίνει NEET;

Ο όρος NEET χρησιμοποιείται ώστε να περιγραφεί μία ευάλωτη κοινωνική ομάδα, η οποία περιλαμβάνει νέους και νέες (15-29) που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, εργασίας και κατάρτισης. Από αυτό εξάγεται το συμπέρασμα ότι τις περισσότερες φορές οι NEETs δεν συμμετέχουν στο κοινωνικό γίνεσθαι και έρχονται αντιμέτωποι/ες με τον κοινωνικό αποκλεισμό (Maguire, 2015· Thompson κ. ά. 2014). Το ακρωνύμιο NEET χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο Ηνωμένο Βασίλειο, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, για να προσδιορίσει την ηλικιακή ομάδα 15-24 που δεν ήταν ενσωματωμένη στην εργασία και την εκπαίδευση, ενώ παράλληλα αντιμετώπιζε τον κίνδυνο να βρεθεί στο περιθώριο (Eurofound, 2012· Uchida και Norasakkunkit, 2015).

Μετά από αρκετά χρόνια, το 1999, ο όρος NEET εμφανίζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο και σε πολιτικό επίπεδο, χωρίς, όμως, να προσδιορίζει ενηλίκους (18 και άνω) που παρέμεναν εκτός εκπαίδευσης και εργασίας (Furlong, 2006). Σε πρώτο στάδιο, ο όρος αυτός είχε χρησιμοποιηθεί περισσότερο ώστε να «απαλύνει» πρότερους μη πολιτικά ορθούς και «ενοχοποιητικούς» όρους (Furlong, 2006). Η χρήση αυτών των όρων στόχευε στην περαιτέρω απαξίωση των ανθρώπων και των κοινωνικών ομάδων, δεδομένης της πεποίθησης ότι όσοι/ες είναι εκτός δουλειάς είναι σωματικά ή/και πνευματικά ακατάλληλοι/ες.

Ένας όρος που μοιάζει με αυτόν του NEET στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία είναι ο/η «disemployed». «Disemployed» θεωρείται αυτός που είναι εκτός εργασίας, όχι λόγω της μη ύπαρξης θέσεων εργασίας, αλλά λόγω της αδυναμίας του να καλύψει τις θέσεις αυτές, εξαιτίας της έλλειψης δεξιοτήτων και του χαμηλού μορφωτικού του επιπέδου. Παρόλα αυτά, οι NEETs προτιμούν να αποκαλούνται ως άνεργοι παρά ως άεργοι ή μη ικανοί (Fotopoulos κ.ά. 2016).

Πολλοί λόγοι συντελούν, ώστε κάποιο άτομο να χαρακτηριστεί ως NEET. Η Quintano (2018) και η ομάδα της έκαναν μία προσπάθεια να διαχωρίσουν τους NEETs από τους «άνεργους» και τους «ανενεργούς». Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι «άνεργοι» είναι αυτοί που ψάχνουν για δουλειά, ενώ «ανενεργοί» είναι όσοι/ες δεν ψάχνουν εργασία, αλλά εμπλέκονται σε κάποια μορφή εκπαίδευσης ή/και

κατάρτισης. Με απλά λόγια, οι NEETs είναι όσοι/ες βρίσκονται σε φθίνουσα πορεία και βιώνουν πνευματική και πρακτική αδράνεια (Bessant κ. ά. 2017).

Σε αυτό που, εν γένει, καταλήγουν πολλοί ερευνητές/τριες είναι ότι οι λόγοι για να κατηγοριοποιηθεί ένα νέο άτομο ως NEET ποικίλουν (Mascherini και Ledermaier, 2016). Εξάλλου, ο όρος «NEET» δεν αφορά μόνο τους μακροχρόνια άεργους ή άνεργους, αλλά είναι αρκετά δυναμικός και δίνει τη δυνατότητα σε νέους/νέες να κινούνται διαρκώς εντός και εκτός του όρου με γρήγορους ρυθμούς (Vancea και Utzet, 2018). Κατα κύριο λόγο, οι NEETs δεν αποτελούν μία ομοιογενή ομάδα και αυτή η διαπίστωση έχει δημιουργήσει αμφιβολίες για την εγκυρότητα του όρου. Οι Görlich και Katznelson (2015) θεωρούν ότι, σε γενικές γραμμές, ο όρος είναι μία υπεραπλούστευση της επισφαλούς κατάστασης που βιώνουν οι νέοι/νέες σε σχέση με προσωπικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά ρίσκα που έχουν να πάρουν.

4.2 Χαρακτηριστικά των NEETs

Η εικόνα των NEETs διαμορφώνεται από ανομοιογενείς και ετερόκλητους χώρους (Kotroyannos κ. ά. 2015). Παρακάτω, βάσει της βιβλιογραφικής επισκόπησης, γίνεται ένας γενικός διαχωρισμός των παραγόντων που ωθούν τα άτομα στην απόκτηση χαρακτηριστικών NEET.

A) Οικονομικοί παράγοντες

Αυτή είναι η πιο ευρεία κατηγορία, καθώς οι NEETs που εμπίπτουν εδώ χαρακτηρίζονται από το χαμηλό οικονομικό κεφάλαιο της οικογένειας και, όπως συνήθως, έρχονται αντιμέτωποι με τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης. Λόγω της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης, οι νέοι/νέες βιώνουν επιβαρυντικές συνθήκες ζωής, δεν απολαμβάνουν τον δημόσιο πλούτο και δεν έχουν ισότιμες ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση, την εργασία και την κατάρτιση (Eurofound, 2012). Το γεγονός ότι δεν εξασφαλίζουν τα απαραίτητα για τη διαβίωσή τους μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον, τους οδηγεί σε συναισθήματα επισφάλειας. Οι οικονομικοί λόγοι, συνήθως, συνδυάζονται με τους λόγους που αναφέρονται παρακάτω.

B) Πολιτισμικοί παράγοντες

Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσεται ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών και προσφύγων (Pullman και Finnie, 2018). Δηλαδή, πέρα από την οικονομική αδυναμία, υπάρχει το διαφορετικό πολιτισμικό, γλωσσικό και πιθανότατα, θρησκευτικό υπόβαθρο. Σε ένα νέο/νέα δεύτερης γενιάς αυτό μπορεί να έχει μεγάλη επίδραση, καθώς μπαίνουν εμπόδια ένταξης και καλείται να «ακροβατήσει» ανάμεσα σε δύο κουλτούρες: των γονιών του/της και του κοινωνικού του/της περιβάλλοντος. Πολλές φορές όλα αυτά μετατρέπονται σε εμπόδιο ένταξης στην εκπαίδευση και μετέπειτα στην αγορά εργασίας (Gökşen, και Öker, 2017· Quintano, 2018· Papadakis, 2016). Ένα ακόμη ζήτημα στην Ευρώπη της τελευταίας δεκαετίας, είναι η άνοδος των εθνικιστικών τάσεων, οι οποίες φέρνουν στην επιφάνεια ρατσιστικές και ξενοφοβικές συμπεριφορές απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες. Το γεγονός της αποδοχής από τους ντόπιους αποτελεί μία ακόμη δυσκολία για άτομα με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και τους ωθεί πιο κοντά στο περιθώριο (Fotopoulos κ. ά. 2016).

Γ) Οικογενειακοί παράγοντες

Η επίδραση της οικογένειας στην πορεία ζωής των νέων δεν είναι σημαντική μόνο αναφορικά με την οικονομική και πολιτισμική μεταβίβαση, αλλά και εν γένει με τη γενικότερη κατάσταση της οικογένειας. Είναι φανερό ότι ο τρόπος ζωής των γονέων και οι επιλογές τους λειτουργούν ως ένας δείκτης για την ζωή των παιδιών.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurofound (2012), σε περίπτωση τραυματικού τρόπου διάλυσης της οικογένειας, το ποσοστό να γίνει ο νέος/νέα NEET αυξάνεται κατά 30%. Εξέχουσας σημασίας είναι και οι συνέπειες στους νέους/νέες, όταν οι γονείς τους είναι άνεργοι και δη μακροχρόνια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι νέοι/νέες να απομακρύνονται από χώρους εργασίας και εκπαίδευσης και κατ' επέκταση να αυξάνεται η επισφάλειά τους, δεδομένου ότι δεν έχουν οικονομική στήριξη, ενώ παρουσιάζουν μειωμένη διάθεση στο να συμμετέχουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι (Furlong, 2006).

Δ) Εκπαιδευτικοί/επαγγελματικοί παράγοντες

Οι νέοι/νέες που δεν έχουν ολοκληρώσει όλα τα στάδια της εκπαίδευσής τους ή δεν έχουν αποκτήσει εκπαίδευση και κατάρτιση ώστε να βρουν μια εργασία για την εξασφάλιση των προς το ζην χαρακτηρίζονται ως «low skilled» (Roberts, 2011). Το αρνητικό με τους «low skilled» είναι ότι μπορούν εύκολα να πέσουν θύματα

εργασιακής εκμετάλλευσης, καθώς είναι ευάλωτοι/ες και έχουν άμεση ανάγκη τα χρήματα για να επιβιώσουν (Fotopoulos κ. ά. 2016). Πολλές φορές είναι ευάλωτοι/ες και στην ανασφάλιστη/παράνομη εργασία και αυτό τους/τις καθιστά απροστάτευτους/ες και μη ικανούς/ες, ώστε να διεκδικήσουν τα εργασιακά τους δικαιώματα αλλά και να έχουν ισότιμη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας (Shildrick, 2010).

E) Κοινωνικοί παράγοντες

Δεδομένου ότι αυτή η κατηγορία είναι ευρύτερη, κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν τέσσερις παράγοντες, οι οποίοι αφορούν στην χωροταξία, την αναπηρία, το φύλο και την προσωπική σταδιοδρομία.

Όσον αφορά τους χωροταξικούς λόγους, οι νέοι/νέες που κατοικούν σε ημιαστικές ή σε αγροτικές περιοχές είναι πιο εύκολο να αποκτήσουν NEET χαρακτηριστικά και παράλληλα, να υποπέσουν σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού (Simoes, 2017). Αυτό συμβαίνει διότι υπάρχουν μειωμένες ευκαιρίες πρόσβασης σε θέσεις εργασίας εν συγκρίσει με ένα αστικό κέντρο. Ο περιορισμός αυτός φαίνεται να ενισχύεται από το εύρημα ότι ένας επιπλέον λόγος για να γίνει κάποιος NEET είναι η διαμονή σε περιοχή με υψηλά ποσοστά NEETs (Everington κ. ά. 2018). Προηγούμενες έρευνες, επίσης, έχουν καταδείξει ότι ο τόπος κατοικίας επηρεάζει την ακαδημαϊκή επίδοση, το κοινωνικό κεφάλαιο, καθώς και τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας (Adler και Kwon, 2002· Svensson, 2006). Τέλος, οι νέοι/ες, που προέρχονται από την εργατική τάξη των ημι-αστικών και αγροτικών περιοχών, φαίνεται να βλέπουν με αβεβαιότητα το μέλλον τους (Johansson 2003· Svensson, 2006).

Ένας δεύτερος λόγος είναι η ύπαρξη αναπηρίας σε νέους. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα με σωματική αναπηρία ή προβλήματα συμπεριφοράς είναι κατά 40% πιο πιθανό να υιοθετήσουν χαρακτηριστικά NEET (Eurofound, 2012). Η κατάσταση μπορεί να γίνει ακόμη χειρότερη, όταν ένα κράτος πρόνοιας δε μεριμνά για την παροχή κινήτρων εργασιακής αποκατάστασης σε άτομα με αναπηρία (Corcoran, 2016). Πολλές φορές συνηθίζεται τα άτομα με αναπηρία να λαμβάνουν επιδόματα, τα οποία διακόπτονται όταν γίνεται η λήψη ενσήμων εργασίας. Αυτό εντάσσει τα άτομα με αναπηρία σε έναν φαύλο κύκλο ανεργίας, μιας και είτε εργαστούν είτε όχι, λαμβάνουν χρήματα (Corrola και DiLaurea, 2016).

Άλλος ένας παράγοντας που αυξάνει τις πιθανότητες των νέων να μετακινηθούν στην κοινωνική θέση των NEET είναι το φύλο. Πιο συγκεκριμένα, νέες γυναίκες που έχουν μία εφηβική εγκυμοσύνη και αναλαμβάνουν καθήκοντα παραδοσιακής μητέρας χωρίς, όμως, να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους παρουσιάζουν αυξημένες πιθανότητες να ενταχθούν στην κατηγορία των NEET. Γενικότερα, οι γονικές και άλλες ευθύνες φροντίδας αυξάνουν τις πιθανότητες των νέων να αποκτήσουν το αρνητικό στάτους των NEETs (Alfieri κ. ά. 2015).

Ένας τελευταίος παράγοντας, εξίσου σημαντικός, έχει να κάνει με νέους/νέες, που έχουν εγκαταλείψει τις σπουδές τους και δεν έχουν σχεδιάσει το μέλλον τους ή που έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές και παραμένουν αδρανείς σε σχέση με την αποκατάστασή τους (Vancea και Utzet, 2018). Ανάμεσα σε αυτά τα άτομα υπάρχουν νέοι/ες με υψηλό οικονομικό κεφάλαιο, που για λόγους κύρους ή από επιλογή αποφασίζουν να μην εργαστούν ή να μην σπουδάσουν για μία μικρή ή μεγάλη περίοδο. Κάποιοι συγγραφείς προτείνουν και τον όρο «false NEET», προκειμένου να αναφερθούν σε όσους συγκεντρώνουν αρκετά από τα στοιχεία της κοινωνικής κατηγορίας των NEET, αλλά δεν έχουν οικονομικές δυσκολίες, ενώ η παραμονή τους στην κατηγορία αυτή είναι οικειοθελής (Quintano κ. ά. 2018).

Ο Sergi και η ομάδα του (2016), δίνουν ακόμη ένα επιχειρήμα για τη σημαντικότητα του οικονομικού παράγοντα. Συγκεκριμένα, διαχωρίζουν τους NEETs σε «outsiders» και «insiders», δηλαδή στους μη έχοντες και στους έχοντες. Οι «insiders» μπορεί να είναι ανενεργοί και άνεργοι αλλά δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «αληθινοί NEETs», διότι δεν βιώνουν κάποιο είδος κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης. Εξάλλου, η συμμετοχή των (νέων) ανθρώπων στην κοινωνία στηρίζεται σε έναν μεγάλο βαθμό στην οικονομική τους κατάσταση.

Καταληκτικά, υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που οδηγούν ένα νέο άτομο να αποκτήσει το στάτους του NEET. Πολλές φορές οι παράγοντες αυτοί μπορεί να είναι και περισσότεροι από έναν. Ωστόσο, αυτός που συναντάται τις περισσότερες φορές έχει να κάνει με οικονομικά κριτήρια. Δεν είναι τυχαίο που η πλειοψηφία των νέων με χαρακτηριστικά NEET είναι σε δυσμενή οικονομική κατάσταση. Αυτή η δυσμενής οικονομική κατάσταση και οι ταξικές ανισότητες που συνεπάγεται αυτή, ωθεί τα άτομα πιο κοντά στο αδιέξοδο και στο περιθώριο (Mawn κ. ά. 2017).

4.3 Η αγορά εργασίας και οι NEET

Στην σημερινή εποχή πολλές χώρες έχουν επηρεαστεί από την οικονομική κρίση, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται υψηλά ποσοστά ανεργίας. Το γεγονός αυτό φέρνει νέες εξελίξεις στο πλαίσιο των νεοφιλελεύθερων πολιτικών σε σχέση με την εύρεση εργασίας από νέους. Οι πολιτικές αυτές θέτουν νέα δεδομένα και απαιτούν νέες δεξιότητες από τους νέους για την είσοδο στην αγορά εργασίας. Στην παρούσα ενότητα είναι σημαντικό να γίνει ορατό το φαινόμενο των ανέργων μέσα στο πλαίσιο των κοινωνικών σπουδών για τους νέους.

Είναι εξέχουσας σημασίας να αναφερθεί ότι η κατάσταση των πολλών κοινωνικών – ευάλωτων κατά κύριο λόγο – ομάδων εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την αποτελεσματικότητα του συστήματος πρόνοιας (Quintano κ. ά. 2018). Αν το σύστημα αυτό δεν ευνοεί τους νέους και τους αφήνει χωρίς επιλογή, τότε δεν διστάζουν να μεταναστεύσουν σε άλλη χώρα. Οι κύριοι λόγοι είναι η επισφάλεια που δημιουργείται, κυρίως μέσα από τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, την κατάσταση του να είσαι NEET, τη φτώχεια και τα χαμηλά βιοτικά επίπεδα (Balán, 2016).

Υπό την έννοια αυτή οι NEETs, ως μια ιδιαίτερα κρίσιμη κοινωνική κατηγορία νέων ανθρώπων, υφίσταται έναν ιδιότυπο κοινωνικό και εκπαιδευτικό αποκλεισμό που συνδέεται με την ευρύτερη παθολογία μιας κοινωνίας, η οποία έχει προ πολλού φτάσει στα όριά της. Αναμφίβολα, οι NEETs αποτελούν μια οριακή κοινωνική κατηγορία, η οποία ακόμα δεν έχει διαμορφώσει πλήρη συνείδηση της αυτό-εικόνας και της κατάστασής της.

Η O'Really και η ομάδα της (2015) αναφέρουν 5 στοιχεία, τα οποία διαμορφώνουν την ανεργία σήμερα στην Ε.Ε. Πρώτα από όλα, θεωρούν ότι η πορεία ζωής των νέων επηρεάζεται άμεσα από την επισφάλεια και την αβεβαιότητα που έχει διαμορφωθεί στη σύγχρονη αγορά εργασίας. Δεύτερον, οι εργαζόμενοι καλούνται να διαθέτουν συγκεκριμένες δεξιότητες, οι οποίες αποκτούνται κυρίως μέσα από διαδικασίες εκπαίδευσης και προηγούμενης εργασιακής εμπειρίας. Το παράδοξο εδώ είναι ότι δεν υπάρχει ξεκάθαρη σύνδεση των βαθμίδων εκπαίδευσης με τις δεξιότητες που απαιτεί η αγορά εργασίας. Επίσης, αυτό καθιστά δύσκολη την απόκτηση της πρώτης εργασιακής εμπειρίας. Τρίτον, στη σημερινή εποχή της ύφεσης, πολλές χώρες εντός τη Ευρωζώνης έρχονται αντιμέτωπες με υψηλά ποσοστά φτώχειας και NEETs (Ballan, 2016). Αυτό δημιουργεί ένα συνεχές ρεύμα μετανάστευσης των νέων σε

άλλες χώρες και δεν λύνει το πρόβλημα της ανεργίας (Balan, 2016). Τέταρτον, τέλος, φαίνεται να υπάρχει πόλωση σε σχέση με το εάν οι νέοι πρέπει να ακολουθήσουν το επάγγελμα των γονιών τους.

Οι απαιτήσεις αυτές λειτουργούν σε ένα μακρο-επίπεδο και διαμορφώνουν σε ένα μικρο-επίπεδο την πορεία ζωής που ακολουθούν οι νέοι. Η πορεία αυτή σχετίζεται με την εύρεση σταθερής/μακρόχρονης εργασίας και τη μείωση της εργασιακής τους επισφάλειας. Κάτι ανάλογο υποστηρίζεται και στα κείμενα του ΟΟΣΑ (2014). Αναλυτικότερα, οι νέοι που εισέρχονται στην αγορά εργασίας, ακόμη και αν έχουν τα τυπικά προσόντα και την εκπαίδευση, αντιμετωπίζουν προβλήματα στην εύρεση σταθερής εργασίας και ζουν σε μία επισφαλή κατάσταση.

Αυτή η κατάσταση γίνεται ακόμη πιο δύσκολη όταν υπάρχουν άτομα χωρίς τα ζητούμενα τυπικά προσόντα, όπως οι «νέοι σε κίνηση» (Eurofound, 2012). Σύμφωνα με τους υπολογισμούς των Η.Ε. (The World Youth Report, 2013), το ποσοστό των μεταναστών παγκοσμίως υπολογίζεται σε 232 εκατομμύρια, εκ των οποίων 75 εκατομμύρια είναι νέοι (15-29). Δηλαδή, ένα σημαντικό ποσοστό μεταναστών είναι άτομα νεαρής ηλικίας.

Η πλειοψηφία των νεαρών μεταναστών βρίσκει εργασία σε «low skilled jobs», οι οποίες συνοδεύονται με χαμηλό μισθό (Balan, 2016· Ramos, 2017). Επιπλέον, πολλές φορές η εργασία αυτή μπορεί να είναι αδήλωτη. Σε αρκετά δυσμενή κατάσταση βρίσκονται οι νέοι μετανάστες που μετακινούνται από τις χώρες της Ανατολής σε αυτές της Δύσης. Οι νέοι αυτοί, συνήθως, φεύγουν από την χώρα προέλευσής τους, για να βελτιώσουν την οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται αλλά έρχονται αντιμέτωποι με μία διαφορετική κατάσταση. Ακόμη και αν έχουν τελειώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην χώρα καταγωγής τους, οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας στη Δύση είναι διαφορετικές. Αυτό φέρνει δυσκολίες στο να προσαρμοστούν στις ευκαιρίες που συναντούν.

Είναι καίρια η ανάγκη να επανεργοποιηθούν οι πολιτικές σχετικά με την εργασία νέων, καθώς υπάρχει μία αναδυόμενη γενιά εφήβων και νέων ενηλίκων στην Ευρώπη που βιώνει μεγάλα ποσοστά αναποτελεσματικότητας, αδυναμίας και απογοήτευσης. Ως εκ τούτου, η πολιτειότητά τους ανασυγκροτείται μέσω ενός ευρέος φάσματος σωρευτικών επιπτώσεων.

Μία πρωτοβουλία - «κλειδί» θα μπορούσε να είναι αφενός η επικέντρωση στην δημιουργία μίας πιο ευέλικτης αγοράς εργασίας, και αφετέρου η στόχευση στην βελτίωση της κατάστασης των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων. Έτσι, μπορεί να προαχθεί μία πιο «δεκτική» αγοράς εργασίας σε σχέση με τις δεξιότητες των νέων. Σύμφωνα με τον Lahusen και την ομάδα του (2013), οι Ευρωπαϊκές πολιτικές οφείλουν να αναπτύξουν έναν τρόπο προσαρμογής των νέων ανθρώπων στις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

4.4 Το ελληνικό πλαίσιο

Τα τελευταία χρόνια, πολλές χώρες τις Ε.Ε βρίσκονται σε καιρούς οικονομικής κρίσης και εργασιακής επισφάλειας. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στατιστικά της Eurostat (2017), ο αριθμός των NEETs στην Ε.Ε. είναι 17.2%, τη στιγμή που η Ελλάδα με ποσοστό 28,8% είναι δεύτερη στη σχετική κατάταξη μετά την Ιταλία (29.5%). Το ποσοστό αυτό είναι ανοδικό στην Ελλάδα εάν αναλογιστούμε ότι το 2013 ήταν πρώτη στην Ε.Ε. με ποσοστό 27%. Αυτό δείχνει ότι τα ποσοστά βρίσκονται σε μία ανοδική πορεία (Eurostat, 2017).

Στην Ελλάδα, κατά κύριο λόγο, έχουν διεξαχθεί δύο ερευνητικά προγράμματα, τα οποία δια φωτίζουν την κατάσταση με τους Έλληνες NEETs. Οι δύο αυτές έρευνες διεξήχθησαν από τον Παπαδάκη και την ομάδα του. Σκοπός τους ήταν η χαρτογράφηση της κατάστασης των πραγμάτων (state of play) όχι μόνο αναφορικά με τους NEETs, αλλά και ευρύτερα με τη γενιά στην Ελλάδα της επίμονης και σωρευτικής ως προς τις κοινωνικές επιπτώσεις και τις ευρύτερες διαστάσεις της.

Συγκεκριμένα, η πρώτη (2013) είχε ως τίτλο «Βαρόμετρο Απόντων. Ανίχνευση, κατηγοριοποίηση και εμπειρική θεμελίωση προτάσεων πολιτικής για την καταπολέμηση μιας νέας μορφής κοινωνικής ευπάθειας». Ο κύριος στόχος ήταν να αναπτυχθεί ένα σύμπλεγμα δεδομένων για τους NEETs σε ένα πανελλήνιο επίπεδο. Επιπρόσθετα, να χαρτογραφήσει και να αντιμετωπίσει τους NEETs ως μία ευάλωτη κοινωνική ομάδα και να αναπτύξει εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία, ώστε να προτείνει αλλαγές σε σχέση με την πολιτική για νέους/ες. Τέλος, να αντιμετωπίσει τον κοινωνικό αποκλεισμό των NEETs και να προβάλλει μία πολυεπίπεδη και σταθερή κοινωνική προσαρμογή για αυτούς/ές.

Η δεύτερη (Papadakis κ. ά. 2016), έχει τον τίτλο «Neets2: Παρεμβάση για την κοινωνική ένταξη των NEETs». ¹ Η έρευνα αυτή σκιαγραφούσε το ψυχολογικό προφίλ των NEETs και στόχευε στον εντοπισμό των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητά τους. Επιπλέον, στόχος ήταν να δημιουργηθούν προφίλ δεξιοτήτων, να γίνει διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την επανακατάρτιση (reskilling).

Ορισμένα από τα ευρήματα των παραπάνω ερευνητικών έργων έρχονται σε συμφωνία με την προηγούμενη βιβλιογραφία που αφορά στους NEETs. Πρώτα από όλα, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έχει αυξήσει την ανεργία των νέων και τις ψυχικές ασθένειες (Fotoroulos κ. ά. 2016· Eurostat, 2016). Οι NEETs στην Ελλάδα τείνουν να έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση, περιορισμένες κοινωνικές επαφές και κοινωνική στέρηση σε σύγκριση με τους συνομηλικούς τους που σπουδάζουν ή εργάζονται (Fotoroulos κ. ά. 2016).

Επιπρόσθετα, οι μακροχρόνια άνεργοι νέοι/ες είναι σε κατάσταση επισφάλειας και οι περισσότεροι από αυτούς δεν αντιλαμβάνονται την κατάσταση στην οποία βρίσκονται (Fotoroulos κ. ά. 2016). Έχουν δυσκολίες να κατανοήσουν ότι τα πολιτιστικά, κοινωνικά και οικονομικά εμπόδια τους έφεραν σε άσχημη επαγγελματική τροχιά (Fotoroulos κ. ά. 2016). Ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι οι NEETs έχουν έλλειψη εμπιστοσύνης στα θεσμικά όργανα, μικρότερη συμμετοχή και ενδιαφέρον για την πολιτική, περιορισμένη κοινωνική συμμετοχή και αλληλεπίδραση με τον περίγυρο και μειωμένη παραγωγικότητα (Eurofound, 2012, Fotoroulos κ. ά. 2016).

Τα συμπεράσματα του έργου (Fotoroulos κ. ά. 2016) φωτίζουν πολλά θέματα με τα οποία ασχολείται η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, όπως η μετάδοση της φτώχειας από γενιά σε γενιά. Δηλαδή, όσο μικρότερο είναι το οικογενειακό εισόδημα τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος για έναν νέο άνθρωπο να αποκτήσει ταυτότητα NEET,

---

¹ Ολοκληρωμένος τίτλος: Research και Comprehensive Intervention for the social inclusion of a major socially vulnerable group: Psychological profile/ psychopathology, skills' profile, needs assessment και programs' development for training-reskilling και psychological support towards the re-inclusion of "young people not in education, employment of training".

ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι κανένας άλλος παράγοντας δεν φαίνεται να είναι τόσο ισχυρός.

Όσον αφορά το θέμα, υπάρχουν θετικές και αρνητικές επιδράσεις της οικογένειας στους νέους. Συγκεκριμένα, η αποστολή της οικογένειας είναι να προσφέρει στους NEETs ψυχολογική και οικονομική υποστήριξη. Δυστυχώς, η στρατηγική αυτή οδηγεί έναν NEET στην αποδοχή της παθητικής του κατάστασης και στην έλλειψη πραγματικών κινήτρων για να συγκεντρώσει χρήματα για τον εαυτό του (Drakaki κ. ά. 2014· Fotopoulos κ. ά. 2016· Kotroyannos κ. ά. 2016· Papadakis κ. ά., 2016).

4.5 Εκπαίδευση και Επανακατάρτιση

Με σκοπό τη δημιουργία μίας καλύτερης καθημερινότητας για τους NEETs μέσω της θέσπισης ενός νομοθετικού πλαισίου, μπορεί να υπάρξει ανακούφιση της επισφαλούς τους πραγματικότητας. Το πιο διαδεδομένο μέτρο που μπορεί να παρθεί είναι να εμπλακούν οι νεοί/ες άνθρωποι σε εκπαιδευτικά προγράμματα που να διευρύνουν τους εργασιακούς τους ορίζοντες ή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Πολλές μελέτες δείχνουν ότι, εάν μειωθεί η απόσταση μεταξύ σχολικού προγράμματος και αγοράς εργασίας, οι νέοι άνθρωποι θα αποκτήσουν περισσότερες ευκαιρίες συμμετοχής στο κοινωνικό γίγνεσθαι (Papadakis, 2016· Vancea και Utzet, 2018). Ως εκ τούτου, τα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης πρέπει να στοχεύουν περισσότερο στην επαγγελματική προετοιμασία. Η Mawn και η ομάδα της (2017) χρησιμοποιούν τον όρο «παρέμβαση» αντί για εκπαίδευση/κατάρτιση. Ο στόχος των «παρεμβάσεων» είναι να υποστηρίξουν τους νέους σε ζητήματα όπως η ευημερία, η αυτοπεποίθησή τους, οι στάσεις και η αντίληψή τους σε σύντομο χρονικό διάστημα (λιγότερο από έξι μήνες).

Πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα προωθούν την απασχόληση των νέων. Ο στόχος αυτών των προγραμμάτων (3-6 μήνες) δεν είναι μόνο να ενισχύσουν τους νέους/ες να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία, αλλά και να συμβάλουν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους. Συγκεκριμένα, πολλοί από τους ερωτηθέντες δήλωσαν, αρχικά, ότι θα δυσκολευτούν να επιστρέψουν στην εκπαίδευση. Εντούτοις, οι NEETs τείνουν να δέχονται την εκπαίδευση με προσανατολισμό στην εργασία, επειδή σχετίζεται με την επαγγελματική αποκατάστασή τους (Fotopoulos κ. ά. 2016). Τα τελευταία χρόνια, η εκπαίδευση και η κατάρτιση με προσανατολισμό την απασχόληση αποτελεί την

κυρίαρχη διεθνή τάση και εστιάζει στις επαγγελματικές δεξιότητες (Fotopoulos κ. ά. 2016).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του σχεδίου «NEETS2», το 93% των NEETs θα επιστρέψει στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, εφόσον υπάρχει εγγύηση ότι η εκπαίδευση/κατάρτιση συνδέεται με την ζήτηση στην αγορά εργασίας, καθώς και ότι θα αποκτηθούν δεξιότητες σχετικές με την εργασία. Ορισμένες άλλες μελέτες έχουν επισημάνει τη σημασία της παρέμβασης πολλαπλών συνιστωσών που συνδυάζουν τις βασικές δεξιότητες με τη συμμετοχή τοπικών εργοδοτών και διαπιστευμένων μαθημάτων αντίστοιχα (Vancea και Utzet, 2018). Έτσι, παράλληλα με την επαγγελματική κατάρτιση, τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα ήταν χρήσιμα δεδομένου ότι επικεντρώνονται στην απόκτηση γνώσεων, την ενίσχυση των δεξιοτήτων, ψηφιακών και μη και τέλος, τη βελτίωση των πρακτικών οργάνωσης, καθώς θεωρούνται βασικές δεξιότητες στην ευρωπαϊκή ατζέντα.

Αυτό το είδος μάθησης θεωρείται απαραίτητο για την επανεκπαίδευση των νέων, διότι η όλη διαδικασία δίνει επιπλέον κίνητρα στους εκπαιδευόμενους και μετατρέπει τη διαδικασία μάθησης σε καθημερινή απόλαυση. Επιπλέον, αυτό το είδος εκπαίδευσης είναι πιο φιλικό σε κάποιον που έχει εμπλακεί σε εκπαιδευτικές διαδικασίες για μεγάλο χρονικό διάστημα (Souto-Otero, 2013). Ο προτιμότερος όρος για την περιγραφή αυτού του είδους εκπαίδευσης είναι η επανακατάρτιση, επειδή οι νέοι προετοιμάζονται για μια νέα αρχή στην αγορά εργασίας.

Τέλος, η εκπαίδευση για επανεκπαίδευση θα ήταν πολύτιμη για την ενδυνάμωση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Ένα σαφές παράδειγμα μπορεί να είναι η συμμετοχή νέων μεταναστών και προσφύγων στην οικονομία και την κοινωνία. Αυτό το είδος κατάρτισης έχει αποτέλεσμα στους νέους, ειδικά εάν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα έχει μακροπρόθεσμους στόχους (Quintano κ. ά. 2018).

5. Άτυπη και μη τυπική μάθηση

Παρόλο που δεν υπάρχει κάποιος μοναδικός ορισμός για τη μάθηση με τον οποίο να συμφωνούν όλοι οι ερευνητές, μπορούμε να πούμε ότι η μάθηση είναι μια μετασχηματιστική διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι αποκτούν νέες ή τροποποιούν υπάρχουσες γνώσεις και δεξιότητες και τελικά επηρεάζουν τις στάσεις τους. Η έλλειψη ακριβούς ορισμού οφείλεται στο γεγονός ότι χρησιμοποιείται σε πολλαπλές χρήσεις, όπως για να περιγράψει ένα προϊόν, μια διαδικασία ή μια λειτουργία (Smith, 1982). Επιπλέον, η μάθηση προσδιορίζει τη διαδικασία αλλά συχνά καθορίζεται από το αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, σύμφωνα με το Bigge (1990), η μάθηση σχετίζεται άμεσα με τη συνεχή αλλαγή στη συμπεριφορά του ατόμου, η οποία είναι αποτέλεσμα της εμπειρίας και δράσης. Αυτή η προσωπική ανάπτυξη αναφέρεται στη βελτίωση των ικανοτήτων κάποιου και περιλαμβάνει το σύνολο της μάθησης. Σύμφωνα με το μοντέλο ASK (Bakarman, 2011), οι ικανότητες μπορούν να χωριστούν σε κατηγορίες που περιγράφουν τι είμαστε, τι μπορούμε να κάνουμε και τι γνωρίζουμε. Οι στάσεις, οι δεξιότητες και οι γνώσεις είναι τα τρία γράμματα του μοντέλου ASK ή KSA όπως αλλιώς αναφέρεται στη βιβλιογραφία. Η γνώση (K) είναι το νοητικό μέρος των ικανοτήτων που αναφέρεται στα πράγματα που γνωρίζουμε. Είναι κάτι που μπορεί να γραφτεί σε ένα κομμάτι χαρτί, όπως θεωρίες, ακολουθίες και εξαρτήσεις. Δεξιότητες (S) είναι κάτι που μπορούμε να κάνουμε από μόνοι μας ή χρησιμοποιώντας κάτι. Οι στάσεις (A) είναι τα βαθύτερα επίπεδα ικανοτήτων που βασίζονται στο πώς είμαστε και στον τρόπο που συμπεριφερόμαστε. Οι στάσεις μας είναι τα πράγματα που κάνουμε φυσικά, οι απόψεις μας, πώς βλέπουμε και αντιλαμβανόμαστε τις καταστάσεις, περιλαμβάνουν τα ασυνείδητα πρότυπα ενεργειών και τις αξίες μας. Η μάθηση βασισμένη στις ικανότητες είναι επικεντρωμένη στο μαθητή και λειτουργεί φυσικά με ανεξάρτητη μελέτη και με τον εκπαιδευτή στο ρόλο διευκολυντή. Οι μαθητές βρίσκουν συχνά διαφορετικές ατομικές δεξιότητες πιο δύσκολες στην απόκτηση τους από ότι άλλες. Αυτή η μέθοδος μάθησης επιτρέπει σε έναν μαθητή να μαθαίνει τις ατομικές δεξιότητες που βρίσκει ελκυστικές με το δικό του ρυθμό. Στη συνέχεια, προχωρά γρήγορα σε άλλες δεξιότητες στις οποίες είναι πιο έμπειρος.

Η μάθηση είναι μια δια βίου προσπάθεια. Δεν σταματάει όταν βγαίνουμε από το σχολείο (Dave, 1973). Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι στον κόσμο που δεν είχαν ποτέ την ευκαιρία να παρακολουθήσουν το σχολείο, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν

μαθαίνουν. Η εκμάθηση μπορεί να πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε στιγμή, οπουδήποτε και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας.

Κάθε άτομο μαθαίνει με τον δικό του μοναδικό τρόπο. Η μάθηση έχει προσωπικό και ατομικό χαρακτήρα. Οι διαφορές οφείλονται στις εμπειρίες, στις συνήθειες και στην προσωπική έμφυτη ικανότητα μάθησης. Όλοι έχουμε τον δικό μας τρόπο που αποκτούμε νέες πληροφορίες - αυτό ονομάζεται στυλ μάθησης. Το στυλ μάθησης επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο κάποιος κατανοεί πληροφορίες και λύνει προβλήματα. Με την κατανόηση του ατομικού τρόπου μάθησης μπορούμε να οικοδομήσουμε ανοχή στους διάφορους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αποκτούν και διατηρούν τη γνώση. Αυτό μπορεί να μας βοηθήσει να σεβόμαστε το γεγονός ότι υπάρχουν διάφοροι τρόποι μάθησης και ότι κάθε ένας από αυτούς τους τρόπους είναι σημαντικός και έγκυρος.

Οι εννοιολογικές γνώσεις δεν μπορούν να απομονωθούν από τις καταστάσεις στις οποίες μαθαίνονται και χρησιμοποιούνται. Οποιαδήποτε άλλη πρακτική περιορίζει αναπόφευκτα την αποτελεσματικότητά της μάθησης. Οι Brown κ. ά. (1989) υποστηρίζουν ότι η γνώση έχει κοινωνική όψη που είναι εν μέρει προϊόν της δραστηριότητας, του πλαισίου και του πολιτισμού στον οποίο αναπτύσσεται και χρησιμοποιείται. Η Κοινωνική μάθηση είναι μια διαδικασία αλληλεπίδρασης και σχέσης γύρω από ένα συγκεκριμένο τομέα και η οποία συμβαίνει μέσα σε ένα κοινωνικό, πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο που οδηγεί σε αυθόρμητη μάθηση.

Είναι αλήθεια ότι η μάθηση και η ανάπτυξη συμβαίνουν με την πάροδο του χρόνου με πολλαπλές μορφές τόσο εντός όσο και εκτός σχολείου. Οι μαθησιακές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται μέσω διαδικασιών που δεν έχουν δομηθεί ή υποστηριχθεί από ένα σχολείο και συχνά βρίσκονται στην αφάνεια χωρίς να γίνονται αντιληπτές από τα επίσημα εκπαιδευτικά συστήματα περιγράφονται ως άτυπη μάθηση. Αυτού του είδους η μάθηση μπορεί να συμβαίνει σκόπιμα ή ακούσια, χωρίς τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, επειδή δεν υπάρχουν τάξεις. Κανείς δεν αποδίδει βαθμούς, γιατί η επιτυχία στη ζωή και την εργασία είναι το μέτρο της αποτελεσματικότητάς της. Αυτό που επιτυγχάνεται στο σχολείο, τα μαθήματα, τις τάξεις και τα εργαστήρια το ονομάζουμε τυπική μάθηση. Είναι επίσημη, είναι συνήθως προγραμματισμένη και διδάσκεται μέσω ενός προγράμματος σπουδών.

Δεδομένης της ποικιλίας των μαθησιακών ρυθμίσεων, η άτυπη μάθηση περιλαμβάνει όλες τις σχετικές δραστηριότητες εκτός του κανονικού εκπαιδευτικού συστήματος. Σε σύγκριση με την επίσημη μάθηση στο σχολείο, στο περιβάλλον άτυπης μάθησης, οι μαθητές έχουν περισσότερη αυτονομία στην επιλογή δραστηριοτήτων και στην εξερεύνηση διαφορετικών δυνατοτήτων που βασίζονται στα δικά τους ενδιαφέροντα, ενώ παράλληλα αποκτούν τις γνώσεις και τις δεξιότητες με τον δικό τους ρυθμό. Όπως έχουν επισημάνει ορισμένοι ερευνητές, η μάθηση από ανεπίσημες πηγές μπορεί να είναι πολύ αποτελεσματική για τη βελτίωση και την παρακίνηση των φοιτητών. Επιπλέον, σημειώνουν ότι είναι ζωτικής σημασίας να γίνουν οι συνδέσεις μεταξύ άτυπης και επίσημης μάθησης, διότι μπορούν να είναι συμπληρωματικές μεταξύ τους.

Η τυπική μάθηση περιλαμβάνει μια καθορισμένη πορεία, καθορισμένους χρόνους και εκθέσεις προόδου. Μας επιτρέπει να γνωρίζουμε με ακρίβεια πόσο καλά κάνουμε και να χαρτογραφούμε τα επόμενα στάδια για εμάς. Μέσω της άτυπης μάθησης μαθαίνουμε από τις εμπειρίες μας χρησιμοποιώντας δημιουργικές δραστηριότητες και όχι ένα πρόγραμμα σπουδών. Παρόλο που δεν υπάρχει τίποτε καινούργιο στην άτυπη μάθηση, μια και αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο αποκτούμε τις γνώσεις πριν από την εισαγωγή μας στις σχολικές τάξεις και τα σχολικά εγχειρίδια, είναι σημαντικό να βρούμε τρόπους να ενσωματωθεί στις σπουδές μας όποτε είναι δυνατόν. Είναι επίσης μια πολύ καλή προσέγγιση για την ανανέωση του ενθουσιασμού και την εξεύρεση επιπλέον κίνητρων για να ασχοληθούμε με ένα θέμα, όταν πιο τυπικά μέσα αποδεικνύονται αμφίβολα και επαναλαμβανόμενα.

Μεταξύ τυπικής και άτυπης μάθησης, υπάρχει μη-τυπική μάθηση, ως οργανωμένη και συστηματική εκπαιδευτική δραστηριότητα που πραγματοποιείται εκτός του επίσημου συστήματος, προκειμένου να παρέχονται επιλεγμένοι τύποι μάθησης σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, των ενηλίκων και των παιδιών. Αφορά όλα τα προγράμματα που παρέχονται από οργανισμούς που λειτουργούν εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος ενός κράτους, π.χ. από υπουργεία ή συνδικάτα, από επιμελητήρια κ.λπ. ή από πρωτογενείς οργανισμούς όπως συνδικάτα, εκκλησιαστικά και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Όσο ισχυρή και να θεωρείται η άτυπη μάθηση, υπάρχει μια δυσκολία όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθεί. Οι άτυπες δραστηριότητες μάθησης είναι ως επί το πλείστο

σιωπηρές, ad hoc, αυθόρμητες και αόρατες σε άλλους. Ως εκ τούτου, το πρόβλημα αυτό παρουσιάζει μια ενδιαφέρουσα πρόκληση στο να βρεθούν τρόποι για να συλλάβουμε και να αναλύσουμε δείγματα άτυπης μάθησης σε κοινωνικές εκδηλώσεις.

Υπάρχει γενική συμφωνία ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση πρέπει να διαδραματίσουν, κατά τα επόμενα χρόνια, σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των πολλών κοινωνικοοικονομικών, δημογραφικών, περιβαλλοντικών και τεχνολογικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει σήμερα η Ευρώπη και οι πολίτες της. Η αποτελεσματική επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω όλων των τύπων και συστημάτων μάθησης αποτελεί βασική συνιστώσα της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την επίτευξη υψηλών επιπέδων βιώσιμης ανάπτυξης και θέσεων απασχόλησης που βασίζονται στη γνώση, οι οποίες βρίσκονται στο επίκεντρο της στρατηγικής της Λισαβόνας, ταυτόχρονα με την προώθηση της προσωπικής ολοκλήρωσης, την κοινωνική συνοχή και την ενεργό συμμετοχή του πολίτη.

Η εκπαίδευση που είναι προσανατολισμένη στις ικανότητες θεωρείται πλεονεκτική σε μια εποχή που οι απαιτήσεις της κοινωνίας μας σε βασικές γνώσεις αναπτύσσονται με τεράστια ταχύτητα και όταν οι απαιτούμενες δεξιότητες πρέπει να μεταφερθούν και να αναπτυχθούν σε πολλά διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που δεν είναι προβλέψιμα στο μέλλον. Η μετάβαση σε μια προσέγγιση προσανατολισμένη στις δεξιότητες στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη μάθηση αντιπροσωπεύει ένα παράδειγμα μεταστροφής. Έχει αντίκτυπο όχι μόνο στη διάρθρωση των προγραμμάτων σπουδών, αλλά και αλλάζει στην οργάνωση της μάθησης. Η εφαρμογή της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της μάθησης προσανατολισμένης στις ικανότητες απαιτεί συχνά διατομεακές προσεγγίσεις, μεγαλύτερη έμφαση στη διαδραστική μάθηση και μορφές διδασκαλίας, συνδυάζοντας την επίσημη με την μη τυπική και άτυπη μάθηση, τη μεγαλύτερη συνεργασία με τους μη εκπαιδευτικούς φορείς και την τοπική κοινότητα, έναν νέο ρόλο του εκπαιδευτικού, του εκπαιδευτή και του εκπαιδευτικού στην καθοδήγηση των διαδικασιών μάθησης, καθώς και νέες προσεγγίσεις για την αξιολόγηση.

Οι κοινωνικά μειονεκτικές ομάδες με λιγότερη ή κακή εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα ευάλωτες. Τα παραδοσιακά τυπικά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι ελάχιστα προσαρμοσμένα στις ανάγκες των μειονεκτικών ομάδων, όπως

διαπιστώνεται και από το μεγάλο αριθμό των παιδιών που εγκαταλείπουν το σχολείο πολύ νωρίς. Επιπλέον, πολλά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης δεν παρέχουν στους νέους τις βασικές δεξιότητες που απαιτούνται για να ξεφύγουν από τη φτώχεια και την ανεργία, ακόμα και όταν συνεχίζουν να λαμβάνουν επίσημη εκπαίδευση.

Στο πλαίσιο μιας ατζέντας κοινωνικής ενσωμάτωσης, μια ελάχιστη ερμηνεία είναι ότι αρκεί οι ομάδες αυτές να λαμβάνουν κάποια βασική εκπαίδευση που είναι σχετική με τη ζωή τους, επιτρέποντάς τους να συμμετέχουν σε κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές υποθέσεις. Επιπλέον, σε μια ατζέντα ένταξης και ποικιλομορφίας, είναι ζωτικής σημασίας να εξοπλισθούν οι νέοι και οι εργαζόμενοι για τη νεολαία με τις απαραίτητες ικανότητες για να διαχειριστούν και να υποστηρίξουν με επιτυχία την ποικιλομορφία.

6. Αναγνώριση και Διαπίστευση της εργασίας για την νεολαία

6.1 Ικανότητες που αποκτώνται μέσω της εργασίας για την νεολαία

Η εργασία για την νεολαία είναι ένας ευρύς όρος με κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές αξίες, που καλύπτει ένα μεγάλο πεδίο δραστηριοτήτων κοινωνικού, πολιτισμικού, εκπαιδευτικού και πολιτικού χαρακτήρα από, με και για τους νέους. Η εργασία για την νεολαία είναι μία πρακτική στην οποία οι νέοι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους αλλά και με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, ενθαρρύνοντάς τους να δραστηριοποιηθούν εντός της κοινότητας και να αναλάβουν ευθύνες. Έχει κοινωνικό χαρακτήρα που περιλαμβάνει επαφή με τις αρχές και αυτούς που κατέχουν την εξουσία στις κοινότητες. Λαμβάνει χώρα εντός των οικονομικών συστημάτων και είναι άμεσα συνδεδεμένη με την χρήση ή την κατανάλωση διαφόρων πόρων, όπως η εργασία, το κεφάλαιο και η γη. Η εργασία για την νεολαία έχει αξιολογούμενη προσωπική αξία καθώς προσφέρει στους νέους τη δυνατότητα να έρθουν αντιμέτωποι με νέες και άγνωστες εμπειρίες.

Η εργασία για την νεολαία αποτελεί μία εκπαιδευτική πρακτική δια βίου μάθησης για τους νέους, η οποία λαμβάνει χώρα έξω από το τυπικό θεσμικό πλαίσιο και ορίζεται ως «μη-τυπική εκπαίδευση». Στο πλαίσιο της εργασίας για την νεολαία, οι νέοι εμπλέκονται σε ένα δομημένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων σε εθελοντική βάση με καθορισμένους μαθησιακούς στόχους, οριζόμενους σε συνεργασία μεταξύ αυτών και του σχεδιαστή του προγράμματος. Οι νέοι αποκτούν γνώση, αναπτύσσουν δεξιότητες χρήσιμες για την προσωπική τους ανάπτυξη και την κοινωνική τους αλληλεπίδραση καθώς και συγκεκριμένες συμπεριφορές. Ο συνδυασμός των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των συμπεριφορών που αναπτύσσουν και αποκτούν, αποτελεί τις ικανότητες.

Οι δραστηριότητες της εργασίας για την νεολαία παρέχουν επίσης και ευκαιρίες «άτυπης μάθησης», καθώς οι νέοι μαθαίνουν όντας ενεργοί, δρώντας εθελοντικά ή απλά συνυπάρχοντας με τους άλλους. Μαθαίνουν άτυπα στην καθημερινή τους ζωή και στον ελεύθερο τους χρόνο, όπως μαθαίνουν άτυπα στο σχολείο, στη δουλειά και στην οικογενειακή ζωή, απλά μαθαίνουν δρώντας. Αποτελεί μία τυπικά μη δομημένη και μη σκόπιμη μάθηση και δεν οδηγεί σε πιστοποίηση. Παρέχει ειδικές ευκαιρίες

μάθησης, κυρίως κοινωνικής, πολιτισμικής και προσωπικής φύσης, που ονομάζονται «μαλακές» ή «οριζόντιες» δεξιότητες (EU-CoEY Youth Partnership, 2011).

Κατά την άποψη μας, η συμμετοχή των νέων περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία: (1) η κοινωνική συμμετοχή ή η συμμετοχή των πολιτών είναι χωρίς αμφιβολία μία από τις διαστάσεις στις οποίες οι νέοι οικοδομούν τον δικό τους κόσμο ομαδικών σχέσεων και ορίζουν την δική του εικόνα κοινωνικής πραγματικότητας (2) οι νέοι κατασκευάζουν και αναπτύσσουν την συμμετοχή τους σε συγκεκριμένα φυσικά, κοινωνικά και εικονικά περιβάλλοντα αλληλεπίδρασης, η οικολογία των οποίων είτε προωθεί είτε παρεμποδίζει τις δραστηριότητες τους (Bronfenbrenner, 1979) (3) υποθέτουμε ότι η συμμετοχή των νέων αποτελεί μέρος μίας μαθησιακής διαδικασίας, η οποία καταλήγει στην πλήρη άσκηση της συμμετοχής των πολιτών και (4) στην ανάπτυξη της μαθησιακής διαδικασίας το σχολικό περιβάλλον και το οικοσύστημα της γειτονιάς αντιπροσωπεύουν τις αλληλεπιδράσεις και τις αλληλοσχετίσεις μεταξύ των ατόμων και των πλαισίων τους καθώς και μεταξύ των πλαισίων. Εν ολίγοις, πρόκειται για βασικές ρυθμίσεις και παράγοντες ανάπτυξης των συμμετοχικών ικανοτήτων που οι νέοι χρειάζονται για να εξασφαλίζουν την ικανότητα τους να ασκούν το δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών.

Από τη σκοπιά αυτής της συλλογικής διάστασης, η κοινωνική συμμετοχή των νέων ξεκινά από την συμμετοχή τους σε οργανωμένες ομάδες, είτε προ-κοινωνικές είτε πολιτικές, και περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που υπερβαίνουν αυστηρά το σχολικό πρόγραμμα ή το πρόγραμμα σπουδών και οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε δημόσιους χώρους όπως πλατείες, κοινωνικά κέντρα και αθλητικές εγκαταστάσεις, π.χ. εμπειρίες εθελοντικής εργασίας σε Υπηρεσίες Μάθησης (Díaz, Martínez and Cumsille, 2003).

Όλες οι μορφές μάθησης στον τομέα της νεολαίας επιτρέπουν στους νέους να αποκτήσουν βασικές δεξιότητες και ικανότητες και συμβάλλουν στην προσωπική τους ανάπτυξη, στην κοινωνική ένταξη και στην ενεργή συμμετοχή τους ως πολίτες, βελτιώνοντας έτσι τις προοπτικές απασχόλησης τους. Η συμμετοχή σε δραστηριότητες στον τομέα της νεολαίας και η μη-τυπική εκπαίδευση/μάθηση συμβάλλουν με διάφορους τρόπους στην απόκτηση των οκτώ (8) βασικών ικανοτήτων, όπως αυτές προσδιορίζονται από το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Βασικές Ικανότητες για τη Δια Βίου Μάθηση: επικοινωνία στη μητρική γλώσσα,

επικοινωνία σε ξένες γλώσσες, μαθηματική ικανότητα και βασικές ικανότητες στην επιστήμη και την τεχνολογία, ψηφιακή ικανότητα, κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη, μεταγνωστικές ικανότητες (Learning to learn), πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα, πολιτισμική συνείδηση και έκφραση (EU Commission Staff Working Document, 2018).

Η αξία που πρέπει να αποδοθεί στις ικανότητες που αναπτύσσουν οι νέοι μέσω της μάθησης έξω από το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα (μη-τυπική και άτυπη μάθηση), καθώς και η αναγνώριση που νόμιμα αξίζουν τόσο μέσα στην κοινωνία όσο και στην οικονομική ζωή είναι ζητήματα μεγάλης σημασίας.

6.2 Αναγνώριση της μη τυπικής και άτυπης μάθησης στον τομέα της νεολαίας

Γενικά, η αναγνώριση της μη-τυπικής και άτυπης μάθησης αφορά την απόκτηση νέων ικανοτήτων στο πλαίσιο της δια βίου μάθησης. Όπως εξηγείται στο Μνημόνιο για την Δια Βίου Μάθηση – η δια βίου μάθηση περιλαμβάνει *«όλες τις μαθησιακές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα καθ' όλη της διάρκειας της ζωής του ανθρώπου, με στόχο τη βελτίωση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων στα πλαίσια της προσωπικής, αστικής, κοινωνικής και επαγγελματικής προοπτικής»* (Commission of The European Communities, Commission Staff Working Paper, 2000). Επιπλέον, η δια βίου μάθηση σήμερα *«δεν είναι απλά μία πτυχή της μάθησης και της εκπαίδευσης»* αλλά υπάρχει σαφής πολιτική βούληση να αποτελέσει *«την κατευθυντήρια αρχή για πρόνοια και συμμετοχή στο σύνολο των γενικών πλαισίων μάθησης»*.

Στο τομέα της νεολαίας, η αναγνώριση της μη-τυπικής και άτυπης μάθησης αφορά την αναγνώριση των εργασιακών και μαθησιακών επιτευγμάτων των νέων και αυτών που δραστηριοποιούνται στον τομέα της νεολαίας και σε οργανώσεις νέων. Το ψήφισμα του Συμβουλίου Υπουργών για την αναγνώριση στον Ευρωπαϊκό τομέα της νεολαίας δηλώνει άμεσα ότι η εργασία και τα επιτεύγματα των νέων *«θα πρέπει να λαμβάνονται δεόντως υπόψη από τους εργοδότες, την τυπική εκπαίδευση και την κοινωνία των πολιτών εν γένει»* (Council of the European Union, Representatives of the Governments of the Member States, 2006). Μεγαλύτερα οφέλη προβλέπονται ωστόσο για τους περιθωριοποιημένους και μη προνομιούχους νέους, για τους οποίους η μη-τυπική και άτυπη εκπαίδευση είναι ίσως το μόνο προσβάσιμο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Ανάλογα με το ποιος αναγνωρίζει την μάθηση και για ποιους σκοπούς, η αναγνώριση της μη-τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης/μάθησης διακρίνεται σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους (Markovic and Ünal, 2011):

- *Τυπική αναγνώριση*: αποτελεί ένα επίσημο καθεστώς για διάφορες πτυχές της εργασίας για την νεολαία και την μη τυπική εκπαίδευση/μάθηση. Σημαίνει «επικύρωση» των μαθησιακών αποτελεσμάτων και «πιστοποίηση» μίας μαθησιακής διαδικασίας και/ή των αποτελεσμάτων αυτής, μέσω της έκδοσης πιστοποιητικών ή διπλωμάτων, τα οποία επίσημα αναγνωρίζουν τα επιτεύγματα ενός ατόμου.
- *Πολιτική αναγνώριση*: αναφέρεται στην αναγνώριση της μη-τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης/μάθησης από την νομοθεσία και/ή στην ένταξη της στις πολιτικές στρατηγικές.
- *Κοινωνική αναγνώριση*: είναι μία διαδικασία που οδηγεί σε καλύτερη κατανόηση και μία πιο θετική θεώρηση των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται στα πλαίσια της μη τυπικής και άτυπης μάθησης από το ευρύ κοινωνικό σύνολο, η οποία προσδίδει περισσότερη διαφάνεια και περισσότερες επενδύσεις στις δραστηριότητες αυτές. Οι κοινωνικοί παράγοντες αναγνωρίζουν την αξία των ικανοτήτων που έχουν αποκτηθεί μέσα από μη-τυπικά και άτυπα περιβάλλοντα μάθησης και της δουλειάς που έχει γίνει στα πλαίσια των δραστηριοτήτων αυτών, συμπεριλαμβανομένης της αξίας των οργανισμών που παρέχουν το έργο αυτό.
- *Αυτό-αναγνώριση*: περιλαμβάνει την αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων από το ίδιο το άτομο και την ικανότητα του να τα χρησιμοποιεί σε άλλους τομείς.

Η ουσία της αναγνώρισης των μη-τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων είναι η εξασφάλιση της προβολής τους, ούτως ώστε η μη-τυπική και άτυπη μάθηση να γίνουν γνωστές, ακόμα και να νομιμοποιηθούν, αποδίδοντας έτσι αξία στα αποτελέσματά τους και στα προσόντα που αντιστοιχούν.

6.3 Τα στάδια της αναγνώρισης των μη-τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων

Η διαδικασία της αναγνώρισης των μη-τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων περιλαμβάνει τέσσερα στάδια (CEDEFOP, 2015):

1. *Ταυτοποίηση* των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων. Επιχειρείται με σκοπό την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων αυτών και μπορεί να περιλαμβάνει αυτό-αξιολόγηση ή αξιολόγηση τους από τρίτους.
2. *Παραγωγή αποδεικτικών στοιχείων* των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων βάσει εγγράφων αναφοράς. Προκαθορισμένα πρότυπα εισάγονται ώστε οι συμμετέχοντες να έχουν το απαραίτητο πλαίσιο αναφοράς για να τεκμηριώσουν σωστά τα αποτελέσματά τους ή να τα αναλύσουν έτσι ώστε η διαδικασία της επικύρωσης/πιστοποίησης τους να αποτελεί διαδικασία οικοδόμησης γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων και όχι κατανόησης αυτών.
3. *Επικύρωση* των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων. Πρόκειται για ένα ουσιαστικό στάδιο που αποσκοπεί στην επαλήθευση ότι τα παραγόμενα έγγραφα ή οποιαδήποτε άλλη μορφή αξιολόγησης (προσομοίωση, γραπτά τεστ κ.λ.π.) έχουν αξία σε σύγκριση με ένα συγκεκριμένο πρότυπο.
4. *Πιστοποίηση* των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων, όπου οι συμμετέχοντες λαμβάνουν ένα επίσημο έγγραφο που βεβαιώνει την ακρίβεια, την εγκυρότητα και την αυθεντικότητα των αποτελεσμάτων αυτών.

Τα παραπάνω στάδια υποθέτουν την κατάρτιση προτύπων για την χορήγηση κοινωνικής αναγνώρισης των προσόντων που αποκτώνται. Ο καθορισμός των προτύπων είναι ιδιαίτερος σημαντικός για την αναγνώριση των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων (West, 2007). Εάν τα πρότυπα αυτά δεν είναι επαρκώς καθορισμένα ή αν δεν είναι ευρέως αποδεκτά, είναι πιθανό ο τίτλος που απονέμεται να μην είναι χρήσιμος για τον κάτοχο του, διότι δεν είναι κοινωνικά αναγνωρισμένος. Επιπλέον, εάν τα πρότυπα έχουν καθοριστεί από συμφέροντα χωρίς κοινωνική ή τεχνική νομιμότητα, αυτό θα στερούσε την αναγνώριση οποιασδήποτε κοινωνικής αξίας.

6.4 Τα οφέλη της αναγνώρισης των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων

Η αναγνώριση των ικανοτήτων που έχουν αποκτήσει οι άνθρωποι μέσω της μη τυπικής και άτυπης μάθησης επικεντρώνεται άμεσα στα μαθησιακά αποτελέσματα και παράγει οφέλη για τα άτομα, τους εργοδότες και την αγορά εργασίας, τους παρόχους εκπαίδευσης ή πιστοποίησης, τα σωματεία και τις ενώσεις εργαζομένων καθώς και για τις κυβερνήσεις (Werquin, 2010).

Για τα άτομα, η αναγνώριση των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων παράγει οικονομικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά οφέλη. Τα άτομα εξοικονομούν χρόνο και κατά συνέπεια χρήματα, δεδομένης της μείωσης του άμεσου κόστους της τυπικής μάθησης καθώς και του κόστους ευκαιρίας που προκύπτει από την ενδεχόμενη απώλεια πόρων κατά τη χρονική διάρκεια που εμπλέκονται σε αυτήν. Με την προβολή των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων, τα άτομα εξασφαλίζουν δυνητικά οφέλη στην αγορά εργασίας. Τους δίνεται η δυνατότητα να επιστρέψουν σε σύντομες και αποτελεσματικές περιόδους κατάρτισης δια βίου μάθησης εντός ενός τυπικού πλαισίου, μέσω των οποίων εξασφαλίζουν ένα ειδικό προσόν ή μία πιστοποίηση με άμεση εξαργύρωση στην αγορά εργασίας. Η διαδικασία της αναγνώρισης της μη τυπικής και άτυπης μάθησης αποτελεί από μόνη της μια εξαιρετική διαδικασία μάθησης, κατά την οποία τα άτομα μαθαίνουν για τους εαυτούς τους και για το πώς θα μπορέσουν να πλοηγηθούν αποτελεσματικότερα μέσα στο σύστημα της δια βίου μάθησης και στην αγορά εργασίας. Η αναγνώριση της μη τυπικής και άτυπης μάθησης είναι ένας αξιόπιστος τρόπος για την απόκτηση πιστωτικών μονάδων, τη νομιμοποίηση της προσωπικής τους εμπειρίας και το άνοιγμα νέων μονοπατιών μάθησης και απόκτησης προσόντων πέραν των συνήθων οδών.

Για τους εργοδότες, τα οφέλη που προκύπτουν από την αναγνώριση των αποτελεσμάτων της μη τυπικής και άτυπης μάθησης είναι κυρίως οικονομικά. Οι εργαζόμενοι με αναγνωρισμένες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες απαιτούν μικρότερης διάρκειας κατάρτιση, μειώνοντας κατά συνέπεια το κόστος της αναγκαίας μάθησης/κατάρτισης εντός ενός τυπικού πλαισίου. Η ενίσχυση της προβολής του συνόλου των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων των εργαζομένων ή των δυνητικά εργαζομένων σε μια εταιρία, θα βοηθήσει τους εργοδότες να τους αναθέσουν εργασίες ή καθήκοντα, τα οποία θα ανταποκρίνονται καλύτερα στα

προσόντα τους αυξάνοντας έτσι την παραγωγικότητά τους. Επιπλέον, οι εργοδότες θα μπορούν να ικανοποιήσουν τις ρυθμιστικές απαιτήσεις για διασφάλιση της ποιότητας, ιδίως σε τομείς στους οποίους ένα ποσοστό του εργατικού δυναμικού αναμένεται να έχει ειδικά πιστοποιημένα προσόντα.

Για τους *παρόχους εκπαίδευσης ή πιστοποίησης*, η αναγνώριση των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων τους φέρνει πιο κοντά στην αγορά εργασίας και τους καθιστά περισσότερο εξοικειωμένους με τις προσδοκίες και τις ανάγκες της. Για τα *σωματεία και τις ενώσεις των εργαζομένων*, η αναγνώριση των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων τους δίνει την ευκαιρία να συμμετέχουν στον καθορισμό νέων επαγγελματικών προφίλ και να προσφέρουν στα μέλη τους την δυνατότητα να αποκτήσουν ένα συγκεκριμένο επίπεδο προσόντων και να διεκδικήσουν τα αντίστοιχα οφέλη.

Τέλος, για τις *κυβερνήσεις*, η αναγνώριση των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων θα ενισχύσει τη δημοκρατία και την πρόσβαση στην διαφωτισμένη ιθαγένεια. Θα βελτιώσει την ισότητα μεταξύ των πολιτών και θα ενσωματώσει αποτελεσματικά τα μέλη μειονεκτουσών ομάδων όπως οι μετανάστες, συμβάλλοντας παράλληλα και στην επανεξισορρόπηση της ισότητας μεταξύ των γενεών (ηλικιωμένοι εργαζόμενοι που είχαν περιορισμένη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στα αντίστοιχα προσόντα). Οι μηχανισμοί δημόσιας δράσης θα βελτιωθούν, ενώ στοχευμένες δημόσιες πολιτικές θα καταρτιστούν και θα εφαρμοστούν άμεσα ή έμμεσα, καθιερώνοντας επίσημα κίνητρα για την επίτευξη τους.

6.5 Εμπόδια και προκλήσεις στην αναγνώριση

Μερικά από τα κύρια εμπόδια στην αναγνώριση των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων είναι (Pora, 2011):

- οι διαδικασίες αξιολόγησης και διαπίστευσης των αποτελεσμάτων της μη τυπικής και άτυπης μάθησης δεν έχουν αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό σε αντίθεση με την τυπική εκπαίδευση, όπου οι διαδικασίες και τα πρότυπα αξιολόγησης και επικύρωσης των επιδόσεων έχουν αναπτυχθεί εδώ και πολύ καιρό και έχουν υψηλή κοινωνική αναγνώριση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η μη τυπική και άτυπη μάθηση έχει αναγνωρισθεί γενικότερα ως ένας

εναλλακτικός τρόπος απόκτησης των προσόντων που απαιτούνται στην αγορά εργασίας, τα οποία το επίσημο σύστημα εκπαίδευσης δεν είναι σε θέση να προσφέρει.

- η συμμετοχή των μαθητών σε δραστηριότητες μη τυπικής και άτυπης μάθησης εξαρτάται από κινητήριους παράγοντες, οι οποίοι με τη σειρά τους βασίζονται σε κοινωνικές αντιλήψεις χρησιμότητας ή συνάφειας. Επιπλέον, οι εκπαιδευόμενοι με αρνητική εμπειρία στην επίσημη εκπαίδευση μπορεί να μην επιθυμούν να διεκδικήσουν μία άλλη ευκαιρία εκπαίδευσης μέσω της μη τυπικής και άτυπης μάθησης λόγω φόβου αποτυχίας. Επίσης, η ίδια η διαδικασία διαπίστευσης που βασίζεται σε γραπτές εκθέσεις αυτοαξιολόγησης, όπου οι εκπαιδευόμενοι θα πρέπει να περιγράψουν τις δικές τους εμπειρίες μη τυπικής εκπαίδευσης, θα μπορούσε να τους οδηγήσει στην ίδια κατάσταση αποτυχίας που έζησαν και στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης λόγω αναλφαβητισμού. Η μη τυπική και άτυπη μάθηση θα πρέπει να έρθει αντιμέτωπη με την αντίληψη ότι η μάθηση θα πρέπει να πραγματοποιείται μέσα σε ένα επίσημο πλαίσιο και ότι οι εναλλακτικές πλατφόρμες μάθησης μπορεί να συνεπάγονται συμβιβασμό στην ποιότητα. Οι στρατηγικές επικοινωνίας μπορούν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη συμμετοχή των μαθητών, ιδίως στην περίπτωση μαθητών που κινδυνεύουν από κοινωνικό ή επαγγελματικό αποκλεισμό.
- οι πόροι που απαιτούνται για τη λειτουργία του συστήματος αναγνώρισης της μη τυπικής και άτυπης μάθησης και της επίτευξης αποτελεσμάτων (αναγνωρισμένες ικανότητες, αναγνωρισμένα προσόντα) είναι συγκρίσιμοι ή μερικές φορές περισσότεροι από τους πόρους που απαιτούνται για την επίσημη εκπαίδευση λόγω του εξατομικευμένου και τακτικού χαρακτήρα της μη τυπικής και άτυπης μάθησης και της αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της. Οι μηχανισμοί μεταφοράς μονάδων ή μεταφοράς ικανοτήτων μεταξύ των τομέων (μη τυπικοί/άτυποι/τυπικοί ή ακαδημαϊκοί/επαγγελματικοί) θα μπορούσαν να συμβάλουν στη γεφύρωση του κενού αυτού.
- η εξέλιξη της μη τυπικής και άτυπης μάθησης απαιτεί σταθερούς πόρους και συντονισμένες προσπάθειες μεταξύ των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και των ενδιαφερομένων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Παρόλο που οι

ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες εξασφαλίζουν ευρεία σύγκλιση σε καίρια ζητήματα, η χάραξη εθνικών πολιτικών παραμένει ουσιώδης για την ενσωμάτωση των θεμάτων αυτών σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Η προσαρμογή των πολυετών εγγράφων και η άσκηση πίεσης από ομότιμα μέλη μπορεί να διασφαλίσει τη συνοχή της πολιτικής δράσης. Σύμφωνα με τον Bjornavald (2000), *«Θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες πολιτικές και θεσμικές προϋποθέσεις προκειμένου να αποδοθεί αξία στην εν λόγω αξιολόγηση. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί εν μέρει με πολιτικές αποφάσεις που εξασφαλίζουν τη νομική βάση για πρωτοβουλίες, αλλά θα πρέπει να συμπληρωθεί με μία διαδικασία που θα αποσαφηνίζει τα ζητήματα «ιδιοκτησίας», «ελέγχου» και «χρησιμότητας».*

6.6 Ευρωπαϊκές Πολιτικές και Πρακτικές στον Τομέα της Αναγνώρισης

Η καθιέρωση του προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Νεολαία το 2000 και οι δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Διεύθυνσης της Νεολαίας και του Αθλητισμού στα τέλη της δεκαετίας του 1990 οδήγησαν σε προσκλήσεις για καλύτερη αναγνώριση της εργασίας στον τομέα της νεολαίας και της μη τυπικής εκπαίδευσης/μάθησης σε Ευρωπαϊκό επίπεδο (π.χ. η σύσταση της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης και η Λευκή Βίβλος για τη Νεολαία της ΕΕ).

Ταυτόχρονα, το 2000, το Συμβούλιο της Λισαβόνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης έθεσε ένα πιο φιλόδοξο στρατηγικό όραμα για την Ευρώπη: να γίνει η πιο δυναμική και ανταγωνιστική οικονομία της γνώσης ανά τον κόσμο, να επιτύχει οικονομική ανάπτυξη, καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή. Για τους φορείς χάραξης πολιτικής ήταν σαφές ότι τα υφιστάμενα συστήματα τυπικής εκπαίδευσης, τα οποία ήταν συνήθως υπερβολικά αργά για να ανταποκριθούν στις δυναμικές αλλαγές της ζωής και της τεχνολογίας, δεν θα αρκούσαν για να φέρουν την Ευρώπη πιο κοντά στην «κοινωνία που βασίζεται στη γνώση». Αυτή ήταν η πρώτη φορά που οι Ευρωπαϊκές πολιτικές αναγνώρισαν ότι η μάθηση λαμβάνει χώρα σε ποικίλα πλαίσια (τυπικά, μη τυπικά και άτυπα) και θα πρέπει να αποτιμάται.

Την πορεία αυτή ακολούθησαν διάφορες πρωτοβουλίες στον τομέα της εκπαίδευσης, ιδίως στον τομέα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, αναδεικνύοντας

την επικύρωση της μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης/μάθησης ως ένα από τα κύρια εργαλεία για τη γεφύρωση των κενών στην αγορά εργασίας και την παροχή βοήθειας στους ανθρώπους να αποκτήσουν τα προσόντα τους με διάφορους τρόπους (ECVET, 2016). Η ενισχυμένη συνεργασία μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών στον τομέα αυτό, οδήγησε στην υιοθέτηση Κοινών Ευρωπαϊκών Αρχών για την επικύρωση της άτυπης και της μη τυπικής εκπαίδευσης/μάθησης το 2004 και αργότερα, το 2008, σε πιο συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές. Ενδιαφέρουσα διαδικασία ήταν και η «στροφή προς τα μαθησιακά αποτελέσματα», η οποία άλλαξε την προοπτική της εκπαίδευσης και έδωσε έμφαση στις αποκτηθείσες ικανότητες.

Παράλληλα, συνεχίστηκε η συζήτηση σχετικά με την αναγνώριση της μη τυπικής εκπαίδευσης/μάθησης στον τομέα της νεολαίας και επισημάνθηκαν σαφώς οι δεσμοί με την ευρύτερη ατζέντα για τη διά βίου μάθηση. Χάρη στην εταιρική σχέση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της νεολαίας, η θέση του τομέα της νεολαίας διατυπώθηκε στο έγγραφο «Pathways» το 2004. Το έγγραφο ζητούσε καλύτερη κοινωνική αναγνώριση της μη τυπικής εκπαίδευσης/ μάθησης και της εργασίας για τη νεολαία, έχοντας κατά νου ότι δεν πρέπει να θεωρούνται ως υποκατηγορία εκπαίδευσης. Τόνισε ότι αποτελούν μέσα προετοιμασίας των νέων για την κοινωνία της γνώσης και την κοινωνία των πολιτών. Το έγγραφο «The Pathways» αναγνώρισε την ανάγκη καθιέρωσης στενότερων δεσμών μεταξύ των ενδιαφερόμενων φορέων (τυπική εκπαίδευση, εργοδότες, κοινωνικός τομέας, κ.α.) και ανάπτυξης συγκεκριμένων εργαλείων αναγνώρισης για τον τομέα της νεολαίας. Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού Χαρτοφυλακίου για τους Ηγέτες της Νεολαίας και τους Εργαζόμενους στον τομέα της Νεολαίας το 2006 και την εισαγωγή του Youthpass ως μέρος του προγράμματος Youth in Action από το 2007 και μετά. Και τα δύο αυτά εργαλεία έδωσαν μεγαλύτερη έμφαση στις ικανότητες των νέων και των εργαζόμενων για την νεολαία. Ακολουθώντας τις εξελίξεις το Youthpass εισήγαγε το Ευρωπαϊκό πλαίσιο των 8 Βασικών Ικανοτήτων στο τμήμα της αυτό-αξιολόγησης, φέρνοντας έτσι πιο κοντά τα μαθησιακά αποτελέσματα από τον τομέα της νεολαίας σε άλλους εκπαιδευτικούς χώρους και σε άλλους ενδιαφερόμενους (Hadžibegović, 2012).

Μια από τις μελλοντικές εξελίξεις σχετικά με την αναγνώριση της μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης/μάθησης ήταν η βελτίωση της διαφάνειας των προσόντων και των ικανοτήτων στην Ευρωπαϊκή αγορά εργασίας, η οποία οδήγησε το 2012 στο

άνοιγμα του σημερινού συστήματος Europass προς τις εμπειρίες της μη τυπικής εκπαίδευσης/μάθησης, με τη μορφή ενός νέου Ευρωπαϊκού Διαβατηρίου Δεξιοτήτων.

Στο τομέα της νεολαίας, οι προσκλήσεις για καλύτερη αναγνώριση συνεχίστηκαν στην 1^η Ευρωπαϊκή Συνέλευση για την Εργασία για την Νεολαία το 2010 στην Γάνδη, οι οποίες οδήγησαν στο Ψήφισμα του Συμβουλίου για την εργασία για την νεολαία τον Νοέμβριο του 2010, όπου επιβεβαιώθηκε ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει η μη τυπική μάθηση στην εργασία για την νεολαία ως μέσο συμπλήρωσης των τυπικών εκπαιδευτικών ρυθμίσεων.

Το 2011, η σύμπραξη EU-CoE για την νεολαία δημοσιεύει ένα νέο έγγραφο, το «Pathways 2.0», με το οποίο ξεκίνησε η συζήτηση σχετικά με τις μελλοντικές δράσεις και τα μονοπάτια για την αναγνώριση στον τομέα της νεολαίας (EU-CoE youth partnership, 2011). Το γενικό σχέδιο των δράσεων αυτών καθορίστηκε κατά τη διάρκεια του Συμποσίου για την αναγνώριση της εργασίας στον τομέα της νεολαίας και της μη τυπικής μάθησης, το Νοέμβριου του 2011.

Το 2013 δημιουργείται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το πρόγραμμα Youth Guarantee, το οποίο στοχεύει στους νέους, αναγνωρίζοντας ότι είναι αυτοί που έχουν πληγεί ιδιαίτερα σκληρά από την κρίση. Το πρόγραμμα είχε σχεδιαστεί προκειμένου να παρέχει στους Νέους NEET τα κατάλληλα υποστηρικτικά μέσα στους τομείς της Εκπαίδευσης, της Επαγγελματικής Κατάρτισης και της Απασχόλησης.

Στη νέα στρατηγική EU2020, το πρόγραμμα Youth on the Move αναμένεται να υποστηρίξει τη συμμετοχή των νέων στην κοινωνία μέσω όλων των επιπέδων εκπαίδευσης και πολιτικής για την νεολαία, συμπεριλαμβανομένων των ευκαιριών μάθησης για νέους με λιγότερες ευκαιρίες (EU Commission, 2010). Περιλαμβάνει την ενδυνάμωση των δομών εθελοντισμού και συμμετοχής των νέων, καθώς και την υποστήριξη της απόκτησης βασικών δεξιοτήτων μέσω δραστηριοτήτων μη τυπικής μάθησης ως συμπλήρωμα της τυπικής μάθησης ή ως ένα κίνητρο για την επανένταξή τους στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα.

Επιπλέον, ενώσεις εργαζομένων για την νεολαία οργανώνουν προγράμματα και εκδηλώσεις προκειμένου να προβάλλουν την εργασία για την νεολαία και να αγωνιστούν για την αναγνώριση της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το πρόγραμμα Be Youth Worker Today (BYWT), που οργανώθηκε στην Βαρκελώνη το

2015 με την συμμετοχή 12 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (www.beyouthworkertoday.net).

6.7 Συμπεράσματα

Παρόλο που έχει αναπτυχθεί μια μεγάλη ποικιλία πολιτικών και πρακτικών, οι διαδικασίες αναγνώρισης της μη τυπικής και άτυπης μάθησης παραμένουν περιθωριακές, μικρής κλίμακας, ακόμη και επισφαλείς. Οι προκλήσεις για τους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής είναι να βρουν τρόπους για να βελτιώσουν την αναγνώριση, να απλοποιήσουν τις διαδικασίες της, να της προδώσουν μεγαλύτερη ισχύ και να βρουν τη σωστή ισορροπία μεταξύ οφέλους και κόστους τόσο για τα άτομα όσο και για την κοινωνία γενικότερα.

Η σαφής επικοινωνία και πληροφόρηση σχετικά με τα οφέλη της αναγνώρισης και τις διαδικασίες που εμπλέκονται από υπηρεσίες συμβουλευτικής σταδιοδρομίας θα βοηθήσουν τα άτομα να αναγνωρίσουν τις ικανότητες που έχουν αποκτήσει μέσω των μονοπατιών μη τυπικής και άτυπης μάθησης και να τους προσδώσουν την αντίστοιχη αξία. Η αποτελεσματική επικοινωνία με τους εργοδότες και τα σωματεία των εργαζομένων θα μπορούσε επίσης να συμβάλει στην προώθηση της αποδοχής των προσόντων που αποκτήθηκαν μέσω μη παραδοσιακών διαδρομών μάθησης.

Πιθανές λύσεις για την μελλοντική ανάπτυξη της αναγνώρισης των αποτελεσμάτων της μη τυπικής και άτυπης μάθησης στον τομέα της νεολαίας περιλαμβάνουν ένα συνδυασμό στοιχείων σε ποικίλες αναλογίες. Η επισήμανση καλών πρακτικών που μπορούν να μεταφερθούν σε άλλα περιβάλλοντα, η γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων των έργων που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο του προγράμματος Διά Βίου Μάθησης ή της Δράσης «Νεολαία σε δράση» στους υπευθύνους για τη λήψη αποφάσεων και στους ειδικούς στον τομέα θα διευκόλυνε σίγουρα τη σύγκλιση των πολιτικών εξελίξεων. Η ανάπτυξη συνεργιών με διαδικασίες αξιολόγησης και διαπίστευσης στο τυπικό σύστημα εκπαίδευσης θα διασφάλιζε τη συμβατότητα και θα διευκόλυνε τη διαφάνεια των προσόντων και τη σχέση κόστους/αποτελεσματικότητας. Η δικτύωση, η πίεση από ομοτίμους και η υποστήριξη πρωτοβουλιών στο πλαίσιο Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων σε εθνικό/διακρατικό και διεθνές επίπεδο θα συνέβαλλε επίσης θετικά. Η προσέγγιση «ανοικτής μεθόδου συντονισμού», που βασίζεται στην εθελοντική συμμετοχή βάσει

κοινών στόχων, διασταυρούμενων συγκρίσεων και πιέσεων από ομοτίμους, μπορεί να αποδειχθεί πιο αποτελεσματική μακροπρόθεσμα από την ομοιόμορφη εφαρμογή κοινών κανόνων. Η συμμετοχή σε μια "κοινότητα της πρακτικής" στην οποία οι συμμετέχοντες μοιράζονται τα αποτελέσματα, εντοπίζουν κοινές δυσκολίες και μεταφέρουν δοκιμασμένες λύσεις σε νέα πλαίσια, θα ενισχύσει τα κίνητρα και την προθυμία των υπευθύνων λήψης αποφάσεων και την προθυμία των εμπειρογνομόνων να αναπτύξουν στρατηγικές αναγνώρισης των μη τυπικών και άτυπων μαθησιακών αποτελεσμάτων.

7. Δημόσιες εκδηλώσεις, δημόσιες γιορτές και νεολαία

Στη συγκεκριμένη βιβλιογραφική επισκόπηση επιχειρούμε επίσης, μία κριτική προσέγγιση σχετικά με τις κοινωνικο-πολιτισμικές εκδηλώσεις, όπως τα φεστιβάλ, οι δημόσιες γιορτές και οι δημόσιες εκδηλώσεις ψυχαγωγικού χαρακτήρα, προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα τη δεοντολογία, την οργάνωση και τη μεθοδολογία τέτοιου είδους τοπικών και υπερεθνικών κοινωνικών πρωτοβουλιών.

Επιπλέον, στόχος μας είναι να διακρίνουμε τις πνευματικές, ψυχολογικές, κοινωνικο-πολιτισμικές και πολιτικές συνθήκες, οι οποίες επιτρέπουν το μετασχηματισμό, πρωτίστως μέσω του εθελοντισμού των νέων, του μοντέλου αξιοποίησης των διαθέσιμων πολιτισμικών πόρων.

Σε ένα ερευνητικότερο πλαίσιο αναφοράς, σκοπεύουμε να εντοπίσουμε τις μη τυπικές και άτυπες εκείνες διαδικασίες, οι οποίες συμβαίνουν κατά τη διάρκεια των κοινωνικών εκδηλώσεων και οι οποίες φαίνεται να συμβάλλουν στο μετασχηματισμό των στάσεων, στον εμπλουτισμό της γνώσης καθώς και στην καλλιέργεια διαπολιτισμικών δεξιοτήτων στους νέους.

Υπό αυτή την έννοια, επιχειρούμε να χαρτογραφήσουμε επίσης, ένα σύνολο από θεωρητικές κατηγορίες και μεθοδολογικές πτυχές, με τις οποίες οι ερευνητές και οι διοργανωτές των δημόσιων εκδηλώσεων ανέλυσαν το φαινόμενο των φεστιβάλ. Η επισκόπησή μας λοιπόν, αποτελεί μία σύντομη παρουσίαση θεωριών κοινωνικο-πολιτισμικού χαρακτήρα, εντοπίζοντας σε διεθνές επίπεδο τα μοντέλα οργάνωσης

των κοινωνικών εκδηλώσεων, μεταξύ των οποίων και των Γιορτών Πολυγλωσσίας του Δήμου Θεσσαλονίκης, Κοζάνης, Λάρισας.

Συγκεκριμένα, τα θέματα που μας απασχόλησαν είναι τα εξής:

- Φεστιβάλ, γιορτές, εκδηλώσεις ή αλλιώς, κοινωνικο-πολιτισμικές δράσεις, θεωρητικοί στόχοι και προτεραιότητες.
- Ανθρώπινο και κοινωνικο-πολιτισμικό κεφάλαιο σε μεικτές εθνικά και πολιτισμικά κοινωνίες και σε εποχές οικονομικών μετασχηματισμών.
- Κοινωνικά και αλληλέγγυα μοντέλα οργάνωσης της συλλογικότητας, ατομικές και συλλογικές στάσεις και γνωστικά μονοπάτια των συλλογικών πρωτοβουλιών.
- Η ανθεκτικότητα των πόλεων και οι δημόσιες εκδηλώσεις.

Επιπλέον, θα επιχειρήσουμε να κατανοήσουμε την έννοια των φεστιβάλ με τον τρόπο που την αντιλαμβάνονται τόσο οι οργανωτές, όσο και οι κοινότητες, οι οποίες τα φιλοξενούν. Θα πρέπει να διερευνήσουμε το βαθμό στον οποίο τα φεστιβάλ, οι δημόσιες γιορτές και τα κοινωνικο-πολιτισμικά δρώμενα αποτελούν μέρος του ανθρώπινου και κοινωνικο-πολιτισμικού κεφαλαίου, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο ενδυναμώνουν την ανθεκτικότητα της κοινότητας.

Λόγω του ενοποιητικού τους χαρακτήρα, οι δημόσιες εκδηλώσεις έχουν όλες, άμεσες αλλά και έμμεσες επιπτώσεις στην κοινωνία και πιο συγκεκριμένα στην ίδια την κοινότητα όπου και πραγματοποιούνται. Η κινητοποίηση για εθελοντισμό των νέων στις εκδηλώσεις αυτές, αποτελεί κατά την άποψη μας, ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον παράδειγμα δημιουργικής διαδικασίας.

Είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί εξ αρχής, ότι οι έρευνες τούτων των εκδηλώσεων αναπτύσσονται με βάση είτε την οικονομική είτε την κοινωνική τους διάσταση. Συχνά, η τελευταία επισκιάζεται από την πρώτη, λόγω της προοπτικής του οικονομικού κέρδους. Στην περίπτωση της κοινωνικής διάστασης, τα «κέρδη» όπως π.χ. η ανθρώπινη και η πολιτιστική εμπειρία, δεν είναι πάντα μετρήσιμα, αντίθετα υποτιμούνται. Ωστόσο, είναι σημαντικό να μπορούμε να αξιολογούμε τον κοινωνικό αντίκτυπο των φεστιβάλ, τις κοινωνικο-συναισθηματικές συνέπειες αυτών των δρώμενων, καθώς και το βαθμό ωφέλειας που αποκομίζει η οποιαδήποτε τοπική κοινωνία ή κοινότητα, πάντα σε σχέση με τα μέλη και τους επισκέπτες της.

Με αυτό το σκεπτικό επιλέξαμε τον όρο Γιορτή αντί του όρου Φεστιβάλ. Θέλαμε τονίσουμε την ιερότητα ενός δρώμενου, την κοινωνικο-πολιτισμική του σημασία για την κοινότητα. Χρησιμοποιώντας αντί του όρου Φεστιβάλ, τον όρο Γιορτή, προκειμένου να νοηματοδοτήσουμε τα συγκεκριμένα δρώμενα της Πολυγλωσσίας της Θεσσαλονίκης και άλλων πόλεων, υπογραμμίζουμε τη συμβολική διάσταση του έργου. Όπως άλλωστε, υπογραμμίζει ο Marcel Mauss (*Encyclopaedia Universalis*, 1993), ο εορτασμός, ως γεγονός, αποτελεί μία *ολοκληρωμένη κοινωνική πράξη*. Αφορά στο συμβολικό χαρακτήρα των συστατικών στοιχείων της γιορτής, στον οποίο έχουν ήδη, από την αρχαιότητα κιόλας, επικεντρωθεί οι μετέχοντες (ένα γεγονός, ένας άνθρωπος, ένας Θεός, ο Θεός, ένα κοσμικό φαινόμενο). Πολλά από τα έργα μιας κοινότητας δηλώνουν τον συμβολικό ή ιερό για το συλλογικό ασυνείδητο χαρακτήρα. Ο κυκλικός χρόνος ενός εορτασμού, όπως η ετήσια Γιορτή της Πολυγλωσσίας, μας επιτρέπει να αισθανόμαστε συμμετοχικά, σε μία ολοένα και πιο πολυπολιτισμική κοινωνία, εργαζόμενοι ταυτόχρονα, σε συναισθηματικές και κοινωνικές λειτουργίες, τόσο του εαυτού μας, όσο και της κοινότητας.

Σύμφωνα με τον Falassi (1987), τα φεστιβάλ θεωρούνται εκδηλώσεις είτε ενός ιερού, εσωτερικού χρόνου ή ενός βέβηλου, εξωτερικού και υλικού χρόνου. Ως εορτασμός, το φεστιβάλ χαρακτηρίζεται από ειδικές παραδόσεις οι οποίες ως κοινωνικές λειτουργίες συνδέονται στενά με τις αξίες της κοινότητας. Ο Farber (1983), ο οποίος διερεύνησε τα φεστιβάλ και τους δημόσιους εορτασμούς, συμπεραίνει ότι μπορούμε να μάθουμε πολλά από τα δημόσια δρώμενα και τις εορτές για τη συμβολική, οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή μιας κοινότητας. Ο Falassi (1987) έρχεται να προσθέσει στις ιδέες του Farber σχετικά με τον συμβολισμό, σχολιάζοντας ότι τόσο οι κοινωνικές όσο και οι συμβολικές έννοιες συνδέονταν στενά με μία σειρά από δεδομένες αξίες, τις οποίες η τοπική κοινότητα θεωρεί απαραίτητες για την ιδεολογία, την κοσμοθεωρία, την κοινωνική ταυτότητα, την ιστορία και τη φυσική της επιβίωση. Όλα αυτά, γιορτάζονται και εκδηλώνονται στα φεστιβάλ (Jerpson και Clarke, 2016).

Η Salamone (2000) θεωρεί ότι ακόμη κι αν κάθε γιορτή / φεστιβάλ / δημόσια εκδήλωση έχει τον δικό του μοναδικό χαρακτήρα, το κοινό σημείο από το οποίο ξεκινούν και ολοκληρώνονται όλα είναι ο άνθρωπος. Από την πρώτη εποχή οργάνωσης του ανθρώπου σε κοινωνίες οι ιερές για την κοινότητα εκδηλώσεις έχουν τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά: (1) την απόδοση πολιτιστικών συμβόλων, (2) την

ψυχαγωγία, (3) την εμπλοκή στο δημόσιο χώρο και (4) τη συμμετοχή της κοινότητας (Salamone, 2000).

Ο Falassi (1987) θεωρεί ότι το φεστιβάλ (Waterman, 1998) είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο εμφανίζεται με διάφορα χαρακτηριστικά σε όλες σχεδόν τις ανθρώπινες κοινωνίες, ενώ ο Putnam (2000) επισημαίνει, ότι σε τέτοιου είδους δρώμενα, πολλές από τις κοινωνικές αντιφάσεις αμβλύνονται.

Το φεστιβάλ μπορεί να οργανωθεί γύρω από ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό προϊόν κι αποτελεί συνάντηση διαφορετικών συμμετοχικών δραστηριοτήτων (Richards, 2007). Είναι ένας τρόπος, με τον οποίο το άτομο μπορεί ασφαλώς, να παραμείνει ο εαυτός του, συνυπάρχοντας με διαφορετικούς τύπους πολιτισμών, προσωπικότητες και στάδια εξέλιξης (Remington, 2003). Αναγνωρίζουμε πλέον, ότι η τοπική κοινότητα είναι πρωταρχικής σημασίας όταν πρόκειται για την επιτυχία ενός φεστιβάλ. Για παράδειγμα, ο Goldblatt (1997) υποστηρίζει ότι η βασική πτυχή ενός φεστιβάλ είναι η ενισχυμένη αυτοαντίληψη της κοινότητας. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Dunstan (1994), τα φεστιβάλ αλλά και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, μπορούν να προσφέρουν μία αίσθηση συνέχειας και έναν κοινό σκοπό γύρω από τις παραδόσεις και τις αξίες της κοινότητας. Έρευνες υπογραμμίζουν ότι τα φεστιβάλ μπορούν να λειτουργήσουν ως κοινοτικά φόρουμ πολιτιστικής ανάπτυξης (Getz, 1997).

Πρόσθετες μελέτες (Dunstan, 1994· Frisby, 1989· Getz, 1991, 1997) επιμένουν ότι τα πολιτιστικά γεγονότα μπορεί να διαδραματίσουν θεμελιώδη ρόλο στην οικοδόμηση της κοινότητας, στην πολυεθνική συνύπαρξη, καταστάοντας, το υπάρχον ιστορικό και πολιτιστικό πλαίσιο περισσότερο περιεκτικό. Οι Dugas και Schweitzer (1997) θεωρούν ότι η ανάπτυξη κάθε κοινότητας με υψηλά επίπεδα ομοιογένειας είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία που απαιτεί σκληρή δουλειά. Σύμφωνα με κάποιους ορισμούς που βασίζονται σε προηγούμενες έρευνες, ένα φεστιβάλ αποτελεί ένα θεματικό και με χωρίς αποκλεισμούς κοινοτικό γεγονός ή διαφορετικά, μία σειρά εκδηλώσεων, οι οποίες έχουν δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα μιας ολοκληρωμένης διαδικασίας προγραμματισμού της κοινότητας, προκειμένου να γιορτάσουν τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής των ανθρώπων και των ομάδων τοπικά και με έμφαση στο συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Τα φεστιβάλ μπορούν να θεωρηθούν πρωταρχικές εκδηλώσεις μιας εμπειρικής οικονομίας (Pine και Gilmore, 1999), καθώς

ψυχαγωγούν, εκπαιδεύουν, διατηρούν την αισθητική αξία, δημιουργώντας ένα είδος δραπέτευσης από το καθιερωμένο.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση του Chatzinakos (2016) αναφορικά με το είδος οργάνωσης ενός φεστιβάλ, εντοπίζουμε στη βιβλιογραφία, δύο βασικά μοντέλα. Πρόκειται για το μοντέλο των κοινοτικών φεστιβάλ και το μοντέλο των δημόσιων εκδηλώσεων κοινωνικού χαρακτήρα. Ο πρώτος τύπος οργάνωσης πραγματοποιείται από μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων με συγκεκριμένη πορεία ανάπτυξης, ο δεύτερος τύπος αφορά στα δημόσια δρώμενα (events), μέρος των οποίων αποτελούν και τα κοινοτικά φεστιβάλ. Πρόκειται περισσότερο, για μία δημιουργική όαση, η οποία πηγάζει από τους κατοίκους και τη συνεργασία των μελών της κοινότητας, ειδικά σε περιβάλλοντα γειτονιάς.

Ένα κοινοτικό φεστιβάλ λαμβάνει υπόψη τον τοπικό πληθυσμό και τη συμμετοχή του. Αυτό θα επηρεάσει και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι θα το βιώσουν και θα το αντιληφθούν. Αν υποθέσουμε ότι οι ντόπιοι γοητεύτηκαν από το φεστιβάλ και ότι κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους, συμμετείχε μαζί τους και το κοινωνικό τους περιβάλλον όπως φίλοι, οικογένεια, θα αναμέναμε τότε, ότι η εκδήλωση να προσελκύσει περισσότερους ανθρώπους και φτάνοντας σε μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων (Huang, Li και Cai, 2010).

Ταυτόχρονα, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε και τη συμπεριφορά της μη αστικής περιοχής, η οποία συχνά συμβάλλει στο φεστιβάλ εμπλέκοντας τον καταναλωτικό κόσμο της περιοχής. Ο χώρος του φεστιβάλ, μπορεί ταυτόχρονα, να θεωρηθεί χώρος κατανάλωσης (εμπλέκοντας την τοπική οικονομία) και χώρος υποδοχής και φιλοξενίας των επισκεπτών, οι οποίοι έρχονται, μάλλον, για συναισθηματική ψυχαγωγία (Huang, Li και Cai, 2010).

Η «ευημερία» είναι σημαντική κατάσταση, τόσο σε συμβολικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Με αυτήν την έννοια τα φεστιβάλ ανανεώνουν περιοδικά τη ροή της ζωής μιας κοινότητας, συντελώντας σε πολιτικές ανάπτυξης για τον τοπικό πληθυσμό (Falassi, 1987). Φαίνεται οι περισσότερες μελέτες να υποστηρίζουν ότι τα φεστιβάλ είναι ικανά να δημιουργήσουν ή να ενισχύσουν ή να προκαλέσουν την τοπική ή περιφερειακή πολιτιστική ταυτότητα, την ευημερία της κοινότητας και τις τοπικές αξίες, συντελώντας στον αυτοπροσδιορισμό της καθώς προσδιορίζει την κουλτούρα της. Οι Adams και Goldbard (2001) θεωρούν ότι οι άνθρωποι στρέφονται προς τον

πολιτισμό τους, προκειμένου να αυτοπροσδιοριστούν και να κινητοποιηθούν, να επιβεβαιώσουν τις τοπικές τους αξίες, παρουσιάζοντάς τες στους επισκέπτες με θετικό πνεύμα.

7.1 Πλαίσιο αξιολογητικών κριτηρίων και δεικτών της ποιότητας των κοινωνικών εκδηλώσεων

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, υπάρχει η πεποίθηση ότι ο καλύτερος τρόπος για την προώθηση της πολυπολιτισμικότητας ή στην πληρέστερη εκδοχή της, της διαπολιτισμικότητας και των αξιών της, είναι η οργάνωση ενός φεστιβάλ, το οποίο θα συντονίζεται και θα επικοινωνείται με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο. Σύμφωνα με τους De Bres και Davis (2001), τα φεστιβάλ έχουν τη δυνατότητα να «σπάσουν» τα στερεότυπα που σχετίζονται με την τοπική ταυτότητα, ενώ ο Hall (1992) υποστηρίζει ότι τέτοια γεγονότα μπορούν να ενισχύσουν τις κοινότητες, συντελώντας στην εμπύχωση τους, καθώς και στην εμπύχωση των ταυτοτήτων της περιοχής, και τούτο είναι μεγάλης προτεραιότητας για τις μικρότερες κοινότητες, καθώς θα μπορούσαν να εμπυχώσουν τους κατοίκους, διασπείροντας τις πολιτισμικές αρχές της τοπικής κοινωνίας.

Οι λόγοι υποστήριξης μίας διοργάνωσης πολυ/κοινοτικού χαρακτήρα εκ μέρους των μη κερδοσκοπικών και των μη κυβερνητικών φορέων είναι τουλάχιστον οκτώ: ψυχαγωγία / κοινωνικοποίηση, πολιτισμός / εκπαίδευση, τουρισμός, εσωτερική παραγωγή εσόδων, φυσικοί πόροι, γεωργία, παραγωγή εξωτερικών εσόδων και δημιουργία κοινότητας με συλλογική θετικά βιωμένη ταυτότητα / και αυξημένη πνευματικότητα (Mayfield και Crompton, 1995).

Ο Getz υποστηρίζει την πολιτική του φεστιβάλ μέσα από διαρθρωμένες πολιτικές, οι οποίες, βασίζονται στους ακόλουθους στόχους και στις εξής παραμέτρους:

- i) Αποδυνάμωση αρνητικών οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
- ii) Δημιουργία μεγαλύτερων οικονομικών ωφελειών για τους ντόπιους και ενίσχυση της ευημερίας των κοινοτήτων υποδοχής.
- iii) Βελτίωση των συνθηκών εργασίας του περιβάλλοντος του φεστιβάλ και πρωτοβουλίες για τη δημιουργία περαιτέρω απασχόλησης.

- iv) Συμπερίληψη των γηγενών στη λήψη αποφάσεων, όσον αφορά στην ανάπτυξη των φεστιβάλ.
- v) Υποστήριξη της ποικιλομορφίας και συμβολή στη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
- vi) Δημιουργία ευχάριστων εμπειριών, επιτρέποντας στους επισκέπτες να συνδεθούν με τους κατοίκους.
- vii) Πρόβλεψη πρόσβασης ατόμων με αναπηρία.
- viii) Ευαισθητοποίηση από πολιτιστικής πλευράς, ενθάρρυνση θετικής στάσης στους οικοδεσπότες απέναντι στους επισκέπτες με παράλληλη καλλιέργεια του ήθους και της αυτοπεποίθησης της τοπικής κοινωνίας.

Ένα διαφορετικό πλαίσιο κριτηρίων για την αξιολόγηση των φεστιβάλ παρέχει το σταθμισμένο μοντέλο του Quebec. Σύμφωνα με τον φορέα *Φεστιβάλ και Εκδηλώσεις του Quebec 2013*, υπάρχει ένα σταθμισμένο μοντέλο, το οποίο εξετάζει τις κοινωνικές, καθώς και τις ατομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις των φεστιβάλ, τις οποίες καθορίζει ως εξής:

Μία δραστηριότητα ή ένα σύνολο δραστηριοτήτων γύρω από ένα κεντρικό θέμα και σύμφωνα με έναν προγραμματισμό περιορισμένης διάρκειας (Quebec, 2013).

Σύμφωνα με τα τελευταία ερευνητικά δεδομένα για τα φεστιβάλ και την επίδρασή τους σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο προσεγγίζουμε τα φεστιβάλ και τη σημασία τους (Quebec, 2013):

1. Με βάση το άτομο.
2. Με βάση τις δραστηριότητες και την ενδυνάμωση της ταυτότητας.
3. Με βάση την κοινότητα.

Πρόκειται για τις κυρίαρχες κατηγορίες ανάλυσης ενός φεστιβάλ.

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο το μοντέλο οργάνωσης των φεστιβάλ μπορεί να επιδράσει στην καθημερινή μας ζωή, θα περιγράψουμε δώδεκα (12) ποιοτικές προϋποθέσεις: Δώδεκα σταθερές, οι οποίες εντοπίστηκαν σε έρευνες του Φορέα *The MEPS* και οι οποίες εγγράφονται στις πολιτικές Εταιρικής

Κοινωνικής Ευθύνης (CSR). Οι εκδηλώσεις λοιπόν, των φεστιβάλ θα πρέπει να κινούνται μεταξύ των πυλώνων κοινωνικής ενσωμάτωσης, οικονομίας και δυναμικής στην καθημερινή ζωή. Παραθέτουμε τα δώδεκα κυρίαρχα κριτήρια αειφόρου ανάπτυξης και κοινωνικής ευθύνης, όπως θα πρέπει να προκύπτουν από τις δημόσιες εκδηλώσεις και τον τουρισμό.

1. Υπεύθυνη διαχείριση
2. Συμμετοχική διακυβέρνηση
3. Ανάπτυξη εθελοντικού και μισθωτού προσωπικού
4. Ποιότητα ζωής των τοπικών πληθυσμών
5. Ανάπτυξη και ποιότητα ζωής των επισκεπτών
6. Κοινωνική συμμετοχή στα δρώμενα (events)
7. Σταθερή σχέση του συγκεκριμένου δρώμενου (event) με την κοινότητα
8. Προσβασιμότητα
9. Ενίσχυση της κοινωνικο-πολιτισμικής ταυτότητας της κοινότητας
10. Προώθηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας
11. Ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της ικανότητας καινοτομίας
12. Υπεύθυνη κατανάλωση/χρήση των άυλων και υλικών πόρων

7.2 Πολυπολιτισμικές, Πλουραλιστικές και διαπολιτισμικές εκδηλώσεις στις σύγχρονες κοινωνίες

Καθώς τα φεστιβάλ διαδραματίζουν έναν ρόλο στην κοινωνική συνοχή, συνιστώντας μάλλον, μία διαδικασία χωρίς αποκλεισμούς και υπέρ της ποικιλομορφίας και της πολυφωνίας, της κινητικότητας και της τοπικής ταυτότητας, το πολυπολιτισμικό και μάλιστα, το διαπολιτισμικό φεστιβάλ, φαίνεται να αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία. Πιο συγκεκριμένα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις πολυπολιτισμικές πόλεις και τα χαρακτηριστικά τους. Όλο και περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις μη εθνικά ομοιογενείς, φιλοξενούν ανθρώπους από άλλες χώρες, κοινότητες με διαφορετικό πολιτισμό ή μιλούν και άλλες γλώσσες.

Οργανισμοί σε όλη την Ευρώπη προωθούν τα πλεονεκτήματα των πολυ/διαπολιτισμικών πόλεων τόσο για τους πολίτες όσο και για την οικονομική τους ανάπτυξη.

Αρκετές πολυπολιτισμικές πόλεις θεωρούνται επιτυχείς σε πολλαπλά επίπεδα λόγω της κοινωνικής ανάμειξης και των ωφελειών των ανθρώπων που ζουν μαζί έχοντας διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Ωστόσο, μελέτες όπως αυτή των Wood and Landry (2008) έχουν αναφέρει ότι δύσκολα οι άνθρωποι επιλέγουν τις πολυπολιτισμικές πόλεις καθώς θα πρέπει να αναπτύξουν διαπολιτισμική νοοτροπία. Σε αυτό το σημείο, το ερώτημα γίνεται επιτακτικό:

Πώς επιστρατεύουμε τις κοινότητες και ποιος είναι ο πίοτερος κατάλληλος τρόπος προκειμένου να δημιουργηθούν γέφυρες και να γνωριστούν μεταξύ τους οι άνθρωποι;

Οι κοινωνικές εκδηλώσεις είναι ακριβώς ό,τι χρειάζονται οι διαπολιτισμικές πόλεις, προκειμένου να πλαισιώσουν τα μέλη των μειονοτικών κοινοτήτων, ώστε να παρουσιάσουν τον πολιτισμό τους και τις πτυχές του τρόπου ζωής τους. Τα αποτελέσματα αυτών των εκδηλώσεων είναι πραγματικά σημαντικά για τους συμμετέχοντες. Αυτά τα κοινωνικά γεγονότα δεν οργανώνονται συνήθως μόνο για τις αλλόφωνες και αλλοεθνείς ή ιδιάζουσες κοινότητες, αλλά είναι οργανωμένα για όλες τις κοινότητες που ζουν στην πόλη. Τα μέλη ανακαλύπτουν την πολυπλοκότητα της κοινωνίας τους, μέσω δραστηριοτήτων όπως ο χορός, η μαγειρική, τα μαθήματα γλωσσών κλπ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να αναπτύσσουν παράλληλα διαφορετικές κοινωνικές δεξιότητες.

Πρέπει να επισημανθεί ότι υπάρχουν πολυάριθμες και διαφορετικές κοινωνικές εκδηλώσεις, οι οποίες μπορούν να πραγματοποιηθούν σε διαπολιτισμικές πόλεις. Τα φεστιβάλ είναι κοινωνικές εκδηλώσεις, οι οποίες σύμφωνα με τον Coldblatt (1997, όπως αναφέρεται στους Arcodia και Whitford, 2006) έχουν ένα βασικό χαρακτηριστικό, το οποίο και περιγράφεται ως αίσθημα του ανήκειν σε μία κοινότητα. Αίσθημα, το οποίο δυναμώνει μέσα από τις γιορτές και τις κοινωνικές εκδηλώσεις όταν υπάρχει, ελεύθερη πρόσβαση στο κοινωνικό δρώμενο, όταν συμμετέχει δημόσια ο λαός στις τέχνες, τις παραστάσεις, τις επιμέρους εκδηλώσεις. Τούτες οι εκδηλώσεις μπορούν να επιφέρουν οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικο-πολιτικές επιπτώσεις (Arcodia και Whitford, 2006).

Αυτό το είδος κοινωνικών εκδηλώσεων βοηθά πραγματικά τα μέλη των μειονοτικών ομάδων και τους πολίτες να αναπτύξουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, βρίσκοντας έναν κοινό τόπο έκφρασης των πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών. Κατά την τελευταία δεκαετία, πλήθος ανθρώπων σε όλο τον κόσμο και πιο συγκεκριμένα στην Ευρώπη προσπάθησαν να βρουν αυτόν τον «τόπο» προκειμένου να αλληλεπιδρούν και να αντιμετωπίζουν διάφορες προκλήσεις.

Ένα πολύ γνωστό παράδειγμα είναι η μη κερδοσκοπική οργάνωση «100 ανθεκτικές πόλεις», η οποία ιδρύθηκε από το Ίδρυμα Rockefeller. Ο ορισμός της ανθεκτικότητας σύμφωνα με τον προαναφερθέντα μη κερδοσκοπικό οργανισμό είναι «η ικανότητα των επιμέρους κοινοτήτων, θεσμών, επιχειρήσεων και συστημάτων σε μία πόλη να επιβιώσουν, να προσαρμοστούν και να αναπτυχθούν, ανεξάρτητα από το είδος των χρόνιων πιέσεων και των οξύτατων κραδασμών που βιώνουν (...). Η ανθεκτικότητα των πόλεων ερμηνεύεται στη βάση του να κάνουμε μία πόλη καλύτερη, να την υποστηρίξουμε και στις καλές και τις κακές στιγμές της, προς όφελος όλων των πολιτών της, ιδιαίτερα των φτωχών και των ευάλωτων»².

Η Ελλάδα προσαρτήθηκε στο πρόγραμμα των 100 ανθεκτικών πόλεων και η Θεσσαλονίκη (η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη στην Ελλάδα) είναι μία από αυτές. Όταν μία πόλη ασχολείται με το έργο αυτό, υπάρχουν ορισμένοι στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν, δηλαδή, στόχοι και ενέργειες που ωφελούν τους πολίτες. Ένας από τους βασικούς στόχους είναι η δημιουργία μιας πόλης χωρίς αποκλεισμούς και πιο συγκεκριμένα, η επένδυση στα μέλη της κοινότητας, προκειμένου να αναπτυχθούν δεξιότητες (εκπαίδευση, κατάρτιση, καριέρα) μέσα από «κοινωνικά εργαστήρια», μεταβάλλοντάς την σε πιο φιλική, κυρίως, προς τους νέους. Η Θεσσαλονίκη έχει χαρακτηριστεί για την πολυπολιτισμική της ταυτότητα από τη στιγμή της ίδρυσής της. Η γεωγραφική θέση της πόλης και το πλεονέκτημα της ύπαρξης ενός από τους σημαντικότερους λιμένες βοήθησαν στην οικονομική της ανάπτυξη. Πολλοί άνθρωποι επιλέγουν να επισκεφτούν την πόλη ή αποφασίζουν να ζήσουν σε αυτήν. Αυτοί είναι μόνο μερικοί από τους λόγους για τους οποίους η Θεσσαλονίκη φιλοξενεί ανθρώπους από άλλες περιοχές ή χώρες, ανθρώπους που μιλούν γλώσσες

---

² Ανακτήθηκε από <http://www.100resilientcities.org/100RC-FAQ/#/-/> (Last accessed: 11/08/2018)

διαφορετικές από την ελληνική και πρεσβεύουν σε άλλες θρησκείες. Αυτός είναι κι ένας από τους λόγους για τους οποίους διοργανώνεται από το 2013 η Γιορτή της πολυγλωσσίας, με όλη τη συμμετοχικότητα που τη χαρακτηρίζει και τον συμπεριληπτικό χαρακτήρα. Αυτός είναι και ο κύριος λόγος που επιδιώκουμε να πραγματοποιήσουμε το Πρόγραμμα SLYMS και γι' αυτό γίνεται προσπάθεια να αναδειχθούν συνολικά οι κοινωνικο-πολιτισμικές δυνατότητες της Γιορτής ως προς τις ευάλωτες ομάδες των Νέων.³

Ο McClinchey (2008) ορίζει ένα διαπολιτισμικό φεστιβάλ ως *τόπο* για δημόσιους εορτασμούς, ικανούς να προβάλλουν την εθνική κουλτούρα των τοπικών κοινοτήτων με επανεγκατάσταση λόγω μετανάστευσης. Ωστόσο, αυτός ο ορισμός φαίνεται να επικεντρώνεται μάλλον, στο φαίνεσθαι παρά στο όντως είναι, καθώς δεν λαμβάνει υπόψιν του τη σχέση των μελών εταίρων στα δρώμενα. Αντίθετα, ο Duffy (2005) ορίζει τα διαπολιτισμικά φεστιβάλ με περισσότερο συγκεκριμένο τρόπο, ως τόπους διεξαγωγής διαλόγου και διαπραγμάτευσης εντός των κοινοτήτων, καθώς άτομα και ομάδες προσπαθούν να ορίσουν τις σημαντικές έννοιες της ταυτότητας και της συμμετοχής μαζί με έννοιες του αποκλεισμού.

Κι ενώ ο ορισμός του διαπολιτισμικού φεστιβάλ σύμφωνα με τον Duffy καλύπτει ένα εύρος σημασιών, τέτοιες έννοιες μπορούν να ποικίλουν ακόμη περισσότερο. Βάσει του συνδυασμού των ορισμών των πολυπολιτισμικών/διαπολιτισμικών φεστιβάλ του McClinchey και του Duffy, τέτοιου είδους φεστιβάλ μπορούν να οριστούν μάλλον, ως δημόσιοι, διαπολιτισμικοί, θεματικοί εορτασμοί στους οποίους οι πολυεθνείς άνθρωποι - συμπεριλαμβανομένων και των εθνικών μειονοτήτων και των μελών του κυρίαρχου πληθυσμού - έχουν μία εξαιρετική, αμοιβαία επωφελή εμπειρία (Lee, Arcodia και Lee, 2012).

Ποια είναι λοιπόν, η σχέση μεταξύ των φεστιβάλ και της νεολαίας, αν όχι η ανάπτυξη δεξιοτήτων, κοινωνικών, ανθεκτικών, διαπολιτισμικών, η ενδυνάμωση και η ανάπτυξη του κοινωνικο-πολιτισμικού τους κεφαλαίου;

---

³ Ανακτήθηκε από Resilient Thessaloniki. A Strategy for 2030 (Last accessed: 11/08/2018, <http://www.100resilientcities.org/strategies/thessaloniki/>)

Σύμφωνα με την επισκόπηση του Χατζηνάκου (2014) μία σημαντική παρατήρηση είναι το γεγονός ότι η παρουσία των νέων και των παιδιών σε εκδηλώσεις αποκαλύπτει έναν εκπαιδευτικό χαρακτήρα, αλλά και εξασφαλίζει τη συνέχεια. Παρόλο που η κινητικότητα της νεολαίας για λόγους εργασίας και αναζήτησης καλύτερης ποιότητας ζωής είναι ένα κοινό χαρακτηριστικό της σημερινής Ευρώπης, η εμπειρία της συμμετοχής και της νοσταλγίας για τις κοινότητες, αναβιώνει και δεν είναι μόνο ένα συναίσθημα που προέρχεται από τα «παλιά χρόνια». Με άλλα λόγια, για τις νέες γενιές, η αίσθηση της αμφισημίας των γεγονότων είναι ισχυρότερη, επειδή η καθημερινότητα είναι δραματικά εξατομικευμένη (Chatzinakos, 2014).

Η πιο άμεση επίπτωση της σχέσης μεταξύ των φεστιβάλ και της ικανότητας να δομείται κοινότητα είναι αυτή της αυξημένης ανάπτυξης κατάλληλων στάσεων, εμπειριών και δεξιοτήτων από τα μέλη. Η συμμετοχή στον προγραμματισμό και την πραγματοποίηση της εκδήλωσης ή ίδια η συμμετοχή με δράσεις στην εκδήλωση φαίνεται να αποτελούν συνθήκες μάθησης μη τυπικού και άτυπου χαρακτήρα. Η οργάνωση μιας Γιορτής θεωρήθηκε ότι παρέχει ευκαιρίες για ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και ενίσχυση των ήδη, κατακτημένων. Ο Moscardo (2007) π.χ. βρίσκει ότι ένας ιδιαίτερος τομέας ανάπτυξης δεξιοτήτων, ο οποίος τονίστηκε σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι αυτός της Ηγεσίας. Τρεις πτυχές της Ηγεσίας σημειώθηκαν στις μελέτες περίπτωσης που μελετήθηκαν. Η πρώτη είναι η σημασία της ύπαρξης ενός τοπικού ηγέτη προκειμένου να καθοδηγήσει την επιτροπή των εκδηλώσεων ή της διοργάνωσης, η δεύτερη πτυχή είναι η ευκαιρία για τους διοργανωτές εκδηλώσεων να μάθουν γενικές δεξιότητες Ηγεσίας, οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε άλλους τομείς, ενώ η τρίτη δίνει έμφαση στις ευκαιρίες που δίνουν αυτές οι εκδηλώσεις στους νέους κατοίκους για την ανάπτυξη δεξιοτήτων Ηγεσίας (Moscardo, 2007).

Άλλωστε, ο όρος «γεμάτη ζωή πόλη», τον οποίο συναντάμε στη βιβλιογραφία (Richards και Palmer, 2010) έχει να κάνει με την ανατροπή των υφιστάμενων κανόνων, γεγονός που, σύμφωνα με τον Χατζηνάκο (2014), δημιουργεί συνθήκες υψηλού επιπέδου επικοινωνίας, κοινωνικής εμπιστοσύνης και αυτόνομης διακυβέρνησης της κοινότητας και άρα, κοινωνικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων ανθεκτικότητας. Η πόλη που υιοθετεί τέτοιες εκδηλώσεις φαίνεται περισσότερο ικανή να χρησιμοποιήσει στρατηγικές βιώσιμων μακροπρόθεσμα πολιτικών

βελτιώνοντας ταυτόχρονα, την ποιότητα ζωής για όλους. Οι σχέσεις και τα δίκτυα που θα δημιουργηθούν είναι ο πυρήνας του κοινωνικού της κεφαλαίου (Moscardo, 2007).

Άλλωστε, το κοινωνικό κεφάλαιο, σχετίζεται με την κοινωνική συνοχή και την ισότητα, την επικοινωνία διαφορετικών εμπειριών, φωνών κ.λπ., με συλλογική συμμετοχή σε εκδηλώσεις ικανές να κατασκευάσουν την έννοια της κοινότητας. Μία διαπολιτισμική/πολυπολιτισμική κοινωνία ενθαρρύνει τη συμμετοχή σε φεστιβάλ ή κοινωνικές εκδηλώσεις δημόσιου χαρακτήρα, οι οποίες γιορτάζουν τον πλούτο της πολυμορφίας και της πολυγλωσσίας.

Οι Arcodia και Whitfield προτείνουν τρεις τρόπους με τους οποίους ένα γεγονός διευκολύνει την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου:

- οικοδόμηση πόρων της κοινότητας - οι πόροι αυτοί περιλαμβάνουν: δεξιότητες και γνώσεις, κοινωνικούς δεσμούς μεταξύ κοινοτικών ομάδων, δίκτυα, εθελοντικές ομάδες κ.ο.κ.
- κοινωνική συνοχή - τα γεγονότα παρέχουν την ευκαιρία στα μέλη της κοινότητας να ενωθούν με διαφορετικές εθνικές ομάδες, να μοιραστούν εμπειρίες και απόψεις του κόσμου και να δώσουν φωνή σε έναν κοινό κοινωνικό σκοπό.
- εορτασμός - η συλλογική συμμετοχή σε ένα εορταστικό γεγονός μπορεί να δημιουργήσει μία αίσθηση κοινοτικού πνεύματος, συνάφειας και καλής θέλησης.

Τα φεστιβάλ και οι προεκτάσεις τους φαίνεται ότι είναι δυνατό να αλληλεπιδράσουν και τελικά να ζυμωθούν και να συνυπάρξουν με την κοινότητα και τον πολιτισμό. Αυτό καθιστά ένα υγιές δίκτυο σχέσεων εντός της κοινωνίας (Arcodia και Witford, 2007).

Ο όρος κοινότητα έχει διάφορες ερμηνείες και έννοιες. Ετυμολογικά, η λέξη «κοινωνία» (κοινωνία) σημαίνει ότι συμμετέχω σε κάτι μαζί με κάποιον άλλο. Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη (2002), όπως αναφέρεται στον Chatzinakos (2014), η κοινότητα είναι:

-Καθορισμένο κοινωνικό κατασκεύασμα που βρίσκεται ανάμεσα στις πρωταρχικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης (οικογένεια, συγγένεια, φίλοι) και ευρύτερες αφηρημένες οντότητες όπως το κράτος.

-Είναι ένα σύνολο ατόμων που βιώνουν την αίσθηση ότι ανήκουν σε ένα ξεχωριστό κοινωνικό και πολιτιστικό κατασκεύασμα.

- Η κοινότητα δημιουργεί ένα πρότυπο κοινωνικών σχέσεων που οργανώνεται γύρω από διάφορους δεσμούς, όπως η καταγωγή, η πολιτιστική ταυτότητα και τα συμφέροντα.

-Είναι μια συμβολική ενότητα που αποτελείται από σύμβολα και αξίες, τα οποία επιτρέπουν στα μέλη της να σχηματίσουν μία συλλογική συνείδηση.

Ο Derrett (2003) στην έρευνά του για τα κοινοτικά φεστιβάλ και την αίσθηση του τόπου, δηλώνει ότι με το σωστό προσανατολισμό τα φεστιβάλ μπορεί να έχουν την ικανότητα να ενδυναμώσουν τόσο τη συλλογική όσο και την τοπική ταυτότητα, σημείο που υποστηρίζεται από συμπληρωματικές έρευνες σχετικές με τα φεστιβάλ (Boyle, 1997· Davila, 1997· Smith, 1993· Waterman, 1998).

Επιπλέον, ο Derrett (2003) υποστηρίζει ότι τέτοιες αντιλήψεις για την ταυτότητα του τόπου πρέπει να αποτελούν θεμελιώδη μέρη ενός φεστιβάλ που επιδεικνύει εξωστρεφή και εσωστρεφή φύση, όσον αφορά στους επισκέπτες κι αντίστοιχα, στους ντόπιους. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τους Jepson και Clarke (2011), οι οποίοι θεωρούν ότι οι κοινοτικές εκδηλώσεις και τα φεστιβάλ κατασκευάζουν όλες εκείνες τις προϋποθέσεις, οι οποίες θα καθιστούν μία κοινότητα περισσότερο φιλόξενη προς τους ξένους και περισσότερο ενιαία ως προς τους ντόπιους.

7.3 Ένας λειτουργικός παράγοντας αναδύεται: ο τόπος, ως σύμβολο κοινωνικού χώρου

Σε ποιον τόπο να οργανωθεί μία τέτοιου τύπου γιορτή; Σε ποια έκταση και τι σημαίνουν το κενό δράσεων ή ο χώρος από μόνα τους και σε σχέση με μία γιορτή; Τα φεστιβάλ προκύπτουν από τη συνάφεια τριών σημαντικών στοιχείων: τον προορισμό (τόπο) στον οποίο *συμβαίνουν*, τους ανθρώπους, οι οποίοι κατοικούν στη συγκεκριμένη τοποθεσία (και στην περιοχή) και τους επισκέπτες, οι οποίοι προσελκύονται από το φεστιβάλ. Όλα αυτά υποστηρίζονται από το φυσικό τοπίο, από το οποίο και πλαισιώνονται (Derrett, 2003).

Ο ίδιος ο τόπος μπορεί να δημιουργήσει μία αίσθηση κοινότητας, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο γιορτάζει αυτή η κοινότητα και κατά συνέπεια, την ευημερία της

(Derrett, 2003). Η ευημερία σύμφωνα με το Derrett εκφράζεται με τις εξής επτά έννοιες: ευεξία, ευημερία, ευελιξία, ισότητα, ζωτικότητα, αειφορία και βιωσιμότητα.

Άλλοι μελετητές ωστόσο, υποστηρίζουν τη μονιμότερη ύπαρξη ενός περιορισμένου χώρου, ώστε να μπορούν να συνυπάρχουν διαφορετικοί πολιτισμοί (Sawh, 2007), ενώ άλλοι ερευνητές πιστεύουν ότι ο χώρος πρέπει να αλλάζει κάθε φορά, έτσι ώστε να μην αποτελεί στόχο ένας πληθυσμός. Ο χώρος υποστηρίζουν, δεν πρέπει να παραμένει ο ίδιος για μεγάλο χρονικό διάστημα (Tuan, 1980). Οι άνθρωποι άλλωστε, συνδέονται με συγκεκριμένους τόπους, ωστόσο οι μετανάστες καλούνται να συνδεθούν με νέα μέρη. Τα φεστιβάλ μπορεί να είναι αυτός ο τόπος ή η γειτονιά ή κάποια άλλα μέρη τα οποία είτε φαντάζονται, είτε τα θυμούνται (McClinchey, 1999).

7.4 Κριτική σκέψη

Στην εποχή της πολιτισμικής υβριδικότητας, τα υποκείμενα ως κοινωνικές κατασκευές απέχουν από την εθνική, πολιτική, πολιτιστική καθαρότητα και έρχονται πιο κοντά στη διαδικασία παραγωγής μιας υβριδικής κουλτούρας (Bhabha, 1995). Στις σημερινές μεταβιομηχανικές κοινωνίες υπάρχει μεγαλύτερη ανεκτικότητα για αλλαγή και ποικιλομορφία και είναι ευκολότερο να «σπάσουν» τα όρια των κοινωνικά αποδεκτών συμπεριφορών (Sharpley και Stone, 2011).

Τα φεστιβάλ βρίσκονται στο επίκεντρο της διαμόρφωσης και έκφρασης αυτού του είδους της κουλτούρας. Διάφορες, άλλωστε, καλλιτεχνικές παραστάσεις οι οποίες φιλοξενούνται σε φεστιβάλ, επιχειρούν να καταδείξουν τρόπους με τους οποίους η υποκειμενικότητα και η ταυτότητα είναι χωρικές διαδικασίες. Οι διαπολιτισμικές και υβριδικές μορφές που δημιουργούνται στα φεστιβάλ προσφέρουν στους συμμετέχοντες ευκαιρίες να βρουν τον εαυτό τους μέσα από αυθεντικές πρακτικές και να αναδιαμορφωθούν ή να επαναπροσανατολιστούν σε διαφορετικά περιβάλλοντα μέσω υβριδικών πρακτικών (Duffy, 2005).

Σε αυτή τη διαδικασία, άλλες φορές επιτρέπουν την ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών ως μωσαϊκό και άλλες φορές δημιουργούν μία συμμαχία πολιτισμών και χαρακτηριστικών (Sawh, 2007).

Στις ετήσιες μονογραφίες των Γιορτών, τις οποίες έχουμε ήδη, καταθέσει στους Δήμους όπου πραγματοποιήθηκαν οι Γιορτές της Πολυγλωσσίας, υποστηρίζουμε ότι

οι Γιορτές Πολυγλωσσίας, αποτελούν πλεγματικές διαδικασίες, οι οποίες προωθούν τη συνύπαρξη και τη συνεκπαίδευση των ανθρώπων, των ομάδων, των λαών, υπό τη σκέπη αυτού του ψηφιδωτού. Στη Θεσσαλονίκη, οι αστικές γειτονιές σύμφωνα με τον Χατζηνάκο, μπορούν να γίνουν ζωντανά εργαστήρια και πόλεις σε επίπεδο οικοσυστημάτων. Αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την ύπαρξη συνεχών διαδικασιών. Ο ζωντανός πληθυσμός, ο κόσμος από μόνος του είναι αυτός που μπορεί να οικοδομήσει μια θέση. Αυτή η δυναμική που ξεκινά από τη βάση της κοινότητας σε συνδυασμό με τα νέα εργαλεία που προσφέρονται από την τεχνολογία και τα δίκτυα ψηφιακών επικοινωνιών μπορεί να δημιουργήσει μια κοινότητα που υποστηρίζεται συνεχώς από εορτασμούς και φεστιβάλ. Η Θεσσαλονίκη ανήκει στις ανθεκτικές πόλεις και για τον λόγο αυτό, θεωρούμε λειτουργικό παράγοντα ανθεκτικότητας τις Γιορτές της Πολυγλωσσίας καθώς οι στόχοι, οι στρατηγικές και τα μέσα του μοντέλου οργάνωσης της, βασίζονται στα ίδια πλαίσια αναφοράς με τη θεωρία των ανθεκτικών πόλεων. Άλλωστε, στις αναρτήσεις του δήμου Θεσσαλονίκης⁴ προκειμένου να ενημερωθούν οι φορείς προβάλλεται ο βασικός στόχος της Γιορτής, τον οποίο η επιστημονική συνεργάτης του έργου Α. Μουμτζίδου, περιγράφει ως το εγχείρημα μίας πόλης να προβάλλει την ιδέα του πλουραλισμού και της συνέχειας μιας κοινωνίας που αν και σε μετάβαση μετέχει ενεργητικά στο κίνημα της συνεργασίας, της αφύπνισης του Προσώπου στον άνθρωπο, της αλληλεγγύης και της κοινωνικής διάδρασης εντός κι εκτός των τειχών της. Σε τοπικό επίπεδο, η Γιορτή της Πολυγλωσσίας επιχειρεί να αναδείξει την πολυπολιτισμικότητα και την πολυγλωσσία της Θεσσαλονίκης, να συντελέσει στο να κατανοήσουν όλοι κι από κοινού, το πλούσιο δυναμικό που παράγεται από τη συνάντηση των πολιτισμών δημιουργώντας ευκαιρίες γνωριμίας και συνεργασίας, καθιστώντας έτσι την Θεσσαλονίκη ένα πολυμορφικό εργαστήριο παραγωγής τέχνης, λόγου και κοινών δράσεων, σε συνεργασία μάλιστα με φορείς, οργανώσεις και ινστιτούτα του εξωτερικού. Πάνω από όλα όμως, η Γιορτή της Πολυγλωσσίας προωθεί, εμπυχώνει και αναδεικνύει τις γλώσσες της Θεσσαλονίκης και των χωρών που παίρνουν μέρος, την ενεργή πολυγλωσσία των κοινοτήτων μας στα Βαλκάνια και αλλού, πιο απομακρυσμένα, τεκμηριώνοντας τον σημαντικό ρόλο των γλωσσών στην παραγωγή

---

⁴ <https://langtrips.wordpress.com/2016/04/>

πολιτισμού και συμβάλλοντας στην κοσμοπολίτικη εικόνα, της Θεσσαλονίκης, ως μοναδικά πολύγλωττης πόλις της Ευρώπης.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο όρος αστική ανθεκτικότητα περιγράφει την πόλη ως ένα σύστημα που ανακάμπτει, προσαρμόζεται και εξελίσσεται σε διάλογο με το περιβάλλον της, αντικατοπτρίζεται και σχεδιάζεται συνεχώς από και με τους πολίτες της, ιδιαίτερα σε συνθήκες κρίσης, γίνεται ικανή να αναπτύξει αντανακλαστικά γύρω από τις συνεχείς πιέσεις του περιβάλλοντος. Ο δημόσιος χώρος αποβαίνει ένα φόρουμ διαλόγου και ανάπτυξης υπό την «ενορχήστρωση» ενός δικτύου φεστιβάλ και εκδηλώσεων.

Επανερχόμενοι στα ετήσια προγράμματα εκδηλώσεων και οργάνωσης της Γιορτής, το Φεστιβάλ της Πολυγλωσσίας εμφανίζεται ως ένας μικρόκοσμος. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, κύριος στόχος της Γιορτής είναι η προώθηση της ιδέας του πλουραλισμού και της συνέχειας, ως κοινωνική εμπειρία και ως πρακτική, σε έναν κόσμο σε μετάβαση και σε έναν ενδιάμεσο χώρο μεταξύ υποκειμένων, γλωσσών και πολιτισμών. Η Γιορτή είναι άνθρωποι όχι σε αθροιστική συμμετοχή αλλά σε πολλαπλασιαστική συνεργασία. Συμμετέχουν ενεργά στο κίνημα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας όπως αναπτύσσεται στη σημερινή βιβλιογραφία και υποστηρίζεται εν μέρει και κατά τόπους, υπό την έννοια της διαχείρισης των κοινών άυλων πόρων.

Βασιζόμενη στις αρχές ανθεκτικότητας των πόλεων, καθώς και στη μετάβαση από κάτω προς τα πάνω και με την έννοια της κοινωνικής οικονομίας, η Θεσσαλονίκη βιώνει τα πρότυπα της κοινωνικής οικονομίας αλλάζοντας τη στάση, εμπλουτίζοντας τη γνώση και αναπτύσσοντας ανθεκτικές δεξιότητες, όπως οι διαπολιτισμικές δεξιότητες, οι επικοινωνιακές δεξιότητες και η συνεργασία. Η κοινωνική οικονομία είναι ένα σύνολο τέτοιων προσδιορισμών που διαπνέονται από κρίσιμες ηθικές αξίες όπως η προτεραιότητα της εργασίας πάνω στο οικονομικό κεφάλαιο η φροντίδα της κοινότητας μέσω της κατανομής του πλεονάσματος, η λήψη αποφάσεων μέσω δημοκρατικών διαδικασιών και η φροντίδα για τις ανάγκες του περιβάλλοντος. Ωστόσο, το πιο σημαντικό είναι ότι οι άνθρωποι συνδέονται μέσω τοπικών, εθνικών και διεθνών δικτύων, οικοδομώντας ταυτότητες που βασίζονται και ταυτόχρονα καλλιεργούν αλληλεγγύη.

Η αλληλεγγύη αυτών των δικτύων μπορεί να αντισταθμίσει τις εθνικιστικές εντάσεις που προέκυψαν σε μια εποχή κρίσης. Επιπλέον, η ταχέως αναπτυσσόμενη κοινωνική οικονομία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της οικοσυμβατικής μετάβασης που σημειώθηκε πρόσφατα στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, με κύριο μοχλό, αλλά όχι μόνο, την οικονομική κρίση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή άλλωστε, συνιστά στις κυβερνήσεις των κρατών μελών να συμπεριλάβουν την προώθηση των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας ως ειδική επενδυτική προτεραιότητα στα νέα εθνικά τους προγράμματα.

Η κοινωνική οικονομία αποτελεί σημαντικό πλαίσιο για την οικοδόμηση ανθεκτικών ευρωπαϊκών κοινωνιών. Οι δομές και οι πρωτοβουλίες της κοινωνικής οικονομίας που υπογραμμίζονται από τις αρχές της ισότητας, της άμεσης δημοκρατίας και της κοινωνικής συνοχής μπορούν να καλλιεργήσουν συνδεδεμένες ταυτότητες. Έτσι, ο βαθμός στον οποίο οι πολιτικές της Ε.Ε. συμβάλλουν στην οικοδόμηση μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας μπορεί να εξεταστεί μέσω του βαθμού και του τρόπου με τον οποίο συνδέονται οι πολιτικές αυτές, καθώς ενισχύουν την κοινωνική οικονομία. Για όλους αυτούς τους λόγους, οι Γιορτές Πολυγλωσσίας σε διάφορες ελληνικές πόλεις και με τη συμμετοχή φορέων, οργανώσεων, σχολικών δικτύων, ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων, κοινοτήτων, πολιτιστικών συλλόγων, προξενείων και πρεσβειών, ΜΚΟ και κυρίως, πολιτών είναι ένα είδος εργαστηρίου για την ανάπτυξη ανθεκτικών κοινωνιών. Το μοντέλο που χρησιμοποιείται για τη διοργάνωση του Φεστιβάλ βασίζεται στη μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση, στις στρατηγικές και τις θεωρίες της πολυγλωσσίας και της διαπολιτισμικότητας, της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και κοινωνικής ανθρωπολογίας και κοινωνιογλωσσολογίας, τα οποία χρησιμοποιούνται για την ενδυνάμωση των προσώπων, την καλοσύνη, την πολυφωνία, την καινοτομία, τη συνοχή, τη συνεργασία. Άλλωστε, το μοντέλο που αναπτύσσεται και στο οποίο στηρίζεται μέσα από την ετήσια προετοιμασία και εκπαίδευση είναι εξελικτικό στη σύλληψη του και βαθιά εμπειρικό και δημοκρατικό. Αποτελεί μοντέλο εξελικτικής επιμόρφωσης με βασικά χαρακτηριστικά του την έρευνα, τον κριτικό στοχασμό και τη δράση (Moumtzidou, 2016).

Βιβλιογραφία

Aaltonen, S. (2013). Trying to push things through: forms και bounds of agency in transitions of school-age young people, *Journal of Youth Studies*, 16 (3), 375-390.

Adams, D., και Goldbard, A. (2001). *Creative community: The art of community development*. New York: Rockefeller Foundation.

Adler, P. S., και Kwon, S. W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of management review*, 27(1), 17-40.

Agustin, L. (2005). Migrants in the Mistress's House: Other Voices in the 'Trafficking' Debate. *Social Politics: International Studies in Gender, State και Society* 12 (1): 96–117.

Alba, R., και Waters M. C. (2011). *The Next Generation: Immigrant Youth in a Comparative Perspective*. New York: NYU Press.

Alfieri, S., Sironi, E., Marta, E., Rosina, A., και Marzana, D. (2015). Young Italian NEETs (Not in Employment, Education, or Training) και the influence of their family background. *Europe's journal of psychology*, 11(2), 311-322.

Ansell, N. (2004). Secondary Schooling και Rural Youth Transitions in Lesotho και Zimbabwe. *Youth και Society* 36 (2): 183–202.

Arcodia, C., και Whitford, M. (2006). Festival attendance και the development of social capital. *Journal of Convention και Event Tourism* 8(2), 1-18. Taylor και Francis Group.

Bakarman, A. A. (2011). Attitude, Skill, και Knowledge: (ASK) a New Model for Design Education. *Proceedings of the Canadian Engineering Education Association*. Toronto:University of Toronto.

Balan, M. (2016). Youths' Unemployment, Migration και NEETs in the Post-Crisis Period. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance και Management Sciences* 6(4), 122–133.

Baldassar, L., και Pyke J. (2014). Intra-diaspora Knowledge Transfer και 'New' Italian Migration. *International Migration* 52(4): 128–143.
doi:10.1111/imig.2014.52.issue-4.

Batan, C. (2010). *Istambay: A Sociological Analysis of Youth Inactivity in the Philippines*. PhD thesis. Accessed 16 September 2018. <https://dalspace.library.dal.ca/handle/10222/12734>.

Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.

Bessant, J. (2018). *The Great Transformation, History for a Techno-Human Future*. London: Routledge.

Bessant, J., Farthing R., και Watts R.. (2017). *The Precarious Generation: A Political Economy of Young People*. London: New York:Routledge.

Bhabha, H. (1995). Cultural diversity και cultural differences. In B. Ashcroft, G. Griffiths και H. Tiffin (eds). *The post-colonial studies reader*. New York:Routledge.

Breman, J. (2013). A Bogus Concept? [Review of: G. Standing (2011) *The precariat: the new dangerous class*]. *New left review*, 84(1), 130-138.

Brown, P., Lauder H., και Ashton D. (2011). *The Global Auction: The Broken Promises of Education, Jobs, και Incomes*. New York: Oxford University Press.

Biggart, A., και Walther A. (2006). Coping with Yo-Yo-Transitions: Young Adults Struggle for Support, between Family και State in Comparative Perspective. In C. Leccardi και E. Ruspini (Eds.), *A New Youth? Young People, Generations και Family*, (41–62). London: Routledge.

Bigge, M. L., Sermis, S. S. (2004). *Learning theories for teachers*. Boston: Pearson/ Allyn και Bacon.

Bjornavold, J. (2000). *Making Learning Visible: Identification, Assessment και Recognition of Non-Formal Learning in Europe*. Bernan Associates, 4611-F Assembly Drive, Lanham, MD 20706-4391.

Boyle, M. (1997). Civic Boosterism in the Politics of Local Economic Development—‘Institutional Positions’; και ‘Strategic Orientations’ in the Consumption of Hallmark Events. *Environment και Planning A*, 29(11), 1975-1997.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development. Experiments by nature και design*. Cambridge (MA):Harvard University Press.

Brown, J.S., Collins, A., και Duguid P. (1989). Situated Cognition και the Culture of Learning. *Educational Researcher* 18(1), 32-34.

Cairns, D. (2014). *Youth Transitions, International Student Mobility και Spatial Reflexivity*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Camozzi, I. (2016). Youth People on the Move: Cosmopolitan Strategies in the Transition to Adulthood. In C. Feixa, C. Leccardi, P. Nilan (Eds), *Spaces και Times of Youth Cultures in the Global City* (pp.44-64). The Hague και New York: Brill (Book series “Youth in a globalizing world”).

CEDEFOP (2015). *European guidelines for validating non-formal και informal learning*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Chatzinakos, G. (2014). *Community Festivals και Events in the post-industrial European City*. Doctoral Thesis.

Clarke, A. και Jepson, A. (2011). Power και hegemony within a community festival. *International Journal of Event και Festival Management*, 2(1), 7-19.

Cohen, S. A. (2011). Lifestyle Travellers: Backpacking as a Way of Life. *Annals of Tourism Research* 38(4) 1535–1555.

Commission of The European Communities, Commission Staff Working Paper (2000), *A Memorandum on Lifelong Learning, SEC*.

Conway, D. και R. B. Potter (2009). *Return Migration of the Next Generations: 21st Century Transnational Mobility*. Surrey: Ashgate.

Coppola, L., και Di Laurea, D. (2016). Dynamics of persistent poverty in Italy at the beginning of the crisis. *Genus*, 72(1), 3.

Corcoran, S. L. και Kaneva D. (2016). Exploring intersections: an introduction. In S. L. Corcoran και D. Kaneva. *Being "On the Margins": Exploring Intersections*, (p.p. 1-14). Cambridge: Cambridge scholars publishing.

Council of the European Union, Representatives of the Governments of the Member States (2006), “Resolution of the Council και of the Representatives of the

Governments of the Member States, meeting within the Council, on the recognition of the value of non-formal και informal learning within the European youth field". Official Journal 2006/C 168/01.

Cuervo, H., και J. Wyn (2014). Reflections on the Use of Spatial και Relational Metaphors in Youth Studies. *Journal of Youth Studies* 17(7), 901–915.

Dave, R. H. (1973). *Lifelong Education και School Curriculum*. Hamburg:UNESCO Institute for Education.

Davila, A. (1997). Negotiating culture και dollars. *Culture και Power* 4(1): 71–98.

De Bres, K. και Davis, J. (2001). Celebrating group και place identity: A case study of a new regional festival. *Tourism Geographies*, 3(3), 326–337. Taylor και Francis Group.

De Haas, H. (2010). Migration και Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264.

Derrett, R. (2003). Making sense of how festivals demonstrate a community's sense of place. *Event Management*, 8(1), 49-58. Cognizant Comm Corp.

Díaz, D., Martínez, M., και Cumsille, P. (2003). Participación Comunitaria en Adolescentes: Desafíos Para la Promoción de la Salud. *Revista de Psicología*, 12(2), 53-70.

Dolby, N., και Rizvi, F. (2008). Introduction: Youth, Mobility, και Identity. In N. Dolby και F. Rizvi (eds). *Youth Moves: Identities και Education in Global Perspective* (pp.1–14). New York και London: Routledge.

Drakaki, M., Papadakis, N., Kyridis, A., και Papargyris, A. (2014). Who's the Greek Neet? Neets' profile in Greece: parameters, trends και common characteristics of a heterogeneous group. *International Journal of Humanities και Social Science*, 4(6), 240-254.

Duffy, M. (2005). Performing identity within a multicultural framework. *Social και Cultural Geography*, 6(5), 677-692. Taylor και Francis Group

Dugas, K. J., και Schweitzer, J. H. (1997). Sense of Community και the Development of Block. Ronald E. McNair Post-Baccalaureate Achievement Program Summer Research Opportunity Program. Accessed 28/9/2018 in https://www.researchgate.net/profile/John_Schweitzer/publication/237762697_Submitted_to_Fulfill_Requirements_for_the_1997_Ronald_E_McNair_Post-Baccalaureate_Achievement_Program_Summer_Research_opportunity_Program_Research_Paper/links/5416fa140cf2fa878ad43b6a.pdf

Dunstan, G. (1994). *Becoming coastwise, the path of festivals και cultural tourism. Landscape και Lifestyle Choices for the Northern Rivers of NSW*. Lismore: Southern Cross University

ECVET (2016). *How to Assess, Validate και Recognise Learning Outcomes*, Centre for International Cooperation in Education. Accessed September 22 2018. <http://www.dzs.cz/file/5189/How%20to%20Assess,%20validate%20και%20recognise%20learning%20outcomes.pdf>

Eurofound (2012). NEETs young people not in employment, education or training: Characteristics, costs και policy responses in Europe, Luxembourg publications Office of the European Union. Massimiliano Mascherini. Research manager.

EU-CoEY Youth Partnership (2011), Pathways 2.0. Towards recognition of non-formal learning/education και of youth work in Europe”, Working Paper of the partnership between the European Commission και the Council of Europe in the field of youth, elaborated jointly with the Salto Training και Cooperation Resource Centre, the European Youth Forum και the Directorates responsible for Youth in the European Commission και the Council of Europe, Strasbourg και Brussels. Accessed September 22 2018 https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/3084932/Pathways_II_towards_recognition_of_non-formal_learning_Jan_2011.pdf/6af26afb-daff-4543-9253-da26460f8908

European Commission (2010), *Youth on the Move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable και inclusive growth in the European Union*, Publications Office of the European Union, SEC(2010) 1047. Accessed September 22 2018. http://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_EN.pdf

European Commission, Commission Staff Working Document, “Key Competences for LifeLong Learning”, COM (2018) 24. <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/swd-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>

Eurostat (2017). Statistics on Young People Neither in Employment Nor in Education or Training. Brussels: European Commission. Accessed August 27, 2018. http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training#NEETs:_analysis_by_sex_και_age

Everington, D., Feng, Z., Ralston, K., και Dibben, C. (2018). Risk factors for young people not being in education, employment or training (NEET): Longitudinal analyses over a 10 year follow up period in Scotland. *International Journal of Population Data Science*, 3(2).

Falassi, A. (1987). Festival: Definition και morphology. Time out of Time: Essays on the Festival, *University of New Mexico Press*. 1-10.

Farber, C. (1983). "High, Healthy, και Happy: Ontario Mythology on Parade." In In F. E. Manning. και B. Green. *The Celebration of Society: Perspectives on Contemporary Cultural Performance*, (pp. 33-50). OH: Bowling Green University Popular Press.

Farrugia, D. (2014). Towards a Spatialised Youth Sociology: The Rural και the Urban in Times of Change. *Journal of Youth Studies* 17 (3): 293–307.

Fotopoulos, N., Kyridis, A., Pavlis Korres, M., και Zagkos, C. (2016). Giving painkillers to a dying patient: Educational και training policies as treatment for youth unemployment during the Greek economic crisis. In P. Ordóñez de Pablos, και R. D. Tennyson (Eds.), *Impact of economic crisis on education και the next-generation workforce* (pp. 169–184). Hershey, PA: IGI Global.

Frisby, W., και Getz, D. (1989). Festival management: A case study perspective. *Journal of Travel Research*, 28(1), 7-11.

Furlong, A. (2006). Not a very NEET solution: representing problematic labour market transitions among early school leavers. *Work, Employment και Society*, 20(3), 553–569.

Furlong, A. (2015). Young People και the Post Industrial Economy: Lessons From Japan. In P. Kelly, και A. Kamp (2014). *A critical youth studies for the 21st century* (pp. 25–37). Leiden: Brill.

Furlong, A., και Cartmel F. (1997). *Young People και Social Change*. London: McGraw-Hill.

Furlong, A., και Cartmel F. (2006). *Young People και Social Change, Sociology και Social Change*. Berekshire: Open University Press.

Furlong, A., και Cartmel F. (2007). *Young People και Social Change: New Perspectives* (2nd Ed.). Buckingham: Open University Press.

Giddens, A. (1991). *Modernity και Self-Identity: Self και Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.

Getz, D. (2010). The Nature και Scope of Festival Studies. *International Journal of Event Management, Research*, 5(1), 1-47.

Gibson-Graham J. K. (2006). *The End of Capitalism (As We Knew It)*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Goldblatt, J. (1997). *Special events best practices in modern event management* (2nd ed.). Van, New York: Nostr και Reinhold.

Görlich, A., και Katznelson, N. (2015). Educational trust: relational και structural perspectives on young people on the margins of the education system. *Educational research*, 57(2), 201-215.

Gökşen, F., και Öker, İ. (2017). Gender και migrant workers' fragile transitions from education to employment. In J. O'Reilly, M. Smith, T. Nazio, και C. Moyart, *Youth employment* (163-169). California: STYLE.

Johansson, K. (2003) *Bli vuxen i arbetarstad*. Linköping studies in Arts και Science, No 276. Linköping: Unitryck.

- Hadžibegović A. (2012). Recognition needs zero stage: Convincing ourselves. SALTO Training και Cooperation Resource Centre, Bonn, Germany.
- Hall, C. M. (1992). *Hallmark tourist events: Impacts, management και planning*. London: Belhaven Press. IN *Event Management*, Vol. 8, pp. 49–58.
- Hall, T., Coffey A., και Lashua B. (2009). Steps και Stages: Rethinking Transitions in Youth και Place. *Journal of Youth Studies* 12 (5): 547–561.
- Harney, N. D, και L. Baldassar. (2007). Tracking Transnationalism: Migrancy και its Futures. *Journal of Ethnic και Migration Studies* 33(2), 189–198.
- Heinz, W. R. (2009). Youth Transitions in an Age of Uncertainty.” In A. Furlong *Handbook of Youth* (pp. 3–13). London: Routledge.
- Honwana, A. (2014). ‘Waithood’: Youth Transitions και Social Change. In D. Foeken, T. Dietz, L. de Haan και L. Johnson (Eds.). *Development και Equity: An Interdisciplinary Exploration by Ten Scholars From Africa, Asia και Latin America* (pp. 28–40). Leiden: Brill.
- Huang, Z. J. και Mimi Li, Cai, και L. A. Cai, (2010). A model of community-based festival image. *International Journal of Hospitality Management* 29(1), 254–260.
- Hugo, G. (2009). Returning Youthful Nationals to Australia: Brain Gain or Brain Circulation. In D. Conway και R. B. Potter (Eds.). *Return Migration of the Next Generations: 21st Century Transnational Mobility* (pp. 185–219). London: Routledge.
- Jeffrey, C. (2010). Geographies of Children και Youth I: Eroding Maps of Life. *Progress in Human Geography* 34(4), 496–505.
- Kotroyannos, D., Lavdas, K. A., Papadakis, N., Kyridis, A., Theodorikakos, P., Tzagkarakis, S. I., και Drakaki, M. (2015). An Individuality in Parenthesis? Social Vulnerability, Youth και the Welfare State in Crisis: On the Case of Neets, In Greece, Within the European Context. *Studies in Social Sciences και Humanities*, 3(5), 268-279.

- Lahusen, C., Schulz, N., και Graziano, P. R. (2013). Promoting social Europe? The development of European youth unemployment policies. *International journal of social welfare*, 22(3), 300-309.
- Λκαury, C., και Wood, P. (2008). *The intercultural city*. London: Earthscan
- Lee, I. S., Arcodia, C., και Lee, T. J. (2012). Key characteristics of multicultural festivals: A critical review of the literature. *Event Management*, 16(1), 93-101.
- Macdonald, R. (2016). Precarious Work: the Growing Precarité of Youth.” In A. Furlong (Eds.). *Hκαibook of Youth και Young Adulthood* (pp. 167-175). Abingdon: Routledge.
- Maguire, S. (2015). NEET, unemployed, inactive or unknown—why does it matter?. *Educational research*, 57(2), 121-132.
- Maguire, S. (2015). NEET, unemployed, inactive or unknown—why does it matter?. *Educational research*, 57(2), 121-132.
- Maira, S. (2009). *Missing: Youth, Citizenship και Empire After 9/11*. Durham: Duke University Press.
- Mandaville, P. (2009). Muslim Transnational Identity και State Responses in Europe και the UK After 9/11: Political Community, Ideology και Authority. *Journal of Ethnic και Migration Studies* 35(3), 491–506.
- Markovic D., Ünal G.N. (2011), Unlocking Doors to Recognition. Setting up strategies for the better recognition of youth work και non-formal education/learning context”, SALTO Training και Cooperation Resource Centre, Bonn, Germany.
- Mascherini, M., και Ledermaier, S. (2016). *Exploring the diversity of NEETs*. Publications Office of the European Union. Eurofound, <http://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2016/labour-market-social-policies/exploring-the-diversity-of-neets>
- Massey, D., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A. και Taylor J. (1993). Theories of International Migration: A Review και Appraisal. *Population και Development Review* 19(3), 431–466.

Mawn, L., Oliver, E. J., Akhter, N., Bamba, C. L., Torgerson, C., Bridle, C., και Stain, H. J. (2017). Are we failing young people not in employment, education or training (NEETs)? A systematic review και meta-analysis of re-engagement interventions. *Systematic reviews*, 6(1), 6-16.

Mayfield, T. L., και Crompton, J. L. (1995). Development of an instrument for identifying community reasons for staging a festival. *Journal of Travel Research*, 33(3), 37-44.

McClinchey, K. (1999). [Rural images, tourism και sustainability: perceptions of rural accommodation operators και their visitors in Waterloo-Wellington region, Ontario](#): Doctoral Thesis.

McClinchey, K. A. (2008). Urban ethnic festivals, neighborhoods, και the multiple realities of marketing place. *Journal of travel και tourism marketing*, 25(3-4), 251-264.

Minza, W. M. (2012). Young Migrants και Education-To-Work Transitions in Pontianak, WestKalimantan. *The Asia Pacific Journal of Anthropology* 13(1), 64–75.

Moreno, A. και Urraco M. (2018). The Generational Dimension in Transitions: A Theoretical Review. *Societies*, 8(49), 1-12.

Moscardo, G. (2007). Analyzing the role of festivals και events in regional development. *Event Management*, 11(1-2), 23-32.

Moumtzidou, A. (2016). *L'Éveil aux Langues dans la formation des enseignants Grecs. Vers un modèle dynamique de formation-action*, Editions universitaires européennes.

Naafs, S., και White B. (2012). “Intermediate Generations: Reflections on Indonesian Youth Studies.” *The Asia Pacific Journal of Anthropology* 13 (1): 3–20.

Nilan, P., και Feixa C. (2006). *Global Youth?: Hybrid Identities, Plural Worlds*. London: Routledge.

OECD. (2013). World Migration in Figures. OECD. Accessed September 16, 2018. <https://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>.

OECD. (2016). Youth Not in Employment, Education or Training (NEET). OECD. Accessed October 1, 2016. <https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm>.

O'Reilly, J., Eichhorst, W., Gábos, A., Hadjivassiliou, K., Lain, D., Leschke, J. McGuinness S, Kureková L. M. , Nazio T., Ortlieb R., Russell H., Villa P.. (2015). Five characteristics of youth unemployment in Europe: Flexibility, education, migration, family legacies, και EU policy. *Sage Open*, 5(1), 1-19.

Papadakis, N., Theodorikakos, P., Dafermos, V., Basta, M., Papargyris, A., και Drakaki, M. (2016). Greek Young People not in Education, Employment or Training, in the era of crisis: NEETs' social inclusion/exclusion, employability, civic values και political behavior. In *UCL/LLAKES Research Conference*.

Parker, L., και P. Nilan (2013). *Adolescents in Contemporary Indonesia*. London: Routledge.

Parkes, A., McRae-Williams E. και Tedmanson D. (2015). Dreams και Aspirations of Mobile Young Aboriginal Australian People. *Journal of Youth Studies* 18(6): 763–776.doi:10.1080/13676261.2014.992314.

Pechtelidis, Y. (2015). Youth και Risk in newspaper discourses about crisis. In A. Kiouпкиolis, Y. Kosma, και Y. Pechtelidis (Eds.). *Discourse Theory: Creative Implementations* (pp.82-124). Athens: Gutenberg.

Pechtelidis, Y. (2016). Youth Heterotopias in Precarious Times. The Students Autonomous Collectivity. *Young*, 24(1), 1-16.

Pechtelidis, Y. και Kyriakis, K. (2018). (Re)Training in Critical Times. A Case of Young Students of Public Institutions of Professional Training. In Ch. Vitsilali και D. Gouvias (eds). *Education και Society in an Era of Crisis*. Athens: Gutenberg.

Platt, L. (2011). *UnderStanding Inequalities: Stratification και Difference*. Cambridge: Polity Press.

Pine, B. J., Pine, J., και Gilmore, J. H. (1999). *The experience economy: work is theatre και every business a stage*. Harvard Business Press.

- Popa F. (2011) “Recognition of non-formal learning in Europe: Challenges και opportunities”. SALTO Training και Cooperation Resource Centre, Bonn, Germany.
- Preston, A., και Yu, S. (2015). Is There a Part-Time/Full-Time pay Differential in Australia?. *Journal of Industrial Relations* 57(1), 24–47.
- Pullman, A., και Finnie, R. (2018). Skill και Social Inequality Among Ontario’s NEET Youth. Educational Policy Research Initiative: Ottawa
- Punch, S. (2002). Youth Transitions και Interdependent Adult–child Relations in Rural Bolivia. *Journal of Rural Studies* 18(2): 123–133.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse και Revival of American Community*. New York: Simon και Schuster.
- Quintano, C., Mazzocchi, P., και Rocca, A. (2018). The determinants of Italian NEETs και the effects of the economic crisis. *Genus*, 74(1), 1-24.
- Ramos, R. (2017) : Migration Aspirations among NEETs in Selected MENA Countries, IZA Discussion Papers, No. 11146, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn.
- Remington, S. (2003). The Power of Festivals to Build Community. *International Events Magazine*, 14(2), 21-22.
- Richards, G. (2007). The festivalization of society or the socialization of festivals? The case of Catalunya. In G. Richards, *Cultural tourism* (pp. 257-280):
- Richards, G., και Palmer, R. (2010). *Eventful Cities: Cultural Management και Urban*. London: Routledge.
- Roberts, S. (2010). Misrepresenting “Choice Biographies’? A Reply to Woodman.” *Journal of Youth Studies* 13(1), 137–149.
- Roberts, S. (2011). Beyond ‘NEET’ και ‘tidy’ pathways: considering the ‘missing middle’ of youth transition studies. *Journal of youth studies*, 14(1), 21-39.
- Robertson, S. (2013). *Transnational Student-Migrants και the State: The Education-Migration Nexus*. London: Palgrave MacMillan.

- Robertson, S., Harris, A. και Baldassar, L. (2018) Mobile transitions: a conceptual framework for researching a generation on the move, *Journal of Youth Studies*, 21(2), 203-217.
- Salamone, F. (2000). *Society, culture, leisure και play: An anthropological reference*. Marylκai: University Press of America.
- Samers, M. (2010). *Migration: Key Ideas in Geography*. London:Routledge.
- Sawh, R. D. (2007). *A Celebration of Cultural Heritages*. Doctoral dissertation.
- Sergi, V., Giannelli, N., και Cefalo, R. (2016). Guarantees or promises? Active labor market policies in the Marche from the point of view of the beneficiaries. *Cambio*, 6(12), 109-144.
- Sharpley R. και Stone P., (2012). Socio-cultural impacts of events: meanings, authorised transgression και social capital. In S. Page, J. και Connell (Eds.), *The Routledge hκαibook of events*. London:Routledge.
- Shildrick, T., MacDonald, R., Webster, C., και Garthwaite, K. (2010). The low-pay, no-pay cycle: UnderStanding recurrent poverty. *York: Joseph Rowntree Foundation*.
- Shildrick, T., MacDonald, R., Webster, C., και Garthwaitem K. (2012). *Poverty και Insecurity: Life in Low-Pay, No Pay Britain*. Bristol: Policy Press.
- Simões, F., Meneses, A., Luís, R., και Drumonde, R. (2017). NEETs in a rural region of Southern Europe: perceived self-efficacy, perceived barriers, educational expectations, και vocational expectations. *Journal of Youth Studies*, 20(9), 1109-1126.
- Skelton, T. (2002). Research on Youth Transitions: Some Critical Interventions. In M. Cieslik, G. Pollock, *Late Modernity: The Restructuring of Youth Identities και Transitions in Late Modernity*, (pp. 100–116). Aldershot:Ashgate.
- Skrbis, Z., Woodward, I. Bean, C. (2014). Seeds of Cosmopolitan Future?. *Journal of Youth Studies* 17(5), 614–625.
- Squire, V. (2018). Researching precarious migrations: Qualitative strategies towards a positive transformation of the politics of migration. *The British Journal of Politics και International Relations*, 20(2), 441-458.

Smith, R.M. (1982). *Learning how to learn: Applied theory for adults*. Chicago: Follett Publishing Company.

Smith, S. J. (1993). Bounding the borders: Claiming space και making place in rural Scotkα. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 18(3), 291-308.

Souto-Otero, M., Ulicna, D., Schaepkens, L., και Bognar, V. (2013). Study on the impact of Non-Formal Education in youth organisations on young people's employability. In *Final report*

Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. New York: Bloomsbury.

Standing, G. (2014). *A Precariat Charter: From Denizens to Citizens*. London: Bloomsbury.

Svensson, L. (2006). *Vinna och försvinna?: drivkrafter bakom ungdomars utflyttning från mindre orter*. Diss. Linköping : Linköpings universitet, 2006. Linköping.

Thompson, R., Russell, L., και Simmons, R. (2014). Space, place και social exclusion: an ethnographic study of young people outside education και employment. *Journal of Youth Studies*, 17(1), 63-78.

Threadgold, S. (2011). Should I Pitch My Tent in the Middle Ground? On 'Middling Tendency', Beck και Inequality in Youth Sociology. *Journal of Youth Studies* 14(4), 381–393

Thomson, R. και Hollkα, J. (2015). Critical Moments? The Importance of Timing in Young People's Narratives of Transition." In J. Wyn και H. Cahill (Eds.). *Hkαibook of Children και Youth Studies* (pp.723-734). London: Springer.

van der Linden, M. (2008). *Workers of the World: Essays Toward a Global Labor History*. Leiden: Brill.

Tuan, Y. (1980). Rootedness verses sense of place. *Lkαscape*, 24(1), 3-8.

Uchida, Y., και Norasakkunkit, V. (2015). The NEET και Hikikomori spectrum: assessing the risks και consequences of becoming culturally marginalized. *Frontiers in psychology*, 6, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01117>

United Nations (2013). The World Youth Report, Youth και Migration. Accessed August 8 2018. <https://www.un.org/development/desa/youth/world-youth-report/2013-world-youth-report-3.html>

Vancea, M., και Utzet, M. (2018). School-to-work transition: the case of Spanish NEETs. *Journal of Youth Studies*, 1-19.

Veale, A., και G. Donà. 2014. Complex Migrations, Migrant Child και Family Life Trajectories και Globalization. In A. Veale και G. Donà.(Eds.). *Child και youth migration: Mobility-in-migration in an era of globalization* (pp. 1–20). Basingstoke:Palgrave Macmillan.

Waterman, S. (1998). Carnivals for elites? The cultural politics of arts festivals. *Progress in human geography*, 22(1), 54-74.

Werquin, P. (2010), *Recognising Non-Formal και Informal Learning: Outcomes, Policies και Practices*, Paris:OECD,

West, J. (2007), *Recognition of Non Formal και Informal Learning: The Case Against*”, OECD Group of Experts meeting, Vienna, 2-3 October 2007.

Woodman, D., και A. Bennett. (2015). Cultures, Transitions, και Generations: The Case for a New Youth Studies. In D. Woodman και A. Bennett (Eds.). *Youth Cultures, Transitions και Generations: Bridging the Gap in Youth Research*, (pp. 1-15). New York: Palgrave Macmillan.

Wood, P. και Lκαury, C. (2008). *The Intercultural City. Planning for Diversity και Advantage*. London: Earthscan.

Woodman, D., και Wyn J. (2014). *Youth και Generation: Rethinking Change και Inequality in the Lives of Young People*. London:Sage.

Wyn, J. 2015. Young People και Belonging in Perspective. In A. Lange, C. Steiner και H. (Eds.). *Reiter Hκαirbook of Child και Youth Sociology* (pp. 1–14). Dordrecht: Springer.

Wyn, J., και Dwyer P. (1999). New Directions in Research on Youth in Transition. *Journal of Youth Studies* 2(1), 5–21.

Wyn, J., και D. Woodman (2006). Generation, Youth και Social Change in Australia. *Journal of Youth Studies* 9 (5), 495–514.

Zaimakis (2002). *Κοινοτική εργασία και τοπικές κοινωνίες. Ανάπτυξη, συλλογική δράση, πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.